

Vate

Kovara Kulturî

Dewreyê diiyine, hûmare: 3 (23)

Zimistan 2005

Serredaktor

Malmîsanij

Wayîr û Mudirê Karê Nuşteyan o Berpîrsîyar

(Sabibi ve Sorumlu Yazışleri Müdürü)

Deniz Gündüz

Redaksiyon

Haydar Diljen, J. Îhsan Espar,
Malmîsanij, Mehmet Uzun

Têkiliya Almanya

Munzur Çem

Faks: +49 - 30 - 611 33 19

Seba aboneyîye (Almanya de)

Vate

Postfach: 30 21 07

10 752 Berlin/Almanya

Têkiliya Hollanda

Şukrî Atik

Poelenburg 30

30 85 KT

Rotterdam/HOLLAND

Têkiliya Swêdi

Eksätravägen, 186

S-127 61 Skärholmen/SWEDEN

E-mail: espar@bredband.net

Têkiliya Norveçî

M. Darrêz

Munkegt. 2

0656 OSLO /NORVEÇ

Şertê aboneyîye

Welat	serrêk	6 aşmî
Tirkîya:	16 YTL	8 YTL
Almanya:	20 Euro	10 Euro
Swêd:	250 SEK	125 SEK
Welatê binî:	40 Euro	20 Euro

Vayî: 3 YTL/5 Euro

Îlan

Rîpelêk: 60 YTL/100 Euro

Nêmrîpel: 30 YTL/50 Euro

Çarêgrîpel: 15 YTL/25 Euro

Baskı: Berdan Matbaacılık

Adres:

Vate

Şehit Muhtar Mah.

Nane Sok. No: 5/5 Kat:3

Beyoğlu/İSTANBUL

Tel: (0212) 244 94 14

e-mail: butkan@mynet.com

Berpîrsiyariya ber nuşteyî ya nuştexî/nuştexe bi xo ya.

TEDEYÎ

Wendoxan rê	3
W. K. Merdimîn , Çewlîg ra Senetkaro Namedar: Seîd Altun	5
Cigdem Karaboga , Azadî	16
Murad Canşad , Ez Hol Zaneno	17
N. Celalî , Nê Ma yê	20
C. Zerduşî Pîranij , Bi Kirmanckî Tiyatroyê “Sayê Morû”	21
Seyîdxan Kurij , Ressamo Kurd Mehmud Celayîr Pêşangehê Enternasyonale de	36
M. Mîrzani , Şî	39
Mehmûd Nêşite , Îzin	41
Mahmut Arif Ayçîçek , Kuê Bêwaharî	44
Ehmedê Dirihî , Kirmanckî de Namedayîşê Nebatan	46
Newzat Valêri , Heywax Mi rî!	49
Malmîsanij , Şêx Mehdî (Şêx Meydî)	51
Burhan Beyazyıldırım , Xurbete de	56
Munzur Çem , Demê Begîya Çemişgezekî de Dêrsim de Nasnameyo Etnik	57
Ercan Sariçîçek , Can Bide Mi, Can!	68
Huseyîn Karakaş , Serê Tumê Pîlî ra	69
Gawanê Welatî , Kerrê Serî Mezêl Mi Bi	74
Mehmet Uzun , Çewlîg ra Çend Deyîrî Folklorîkî	75
Derheqê Tiyatroyê “Hesrete” de	86
Mutlu Firat , Rindek a Uskura	89
M. Sînaye , Televîzyonê Dewleta Tirkîya de Programê Kirmanckî (Zazakî)	90
Akman Gedîk , Ma Doman Bîme	93
Xidir Çelik , Koyê Bîngolî	98
Roşan Lezgîn , Piling û Kesa	99
Nevzat Gedîk , Ez Bîya Bûmerangê To	100
Xezala Şarikî , Çibenokî	101
Alî Kizilgedîk , Sayê Sûrî	103
Telqînul-Meyt (Virardişê Merdî)	104
Heydo Keçanic , Gula Waran	106
Aysena Kurdî , Derûdormeyê Bongilanî ra Tayê Vateyê Verênan-II	107
Adnan Dîndar , Yew Roje	110
Dîyarbekir ra Çend Xeberê Weşî	111
Wusênê Gestemerde , Adirê Newrozî Biveşo Koyanê Ma de	119
H. Giran , Dîyarbekir de Kursê Kurmanckî (Zazakî) û Kurmanckî Abî	120
Dîyarbekir de Konferansê Zîwanê Kurdkî	124
Abdumuttalîp Koç , Birawo Delal	125
Xecê , Pali ra Nameyî Çend Vaşan û Vilanî Yabanîyan	127
Wahdet Qadirê Xarpêtî , Kelama Madragi	128
Roşan Lezgîn , Galileoyî Raşt Vato ke “Dinya Cilor a!”	129
Mela Huseyn Amedî , Şehîd Kerd Şahî Ewliya	131
Xecê , Pali ra Di Deyîrî	133
Murad Canşad, Velî Şahîn, Alî Kizilgedîk & Serdar Bedirxan , Rîpelê Fîqrayan	134
Seyîdxan Kurij , Zerenc	141
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-XII	143

WENDOXAN RÊ

Wendoxê delalî,

Ma demêko derg û dila yewbînî ra dûrî mendî. No beyntar de çend hedîseyê ke rasterast ziwanê kurdkî û lehçeya kirmanckî (zazakî) eleqedar kenî, bîy.

Nînan ra yew televîzyonê Tirkîya (TRT 3) dest pêkerd hem bi kurmanckî û hem zî bi kirmanckî hewte de nê m saetî programî neşr kerdî. Nê hedîseyî ser o na hûmara ma de yew nuşte zî esto.

Diyarbakir de kursê kurmanckî û kirmanckî abîy. Bi naye, tarîxê Komara Tirkîya de reya verêne, bi destûrê dewlete kursê kirmanckî (zazakî) abîy. Bepirsîyarê Kursê Ziwanê Kurdkî yê Diyarbakirî, seba akerdişê kursê kirmanckî xebitîyayî û bi akerdişê nê kursî karêdo baş kerd.

Weşanxaneyê Vateyî 2003 de di kitabê kirmanckî vetîbîy. Nê weşanxaneyî, serra 2004 de heştna kitabî vetî. Bi vetişê des kitabên, nê weşanxaneyî ziwanê ma yê nuşteki rê xizmetêko hol kerd. Nê heşt kitabên ra yew zî **Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)**, yanî **Türkçe-Kırmancca (Zazaca) Sözlük** o. No ferheng neticeya xebata Grûba Xebate ya Vateyî (Vate Çalışma Grubu) yo.

Nuştoxê kirmanckî (zazakî) û kesê ke wazenî kirmancki binusî!

Nuşteyo hol (baş) ked û xebate wazeno. Eke şima wazenî ke lehçeya kirmanckî (zazakî) standard bibo û eke şima wazenî ke kirmancê (zazayê) mintiqayanê cîya-cîyayan nuşteyanê şima ra fam bikîn, şima bi xo nê ferhengî ra îstîfade bikîn û wextê nuştişî de goreyê formanê nê ferhengî binusîn. Eke şima tenya seba wendoxanê yew-di dewan û yew-di qezayan ney labelê seba hîna zaf wendoxan nusenî û wazenî ke mesajê nuşteyanê şima hîna weş vila bibîn, nê ferhengî xo vîr ra mekîn. No ferheng, ma û şima, şima û wendoxanê şima çekuyanê muşterekan ser

o ano têhet, şekl û manaya hîna nete dano nuşteyan û vateyanê şîma. Biceribnîn, nê ferhengî çekuye bi çekuye bixebitnîn.

Na hûmara ma de roportaj û nuşteyê balkêşî estî. Ma bi xebata tîyatroyanê kirmanckîyan û nuşteyanê neweyan, bi taybetî zî nuşteyanê hepsîyan şa bîy. Rewna hepisxaneyan ra ma rê nuşteyî nêameynî. Nuşteyê ke hepisxaneyan ra yenî, musnenî ke nê camêrdî pey beran de veng (tal) nêvindenî û ziwanê xo ser o sereyê xo qefilnenî (rincan kenî).

Hêvîya ma esta ke xebata ziwan û edebîyatê ma roje bi roje hem zere de hem zî teber ra hîna vêşî bibo.

Qate

ÇEWLÎG RA SENETKARO NAMEDAR: SEÎD ALTUN

Roportajkerdox: **W. K. MERDIMÎN**

Sêid Altun Çewlîg ra dengbêjo namedar o. Ma hama 13-14 serre bîy, nameyê ey miyanî çewlîgijan de bibi vila, amebi şinasnayîş.

Çewlîg de hamnanî ma ocaxê tuxla de xebitîyênî. Seke mi cor de zî va, ma qicî bîy. Hol ho mi vîr de, rojêk Seîd Altun amebi verî ma ra vîyertînî şînî. Yew dezayî mi bi, hemserrî Seîdî bi. Va: “Seîd, de ma rî yo (yew) lawik (deyîre) vaj!” Wilay Seîdî yewê ey di nêkerd û “gişt eşt gueş”, yew lawika tirkîya weş vati. Aya hema zî ha mi vîr de ya. Ez ha 36-37 serrî cuwa ver ra qalî kena.

Seîd Altun, hetî vengî, huner û senetkarî û îcra (yorum) ya hol o. Çi heyf ke semedo ke bêwayîr mendo, cayo ke nika ho tede layîqê ey nêyo. Ganî hîna cor de û hîna namedar bibînî.

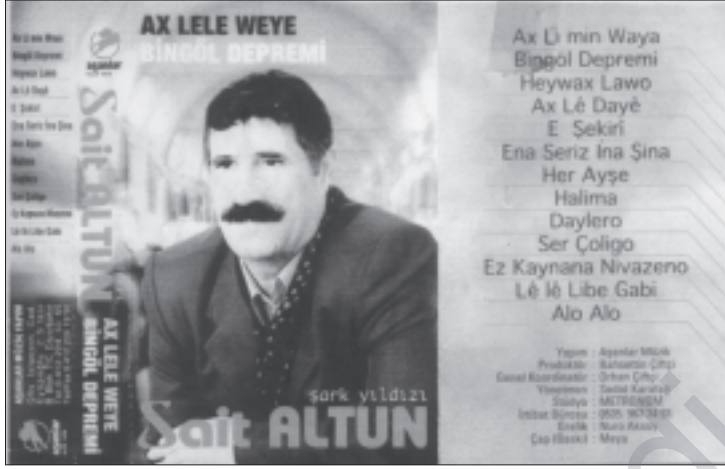
Rencber Ezîzî rehmetî dima, çewlîgijo ke kirdkî (zazakî) de xo “kerdo eşkera” Seîd Altun o.

Ziwanî ma ser o çiqas aşiq û veşaye yo, şima ko cêr ra bivînî.

Komeleyê (Dernegê) Çewlîgijan semedê “Şewê Çewlîgî” veng dabi Seîd Altunî. Mi komele de tede qalî kerd.

Nê roportajî dima, Seîdî “Şewê Çewlîgijan” de vernî ra heta peynî kirdkî vatî. Zerrîya ma û xo pîya kerd rehet.

W. K. Merdimîn: Ti bi xeyr ameyî. Ma biney ti eciz kerdî. Ti pawê ma vindertî. Qusurî ma meewnî. Ez qayîl a ti xo bidî ma sinaşnayîş. Bikilmî ti heyatî xo ra behs bikerî. Ti ça ameyî dinya? Heta nika to se kerdo?

Seîd Altun: Ez Saîd Altun. Ez Luatûn de biyû. Inkê (nika) nûmê yi kerdû “Gûlpınar”. Luatûn yo (yew) dewê Çoligî (Çewlîgî) ya. 1968 ra nat mi dest kerd pê, heta hîrê sê-çar sê parçê mi vatî.

W. K. Merdimîn: To tirkî vatî?

Seîd Altun: Mi tirkî vatî. Mi 14 hebî bandî tirkî kêrdî de. Hetta yo bandî mi zî almankî yo. Nîmê yo almankî yo.

W. K. Merdimîn: To kerdo de?

Seîd Altun: E. Parçê min o. Hetta CD zî, ti gueştarî bikerî tedi estû. Ez şîbîya Almanya. Now-des serrî mi Almanya de konserî dêy. Ez vejênî turne. Ma pûnc-şes aşmî mîndînî, hûnê gêrênî a, ûmênî. 1987 de ez gêrawa a, ûmeya Tirkîya û hinî nêşîya. Almanya de mi çahar hebî bandî kêrdî de. Yanî ez dewamlî şînî konser. Mi di hebî bandî Köln de, yo zî Dortmund de kerd de.

W. K. Merdimîn: Verî hewtayî, yanî serranî 1967-68 de ma Çewlîg de tuxla de xebitîyênî. Ti amênî serî cehdî ra vîyertînî şînî. Yewî va “Seîd, de ma rê yew lawik vaj!” To ca de dest kerd pê yew lawik vati. Ma pêrunê kar û gureyê xo ca verdabi û goşdarîyê to kerdbî.

Seîd Altun: Hama zî yenî mi ra vûnî “De yo vaj!”

W. K. Merdimîn: Na xebatê to ya muzîkî bî çend serrî yo ke to dest kerdo pê?

Seîd Altun: Hîris û şes serrî yo, belkî hîna zêd o ez ha muzîk de xebitîyena. Ma ewîl Elazîz (Xarpêt) de, Yalçın Plak de dest kerd pê bandî kerdî de. Ez bîya, rehmetî Kenan Temîz bi. Îbrahîmî (Îbrahîm

Tatlisesî) uja başli kerd.

W. K. Merdimîn: Çîyanê resmîyan de to nêşkênî kirdkî (zazakî) vajî? To bandî xo tirkî kerdî de?

Seîd Altun: Mi serrê 1971 de çend qalî kurmûncî zî eştî miyûn. Mi nîgêrêy. Eskerîya mi nîgêra, yasax (qedexe) bi. Mi hinî o tir ca verda.

W. K. Merdimîn: Veyveyan (veywûn) û sewbîna pêserameyîşan de to kirdkî vatîn?

Seîd Altun: Almanya de mi zazakî eştîn miyûn. Inkê ina zazakî qey mi başle kerd? 1984-86 de ez ûmeya Dîyarbek (Dîyarbekir). Ez ûmeya Îstanbul. Serr û nîm ez Yalova de menda. Mi uja de vatîn. Mi da pirû ez şîyû Dîyarbek. Ez şîyû key xwi. Can TV de ewîl mi zazakî va. Kurmûncî zî Mehmedşahî va. En ewîl ma wir dîn (her dîyan) patlama kerd.

W. K. Merdimîn: Can TV kamca de yo?

Seîd Altun: Dîyarbek de, verî Îstasyun de yo. A şew polîsûn ma çî kerdî. Mehmedcan rema, ûmi Îstanbul. Hama zî ho îtya. Ayê ser ez remû (remaya) şîyû Çolig.

W. K. Merdimîn: Şima vatbi se, şima remay?

Seîd Altun: En ewîl bi. Zuar (zor) û. Şewê ruaşûnî qirbûnûn bî. Ma seat now (new) de başle kerd, heta yowî şew zazakî û kurmûncî va. Yow herfê tirkî zî ma nîvatîn. Tabî pîyorê dinya wirişt we. Va “In çî yo? Ho se benû?”.

W. K. Merdimîn: Şima sînayîşî (heskerdişî) ser o xo rê lawikî vatîn. Se bîyo?

Seîd Altun: Lavîk vatîn hama cesaret lazim û. Newzat (Nevzat Bîngöl) û Can TV de Memed bi. Va “Şima imş (emşo) zazakî û kurmûncî vûnî! Heta seat yo.” Va “Se benû wa bibû!” Welhasil eya şew ma patlax da.

W. K. Merdimîn: Kam serre bî?

Seîd Altun: Heşt serrî estû. Ewîl ma zazakî va. Emnîyet gêrênî ma. Mi va “Felek ûnî ma ser, ma erzenî de (hebs)”. Va “Qet metersîn! Gure pîl mekîn! Dewam bikîn!” Ez nêzûna qey ina (ihna) bi. Ma hin (winî) zûna g’ tehlîke çin û.

Cuwa pey, wextûna g’ polîsî kaset ard muet (musna) mi, ez ûnîyawa ez ha lawikê “De Gidî Gidî Xûnê Hecî” vûna; ay keynê îraqîjî zî hey ma wa (ra) pey guevend kay kenî. Lîya şima in se kerd, senî kerd? Ti nîvûnî

ay zî Emnîyetî kerdî ser. Emnîyet de mi ra va: Şûn de ti gueştarîyê ATV û Kanal D kenî. Şûn de mi hen dî lajî apî mi Samsun ra telefon kerd, va “Seîd, Kanal D de ti hûnî zazakî vûnî!” Almanya ra umbazî mi rî telefon kerd, va “Seîd, çi gurê tu bi ti kotî aya televîzyon? Ti hê zazakî vûnî. Ti g’ vînî, gurê tu dîyenû ci! Saro w’ belate wa (ra) ti tede şinî!”

Emnîyetî ardib’ klîp eştib’ pey lawikûnî ma û ma dêbî televîzyon rê.

W. K. Merdimîn: Çira wina kerdibi?

Seîd Altun: Semêdî Med Tv. Her kesî xwi o het a guretbi. Pîyorin Med Tv sêr kerdîn.

Ma kerdî serbest. A ruej (roje) a pê ez ûnîyawa pira-pira kanalûnî bînûn de zî zazakî û kurmûncî vejîyê, ters şikîya. Yalnız Çolîg de ez şîya zazakî program virazî, nêverda. Halen zî nêverdênî.

W. K. Merdimîn: Ma bêrî bandî kirdkî (zazakî) ser. Bando ke kirdkîyê Çewlîg ser o to ewilî veto. Fekî Dêrsimî de, ê cayanê bînan de beno ke bandî kirdkî bibî la ê Çewlîgî ser de bandî tewr ewilî to veto.

Seîd Altun: Ez inkê ho yenû uja. Ez ûnîyawa, almankî mi vata, kurmûncî mi vata, tirkî mi vata; la zazakî çin a. Keyo g’ ti şîn bandî kurmûncî estî. Ê min û biray min û babî mi, çoras hebî bandî kurmûncî keyûnî ma de estî. Ez duşmîş bîya, la in memleket de çar-pûnc mîlyûnî zazay estî. Gûnî (ganî) ma vajî. Belkî tayê qayîl nîy ez vajî la mi va “bîsmîllahîrrehmanîrrehîm” û bandê zazakî vet.

Fîrmey verîn pîyore mi şinasnênî. Yo firma ra mi va “Ez zazakî band ken de”, va “Seîd, nêrueşîyenî!” Bo (biewnî) in umbazî mi Sedat zî şahadî min o. Mi va “Şîma qey nêvejenî?” Va “Nêrueşîyenî, zazay tay ê; ço nîgenû!” Mi va “Bonî bira! Ez semedî şîma wa nê, semedî zazûn a ken de! Eleqey şîma pê çin û! Eg’ rueşîyê (roşîyay) se xwi ra ti heq mi dûnî. Eg’ nîrueşîyê, ez tu ra toyê (teba) nêwazenû!” Mi zûna rueşîyenî. Band vejîya nêvejîya, zê horêsî (vewrêsî), her teref ra zaf eleqê muet ra. Xarpêt û Dîyarbek de ay firmayûnî g’ cuwa ver nîwaştinî -mesela Aşanlar Fîrmasî, zaf firma w’ gird o, Zaza Şexmûsyîn-, ez ûnîyawa pîyore yîn kotî mi dim a. Çira? Bandûnî mi firmayê yîn ra wazenî. Ewîl ma da Canan Fîrmasî. Sedatî da ci. Heqî xwi zî tera guret. Mi xwi kerd qirbûn zazûn, mi va “Ez toyê nêwazenû. Hendo g’ wa in zazayî gueş lawikûnî xwi ser nî”. Bo, inkê hinî ez bimirî zî xemî mi nîyo. Tu dî yo dêyrê (deyrê) mi esta, ez vûn “Heta in Seîd nîmirû çow qîymetî yi nêzûnû”.

W. K. Merdimîn: Ti vanî zaf roşîyayî? Mi bi xo çend embazanî xo rê bandî to erînayî, şawitî Almanya.

Seîd Altun: Ez inê zûnû, des henzarî (hezarî) bandî mi aşmê ewilî de qedîyê. Des henzarî hûnê vetî, kerdî zerê bandûnî Bedrî Ayselî -bandî yi nêroşîyaybî-, des henzarî ina ruetî. Dima, hûnê hot henzarî ûmey, hama zî hûnî yo rueşenû. Terekî (refî) kerdî fekî ver ra, ho rueşenû. Eg' nêrueşîyênî bandê dîyin nîvetînî, sûretî îtay ra zî nêûnîyênî.

Ez ûnîyawa, Fîrmayê Aşanlar şew û ruej ha mi r' telefon kena, vûna "Seîd, qicê ra ti senetkarî ma yê. Vîst-hîris serr a ma hey bandûnî tu rueşenî". Ez ûnîyawa firma xîret a, eşkena her terefî Tirkîya ra, dinya ra vila kirû. Ez şîya mi bandê dîyin uja kerd de. Tabî, wexto g' bandî mi yîn ra waştî, yîn hinî zûnabi ke in çita wo. Zazûn rî maşallah, ez yîn rî teşekur kena. Ez hinî mecbur bîya. Çunkî extîyarî ma tirkî nêzûnî. Babî mi hûnî yo dew d' o. Babî mi tirkî nêzûn. Mi hend bandî tirkî kerdî de, babî mi gueştarî nêkerdîn. Inkê mi hîrê hebî bandî zazakî kerdî de, heta şûn gueş nûno ser. Extîyarî dewê ma pîyore hûnî zazakî gueştarî kenî. Ez şinû Musîyûn -dewêk 500 keyî ya-, keyo ke ti şinî bandî mi hûnî yo tede. Tayê hê serî holûn (holîyûn) a guevend kay kenî, tayê hê gueş nûnî ser. Başqe (sewbîna) band çin o. Xarpêt de kuço g' ez şin, bandî mi "Dayê Willay Ez Zazûn ra Hes Kena" cenenî.

Ez şîya Adana, hîrê-çar mehleyûn de bandê mi pîyor estî. Bandî bînî çin î. Bandî tirkî kerdî "yasax"! Yew erebey destî ûmi, tirkî cenênî; şîy bandî mêrîk qelday (qelibnay). Posterî mi berdû kerdû zerê balqûnûnî xwi wa. Mersîn, Îskenderûn, Dortyol de ez ûnîyawa Guneydoxû guretû şîyû.

W. K. Merdimîn: Çend rojî ra ver ez Çewlîg ra amênî, otobus de CDyê to nabî ser. To weş vato. Tede govend û lawikî bîy. To o senî kerdo de? Uca de to bandê yewin û dîyin ardî pêser, kerdî yew ca.

Seîd Altun: Bandî hîrin (hirêyin) o. Ayê çarin zî nîzdî ra vejênû.

W. K. Merdimîn: Ma bêrî uca. To çend hebî bandî kirdkî (zazakî) kerdî de?

Seîd Altun: Çar hebî. Yo (yew) "Day Vûno", yo "Adir Kotû Dewûn Ma", yo CD, yo zî nîzdî ra vejênû: "Ax Lê Lê Wayê". Yalniz, mi vernî de di hebî lawikî Çolîgî vatî. Yo tirkî ya, yo zî zazakî ya:

"Heywax lawo, heywax lawo!

Willay mi nêzûna ti hê çawo!”

Cinêkê mi muzîk ra weş fûm kena. Mi hend lawikî dertlî (derdinî) vatî, cinêkê mi çirey (caran) nîqêrrawa (nêbermaya); mi Çolîgî ser o inî di hebî lawikî vatî, gueş no ser û qêrrawa. Inî di lawikî bandê minî newî de estî, zerê new-des ruejûn de vejênû.

Mi çira CD viraşt? Ez ûmeya Çolîg, şîya Darê Yenî (Dara Hênî), Qarlıowa (Kanîreş), “Yüzen Ada” (Girawa Asnawkerdoxe). Mi guevendê Çolîg, Elî Pîrûnyîn, ay extîyarî dîy. Ez memleketî xwi r’ bermawa. Ez memleketî xwi ra hes kena. Pîyorê dinya bidî mi, ez yo dêrey Çolîg nêdûna.

W. K. Merdimîn: Heskerdişî welatî bandanê to de xo dano teber

Seîd Altun: Ti bandûnî min ê verînûn zî bivîn, pîyor Çolîg ser o yê. Darê Yenî, Qarlıowa, Suelaxûn (Bongilan), Gêxî. Çarês (des û çar) hebî bandî min ê tirkî estî. Xarpêt de, serrê 1971 de mi bandê ewîl kerd de. Mi memleketî xwi ser o vatî. Ti zûnî, xwira mi bandê xo yê zazakî de vatû:

“Dayê wisar dîyo ma şîn dewûno
Çi kênê başî estî yîn mîyûn d’ o
Werrey aya heli g’ ez şêrî yîn mîyûno
Dayê willay ez zazûn ra hes keno

Vengûn’ ma kowtû dinyawo
Her kueyî ma bî xirabo
Adir kowtû cîgêr mawo
Ay birawo, ay birawo!”

Hinî mi êştî pêdima. Înûn (bawer) bikirîn, bo hevalî mi zûnû, di-hîrê serrî yo ez nêşkena rakuwrî (rakewa). Ez bîyû sewdalîyê zazakî. Mi zerrê xwi kerd rehet.

W. K. Merdimîn: Ti nê lawikanê xo senî anî pêser? Nê tayê xora mîyanî şarî de vajîyênî. Rewên î. Ti ça ra anî?

Seîd Altun: Kulturî Çoligî ma çita wû, ewîl mi ay îfade kerdî, mi ay vatî. Tayê lawikî ma bîy vîn. Bo, “Esmerim Biçim Biçim” lawikê Çolig a; Dîyarbekir rî bîy mal, Xarpêt rî bîy mal. Zafî mi xelesnêy. Şeştî hebî lawikî, ezgî Çoligî ma dê arê. Ewilî, ê dêyrî mayê ke şarî ma şinasnenû, mi ay vatî. Yalniz, tayê kelîmeyê ke tede bîy, ay nêbînî, mi kelîmeyî newe ra viraştî. Ay ezgî ma, mi binê qedîney. Inê bandê peyin de zî hinî nata-weta, çi parçe k’ weşî mi şî, mi guret, mi qalî kerdî ser.

W. K. Merdimîn: Gufteyî (qalî) nê lawikan to yewî ra girewtî, yan to bi xo viraştî?

Seîd Altun: Nê, nê! La in ca ra meslegî min û. Çi parçe k’ ti vajî zerê yo-di seatûn de ez eşkenû virazî.

W. K. Merdimîn: To dî, nê gureyanê şima de, yew ganî qale vajo, yew beste virazo; yew zî xora vano.

Seîd Altun: Mi zaf zehmet dî. In umbazî mi zûnû. Mi pîyorê yi nuştî, mi tirkîyê yîn zî nuşt, manêy yîn çita wa. Welhasil, vîst-hîris serrûnî xwi de, hendê in di-hîrê serrûn peyinûn mi zehmet nêdî. Zazakî zaf zehmet a. Parçe bi ma pey heftûn a ser o xebitîyênî, mana dênî ci, parçe zî bi ma yo-di ruejûn de qedînênî.

W. K. Merdimîn: Yanî ti vanî profesyonelkî yewî to rê ardim nêkerdo?

Seîd Altun: Nê, nê! Îhtîyacê mi çewî çin û. Her kes mi ra yardım wazenû, 35 serrî yo ez ha xebitîyenû.

W. K. Merdimîn: Ney, wina mevaje! Yew melodî bena, beste beno, ça ke bibo ti ihtîyac vînenî. Mavajî, ti eşkenî yew şairî ra şîtrê ey bigîrî, yew bestekarî ra besteyê ey bigîrî.

Seîd Altun: Ez şînî gêrênî, vatîn filûn ca de yo dengbêj estû, hol zazakî zûnû. Ez şîn mi vatîn “De vaj!”. Ez qebadayîyê nîkû, ez memleket ra gêrênî, mi vatîn “De vaj! Tu de çita estû, vaj”. Gire ginênî zûn rê, nêşkenî çîk (çîyek) vajû.

W. K. Merdimîn: Yanî ti xo rê xebitîyê?

Seîd Altun: Tabî. Mavajî “Dezawo Dezawo”. Ez zûn ina dêyr esta. Hetî Xeylûn ser. Hinî mi kelîmê kerdî ser, mi pîyerdî. Mîsal: “Dayê awkê Çîrrê Usmûnî serd a.” Dewê ma de yo Usmûn bi, verî berî d’ çîrrê yi bî û awkê yi serdin bî.

“Mi pê çeng û wirdês werda

Barî xûnimû mi nêverda.”

Yanî her parçe, melodîyê yi bî.

W. K. Merdimîn: Pêroyê lawikan melodîyê înan bî, yan tayê zî to bi xo viraştî.

Seîd Altun: Nê! Zafî mi viraştî. Mesela “De Gidî Gidî”, cuwa ver bî. “Awkê Kaşûn” bî. “Wî Day Wî Day” bî. Bo, “Xûnê Hecî” de vatîn “Çaplê Xûn bîr (bigîr) hetî merê a”. Bo, kelîmey yîn nêbînî.

“Qedayîfê Dîyarbek” ayê min a. Mi veta. Ez ûnîyawa dewijî ma pîyor qedayîfê yê. Qedayîf Dîyarbekir de vejîyena la ayê g’ virazenî pîyor Çolîgij î, dewê mi ra yî. Ina hewi nûmey Dîyarbekirî nîya pa.

“Qedayîfê Dîyarbek çî weş a!

Nîwenû, ha nîwenû

Dayê zerrê xwi genû.

Qedayîf kowt memleketû

Nîwenû, ha nîwenû

Qedayîf nîwir, nîkuwenû

Dayê zerrê xwi genû.”

Hinî otir mi memleket îşlemîş kerdîn.

W. K. Merdimîn: Yanî ti her hetî memleketî ra gêrayî?

Seîd Altun: Inkê yo merdim şêrû Çolîg, zûnû çitayî yi meşhur û. Helawê Sîwûnî meşhur a, guazî Şûmbegûn, baklê weverî, ayê Birrî meşhur î. Murey Çolekî, rûnî Mîyalûnî, sayî Azî, peynîr Suelaxûnî, masey Tarbasûnî meşhur î. Peynî de zî, “In Seîd ho şîma rî çî vûn? Seîd ho şîma rî zazakî vûn”. Inî pîyore mi ardî pêser.

W. K. Merdimîn: Ti nika zewijnaye yî. Çend qicî to estî?

Seîd Altun: Eg’ ti qalî ê gurûn bikirî, ez zaf zewijîyawû. Mepers! Ayê ti nîpersî hol benû.

W. K. Merdimîn: Temam. Ez aye nêpersena. Nika îrtibatî to û Lotanî esto. Kesî (çewî) to uca esto?

Seîd Altun: Ê, ê! Elan ez şînû-yenû. Îrtibatî mi estû. Dadî û babîyê mi hey uja. In ûmnûnî ez şîya, di aşmî uja menda. Çolîg de mi konserî

dey, ez şîni veywûni Çolîgi. Ûmêni zerê keyî ra ez eştîn erebi, berdîn, hûnê pê erebî ez ardîn keyê xwi d' nêni rû. Ez şîni Çolîg, asî g' (seke) yo şêx bêrû uja, senî g' yo merdimo pîl bêrû. Allah pîl û, Çolîg de mi ra zaf hes kenî. Ez zî Çolîg ra zaf hes kenû. Ez ûniyenû yew plaka 12 şîna, cimî mi ho tey, heta ya bena vîn.

W. K. Merdimîn: Ti hes kenî, hema no (in) tenya bes nêyo. Hela bîn to va, wexto ke merdim weş o ganî qîymet bizaniyo. Wexto ke şî, hinî dima faydeyê ax û waxî esto?

Seîd Altun: Mi lawikê xo de vato:

“Heyvax dayê, heyvax dayê, zimistûn û

Derdî welatî kowtû Seîdî gûnû

Heta Seîd nêmirû, çow qîymetî yi nêzûnû.”

W. K. Merdimîn: No eşqê to yê zazakî ça ra yeno?

Seîd Altun: Ez zazûn ra hes kena.

W. K. Merdimîn: Ti bi xo zaza yî?

Seîd Altun: Ez zaza wa. “Dayê Wisar Dîyenû”, in parço ke mi va, mi 25 serrî cuwa ver viraştû. Wexto g' ez şîni Almanya, dayê mi qêrrê, varar kerd mi mil ra, gîna erd ri, xwi ra şî.

Cuwa ver mi tirkî vatîn, inkê mi kerdî zazakî..

W. K. Merdimîn: Ti kirdkî hol zani? Ti vanî “Ez kirdkî weş zana”?

Seîd Altun: Nê willay! Ez ayê nivûna. Tu hen dî şîma ra yo vejîya, vengî yi dinya guret, yorum yî..

W. K. Merdimîn: Né, né! Ez zanayîşî ziwani ser o vana.

Seîd Altun: Ez hol zûna yanî.

W. K. Merdimîn: Mesela ti kirdkîya nuşteki (yazılı) ser o teba (toyê) zani?

Seîd Altun: E! La ez ho nusenû.

W. K. Merdimîn: Ti nuştiş ça ra musayî?

Seîd Altun: Lîya willayî, ez ha ina xwi bi xwi nusena. Zaf zehmet û. Allah zûn, ez ha nusenû la mi zaf zehmet pa dîyû.

W. K. Merdimîn: Serî bandanî to de tayê kirdkî nusîyaya. La hetî rastnuştişî (îmla) ya tede xetayî estî, kirdkî rast nênusîyaya.

Seîd Altun: O xetay mi nîyû. O xetay firma wo. Mi de pîyorê yi hê nuşte yî.

Sedat (Embazî Seîdî): Ez bandanî kek Seîdî de saz cenena. Eynî wext

de yew studyoyî mi esto. Ma tede veng qeyd kenî. Ez Dîyarbekir ra wa. Ez zazakî hol fam nêkena labelê wexto ke mi lawikî Seîdî cenay, mi hinî hedî-hedî fam kerdî. Vîst û şeş serrî yo ke ez ha saz

cenena. Kek Seîd hîris û pûnc serrî yo ho muzîk virazeno. Ma wexto ke yew lawik kenî hedre, ma wazenî wa qafiye pîyebêro (pêbêro). Ma wexto ke xebitîyayî, mi fam kerd ke zazakî zaf zor a.

W. K. Merdimîn: Nê, nê! Ez to ra çî vajî. Kirdkî zaf ahengdar a. Bêguman merdimî ke nêzana, ey rê zor yena.

Sedat: Çewlîgî ra heta ewro ço nêvejîyo zazakî ser o nêxebitîyo.

Seîd Altun: Serrê 1972 ra nata mi pîyorê plakûn xwi de temayê Çolîgî xebetnawa.

Sedat: Kek Seîd teyna mendo. Mesrefê yi cêwê yi ra, kaset kerd hedre, berd da fîrma; fîrma teyna mesrefê sazûnî ma da. Kek Seîdî tera yew faydeyêk nêdî.

Seîd Altun: Fîrma gûya se ra hîris dênî mi. Heta inkê mi toyê nêdî. Mîletwekîliyûn va “Ti ina yo senetkarî Çolîgî yî, tu Çolîg da dinya sinaşnayîş. Ma tu rî yo kupa virazenî”. Va, la qal uja de mend. Toyê çin û.

W. K. Merdimîn: Kupa bidî baş o la ganî pîzeyê merdimî zî mird bo. Yewo ke dûrî ra biewnîyo (banîyo) to ra, vano “Seîdî gureto şîyo”.

Seîd Altun: Wa ina bizûnî. Allay rî şikir.

Sedat: Mesela, lertzê (erdlerzê) Çewlîgî ser o, pûnc-şeş aşmî cuwa ver Seîdî tayê lawikî vatibî. Çi heyf ke fîrma heta inkê hedre nêkerdî. Felaketê Çewlîgî wexto g’ hama germin bî, gereka aya kaset bivejîyênî. Çunkî Seîdî lertz ser o wexto ke hama darb germin bî, hîsî xwi vatibî.

W. K. Merdimîn: Ti vanî şarî Çewlîgî, xortê çewlîgijî wa kirdkî ser o se bikirî?

Seîd Altun: Xetay senetkarûnî çolîgijûn zî estî. Mesela Mahsun Kirmizigul, nîvûnû “Ez Çolîg ra wa”. Kenan Temîz dewijî min û, madragij û. Yi zî nîvatû “Ez çolîgij a”. Servetî [Kocakaya] va “Ez Çolîg ra nîya!”.

Merdim gereka memleketî xwi ra hes bikirû. Ez wexto g’ vejîyawa

lewê Çolîgî, zerrê mi helîyena. Ez qayîl nîya hinî agêrî. Keyê mi ho Dîyarbekir d' o la ez Çolîg ra hes kenû. Cayî yi weş û, însûnî yi nemr û.

W. K. Merdimîn: Şarî ma wa se bikiro?

Seîd Altun: Şarî ma wa senetkarûnî xwi rî waha vejîyû. Çolîg, bandûnî min ê tirkî de waha mi nêvejîya. Yalnız inê hîrê hebî bandûnî min ê zazakî de Çolîg waha mi vejîya. Îtya de hinî pîyorê çolîgijûn zûna ez ha se vûna. Televîzyonê Çolîg de mi va “Wa senetkarî Çolîgî lawikûnî Çolîgî vajî!”. Vûnî “çin î”, Muderî Halk Egîtîmî va “Seîd Altunî qal û muzîkî 46 hebî lawikûnî Çolîgî nuştî. Kûm biwazû ez fotokopî ci rî şawen!”

Inkê hinî xwi hesîyê. Yew rueji ez şîbîya verî otobusê Çolîgî, ez ûnîyawa bandî mi ho tede cenenû. Çim giney mi, ûmê mi ver a, varar şîy mi ra, asî g' dê kûm ûmo.

W. K. Merdimîn: Ewro ra pey çî projeyê to estî?

Seîd Altun: Inkê halîhazir de yo bandî mi zazakî vejîyenû. Yo hetî yi ay (deyîrê) verîn î. Heto bîn zî, heway' guevend î. Yo lawik tede tirkî ya, ê bîn pîyore zazakî yî. Cuwa pey ma yona (yewna) band kenî hazir. Mi başqanî Derneg (Komeleyê Çewlîgijan) ra va “Şima wazenî ez band bidî şima, bigîrîn, vila kirîn.” Mi xwi kerd qirbûnî zazûn. Ez çewî ra toyê nêpawenû. Radyoyê Îstanbulî ra maaşî minî emeklîyê estû. Kîrayê mi esta...

W. K. Merdimîn: Ma to rê zaf teşekur kenî.

Seîd Altun: Ez zî zaf teşekur kenû. Ti zî hey Çolîgî rî xebitîyenî. Başqûnî ra mi va: Îtya Îstanbul de çeşît-çeşît etknîlık virazyenî. Şû bimus, îştîrak bikir; ven (veng) di mi, ez bêrî biwûnî.

Îstanbul, 25.10.2003

AZADÎ

Cîdem KARABOGA

Bî ke mi wast rojê to bivînî
O wext kun ra rayan
Qeseykerdişê ma yeno ra mi vîrî
Çaya ke ma pîya şimitênê
Tamê a çay tenya ma bigirewtênê
Çiqas bîyênê weş
Sewda azadîya xo ma onca onca bivatêne.
Ez çiqas ke bivajî
Ti nika na dinya de nîya.
To şeş serrî ra aver dinyaya xo vurînay ra
To ma kerdî bêveng
Gonî kerd zereyê ma
Hesirî kerdî çimanê ma.
Ti seba azadîya welatê xo
Ginaya koyan.
Ti azê ma
Gonîya ma
Hesreta ma.
Ti bîya tîja ma zerrîya ma de
Ti bîya dara azadî.

EZ HOL ZANENO

Murad CANŞAD

Keyberê oda vejîyayênê korîdorêde dergî. Zere hemû rafistî bî. Verê dêsan de mitêlî têşerît kerdîbî. Orte de betanîyeyî estbî. Mitêlî zî betanîyeyî zî kan û kortik bî. Rî çend cayan ra pîne bibi. Kesê ke bi destê xo rî tafîyo toz û aringe bena berz. Keyber asinên bi. Di pencereyê qijkek û berzî hetê teberî ra çîtkerdî bî.

Esker hewte de reyê ameyênê, her der fistênê werê; mitêl û betanîyeyî mîyanê oda de têser ro max kerdênê. Ge-gane zî, “Malê dewlet o, heqê şima mehpusan çin o ke şima malê dewlete binê linganê xo rê bikerê purtî” vatênê, kan û kunê oda kom kerdênê berdênê. Mehpusan bi rojan îtiraz kerdênê, “Ma bi pereyanê xo herînayo, malê ma yo” vatênê, kan û kun peyser waştênê. Çend rojan ra dima oda sey verêne xemilîyayênê.

Hetê verî de televîzyon estbî. Kenarê televîzyonî de tayê kitabî refkerdî bî. Ci rê vatênê “televîzyon odasi”. Hemû mehpusan tirkî zî kurdî zî zanayênê. Her di ziwani têzere de qisey bîyênê. La, kancînî qisey kenê bikerê, nameyê oda nêvurîyayênê: “televîzyon odasi”.

-Kes li televîzyon odasi heye?

-Erê welle, televîzyon odasi tijî ye.

-Sigara tabakamî gören var mı?

-Televîzyon odasındaydı.

Keylê kar û meşxale uca de ameyênê kerdiş. Cemat uca de virazîyayênê, çay uca de şimîyayênê, kişik ⁽¹⁾ uca de kay bîyênê, kilamî uca de vajîyayênê, xebera tezîye uca de ameyênê hesnayîş, yarenîye uca de ameyênê kerdiş...

Dêsê oda çi wext bî ke boyax nêbîbî. Aringe, duyê cixara, qilêr, toz... Di-hîrê rîpelî serrname dardekerdî bî. Sipîyê rîpelan reng bedilnabi,

1. kişik: setrenc

bibi zerdek. Pencereyî hem qijkek bî hem zî qilêrî ver bîbî sing û sîya. Gîyê vizikan rîyê camî de çinik-çinik kerdênê. Roştî nêkewtênê zere.

Mehpusî “televîzyon odasî” de, serê mitêlan de têkaleke de ronîştî bî. Tayêne vilince cutênê, xo mîyan de yarenîye kerdênê. Tayênê zî sey çiçikê maya xo qina cixara kerdibî xo fek, giran-giran litênê. Kenarê oda de yew bi serê xo bi. Engîştê linga ey puçikê dirrîyayî ra vejîyaybî teber, ey puçik destekî bi destekî ruçiknaynê.

A game Şakir bi hayleme kewt “televîzyon odasî”. Bi eşq û keyf bî. Nêeşkayênê cayê xo de vindero. Radyoyêde qijkek mîyanê lepanê ey de bî. Sereyê xo nohet-ohetî ser çerixna. Çiman ra çikî perrayênê. Vêreyê xo yo giloverik sey meşke şanitênê ra. Qîrra:

-Mi dî embazênê, mi dî! Mi îstasyonê radyoyê ma dî!

Her kes dormeyê Şakirî de kom bi.

Radyoyê kurmanckî çend aşmî bî ke Ewropa de dest bi weşanê xo kerdbî. Mehpusan na xebere rojname de wendibî. Xeylê lebatîyaybî feqet nêeşkaybî ke îstasyonî tesbît bikerî. Çiqas radyoyî estê hemîne ser ro lebatîyaybî onca teba tesbît nêkerdbî. Bêdîyax mendîbî, herkes ra dîyax kewtbî.

Şakirî anten nohet û ohet ro çerixna, axirî îstasyon ra veng vejîya. Veng zelal nêbî. Xişxişîye zereyê oda de gulbang dayênê. Şakir xeylê niqîya, qina xo nover û over ro tadaye, veng hebê kerd zelal. Her kesî goşê xo vît kerdî.

Yew şuware ⁽²⁾ dest pêkerd. Vengê bilûre oda û korîdor ro axme bîyênê. Vengêde xemgîn bî. Pozxinîye hemû kes gird ⁽³⁾ binê tesîrê xo. Herkes hepîsxane ra vejîya, şî domanîya xo. Şî dewa xo, koyan û deştanê xo, birr û beyaranê xo. Çem û dereyan ro fetelîya, nefes bi nefes welat ant zereyê xo. Her kes bi teyrê verê vayî, erd û asmênê welatî ro perra.

Bilûre dime ra dengbêjî vengê xo dard we. Veng lertzokin, xorîn û giran bî.

Oda ra yewî bi coş û heyecan vat:

-Kazo yo ha!

-Nê, Miho yo! vat yewê bînî.

2. şuware: derdo, deyîra derdine

3. gird: girewt, guret

-Kazo yo, Kazo yo, vat yewêde hîrêyinî.

-Nê nê, Miho yo, vat yewnayî.

Hempayî bîy zîyade.

-Çi Miho yo malneket! Kazo yo, Kazo!

-Hey keyeyê to awan nêbo, to qet Miho goşdarî nêkerdo?

-Belê belê, Miho yo!

-Heval, ez zaneno ke Kazo yo!

-Ez zî sey nameyê xo zaneno ke Miho yo.

-Yaw arqadaş, ti çira dîretmîş kenê? Ez weş zana ke no mêrik Miho yo! Tornê xalika ney leyê ma de bî, ma pîya însaat de şuxulîyayênê.

-Errik! Çi Miho yo! Heval, ez zaf rind zaneno, zaf rind nas keno; no mêrik Kazo yo. Cîranê lajê apê ney, kaleka dewa ma ra yew dewe ra yew keyneke remnabî.

-Ya, ya, Kazo yo!

-Yaw şima çi adamî fittirmîş kenê! Qey ma Kazo goşdarî nêkerdo; çi Kazo yo, mêrik Miho bi xo yo!

Çiliye-vilîye zere gird. Êdî kesî vengê radyoyî nêhesnayênê. O wext kotî ra ke vejîya Hacî Kufkuf kufkufîya, dês û keyber mist kerd, kewt zere. Mirûzê xo kerdbi tirş.

Yewî vengê xo kerd berz:

-Deqeyêk... Ma Hacî ra pers bikerê. Hacî no dengbêj kam o?

Oda bîye bêveng. Hacî hebê bî bul, radyo goşdarî kerd.

-No Zaharo yo, vat.

Kesî ra veng nêvejîya. Herkes vindert. A game şuware qedîyaye. Tayê vejîyay teber. Di tenî korîdor de têkaleke de bî. Yewî bi vengêde nizmî ê bînî ra vat:

-Ez hol zaneno, Miho bî.

NÊ MA YÊ

N. CELALÎ

Nê lawikî lawîk ma yê
Tê hesret û firêqet
Eşq û şayî kuwenî govend
Sergovendî de hesret
Pêşgirî de eşq û şayî
Zerrê zerrîtenikan ra rîjênî

Nê deyîrî deyîrî ma yê
Dayîkanî ma alawît
Pê hesr û derdan
Sîya girê danî û vanî.

Na zerrî zerrîyê ma ya
Tê hela û hewar têvera benî
Serd-sipurî zimistanî û boyê wisarî
Silam danî yewbînan.

Nê ma yê
Meseley' ma rewîn û derg a
Hema zî safî nêbîya.

Temmuze 2003

BI KIRMANCKÎ TÎYATROYÊ “SAYÊ MORÛ”

Roportajkerdax: C. Zerduşt PÎRANIJ

Nê rojan Îstanbul-Beyoglu de, Tîyatroyê Seyr-i Meselî de kayê Sayê Morû (Şayê Maran) bi kirmanckî (zazakî) kay keno. Vînayîşê nê tîyatroyî dima mi sermîyan Erdal Cevîz û kaykerdoxanê nê tîyatroyî ra Alîşan Onluyî de qalî (qisey) kerd. Cêr ra şima nê qalîkerdişê ma wanenê.

Tîyatroyê Seyr-i Meselî de kayê Sayê Morû

-Ez wazeno şima verê verkan hem xo hem zî Tîyatroyê Seyr-i Meselî bidî şinasnayîş. Şima çi yê, çikare yê? Seyr-i Mesel key saz bi?

Erdal: Alîşan hîna rind zoneno, wa o vajo.

Alîşan: Esas ma pîya kî zonenîme ama... Serra 2002ine, aşma payîzê peyênî de, ma da-des olvojî (embazî) ameyme pêser ke tîyatroyê kay bikerîme. Naye ra ver kî xora ma tîyatroyê kay kerdêne. Dêrdê ma o bî ke

ma zonê (ziwanê) xo de tîyatroyê kay bikerîme. Hem dimilkî (kirmanckî) hem kî kurmanckî (kirdaskî). Naye ser o ma ameyme no ca dî. Nêzdî serr û nêma o ke ma tamîrkerdiş û înaştatê nê cayî ser o gureyênîme. No sebeb ra, mecburîyet ra ma xeylê wext tîyatroyê ra dûrî mendîme. Ma kostum-mostum, sahne ca verdabî. Serva (seba) înaştatî. Na serr û nêma ra dima pereyê ma qedîyay, ma vejîyayme serê sahnî.

Zeke mi va, ma xeylê wext tîyatroyê ra dûrî mendîbî. Naye ra, ma di-hîrê aşmî zonayena tîyatroyê ser o, edebîyatî ser o, hetê teorî ser o gureyayme. Pede-pede, ma aşma adara 2004î de, tepîya kayê xo vetî serê sahnî. Vejîyayena sahnî ra ver ma û kaykerdaxê bînî sahnî ser o xeylê gureyayme. Hetê tarzî ra, hetê qeseykerdene ra... Zonayena maya verêne bî ama ma sahne ra dûrî mendîbî ya, naye ser o gerek (ganî) ti reyna zonayena xo newe bikerî. Gerek ti leşa xo rind bigurênî. Pede-pede, ma dest kerd kayon.

Na (no) kay, verê ma tirkî, domanû (qıcan, gedan) ser o kay kerd. Tîyatroyê ma çitur (sênî) bibo? Tîyatroyê kirmancan, kurdan çitur bibo? Çitur niseno ro (ronişeno)? Bingeh çitur beno? Ma teber ra kayonê haziron bîyarîme biçarnîme zonê xo û kay bikerîme ya kî kayêdê xo yê orjînalî kay bikerîme? Çunkî zonê ma de kayî çin î, nênusîyay. Ne kurmanckî ne kî dimilkî. Heta nika nênusîyay. Kurmanckî de ju-di teney estê ama dimilkî de qe çin î.

-Embaz Erdal, ti nê bahsî de vanî se?

Erdal: Bes o.

-Baş o. Şima verê NÇM (Navenda Çanda Mezopotamya)yî reyde bî, şima çirê yewbînan ra cîya bî? Sebep çî bî?

Alîşan: Ez nêwazeno ma bahsê naye bikerîme. Xeylê serrî werte ra şîyê.

Derd û kulê ma huner û kulturê kirmancan o, sanikê ma yê... Nika, uza (uca) kî tepîya olvojî estê tîyatroyê ser o gureyênê. Çiqas ke ney ser o gureyayene zêde bo honde no kar raver (aver) şono. Kotî beno bibo.

To dî gama bîne mi va, çîyo muhîm no yo: "Tîyatroyê kurdan çitur niseno ro? Ma çitur çîyêde rind virazeme?" Dêrdê ma no bî. Çîyêde rind viraştene. Zonayoxê tîyatroyê îşte vanê "No stîlê tîyatroyê fransizan o, no stîlê îngîlîzan o, no yê îtalyanan o" vajîme. Ama ê kurdan çîyo henên çin o. Yanî dêrdê ma no yo.

Tîyatroyê Sayê Morû ra yew vîstike

-Erdal, ti zî nêwazenî NÇMî ra abirîyayîşî ra behs bikî? Alîşanî nêwaşt vêşî (zaf) çî vajo. Ez wazeno şima tikê (tayê) behsê nê meseleyî bikî?

Erdal: Mesele teyna tîyatroyî ser o nîyo, polîtîka ser o yo; çîyêde bîn o.

-Çi yo mesele? Ti şênî (bese kenê) tikê îzeh bikî?

Erdal: Nika Alîşanî va ya, ma wazenîme tîyatroyê hazir bikerîme. Wazenîme ke ney ser o zêde kar bibo ama uza çîyê polîtîka zêde raver şono. Yanî kultur, sanat (huner) polîtîka ra pey yeno...

Alîşan: Yanî huner, sanike gerek zêde sîyasetî dima meşêro. Ya (e), her çîyî de sîyaset esto. Nika ma çî qesey kenîme bikerîme, ma ke bi zonê xo qesey bikerîme sîyasî yo. Ti bi nameyê kurdan se bikerî, sîyasî yo. Yanî ti nameyê kulturî ra kî çî kena sîyasî yo.

-Yanî şima tikê îdeolojî de yewbînî ra çîya benê?

Alîşan: Nê, nê, îdeolojî nê. Mesela ti kayê hazir kena. No kay lazim o çitur bibo? Yanî kayê to dîrekt mesajê sîyasî bidero, huner ney qebul nêkeno; hunero cîddî. Na amatorî ya. Çîyê henênî.

-Pekî, ferqê tîyatroyê şima û sewbîna tîyatroyan çî yo? Goreyê hiş û famê şima, yew tîyatroyo senîn lazim o? Kes (kê) şêno behsê tîyatroyê kurdan biko?

Erdal: Nika tîyatroyê ma esto, ya çin o? Çin o nika. Ferqê ma no yo.

Gureyayîşê ma raver nêşîyo hona (hema). Ma newe-newe nusenîme, newe-newe kay-may vejenîme.

Alîşan: Yanî tîyatroyê ma nika zê domanê (qicê) yo. Hona bulî keno... Doman ke bî, ti nêzonena ke no doman beno senî mordem. Mordemo rind, mordemo xirab?

-Ma bêrî nê kay şima, Şayê Maran ser. Şima vanê "Sayê Morû". Şima wazenê ma rê tîkê behsê nê kayî bikî. Inasar yew kay kotî ra ame şima vîrî? Çime kam o?

Tîyatroyê Sayê Morû ra sehneyê

Erdal: No kay, sanik a. Sanika ke Xozat ra Mursayê Silêmanî vata û Gulpêrî û Mustafa Duzgunî ci ra kerda arê. Ju kitab Weşanên Berhem de (1993 de) vejîyo, uca na sanike esta. Festîvalê de programê sanikan bî. Kurmancan û zazayan de, zonê armenîyan, ereban û lazan de sanikî. Uza (noca) de programî estbî.

Ju program de Alîşanî qesey kerd, ma sanike kay kerde. Kay nîyo, sanik a. Xora ma de kay çin o, tîyatroyê çin o.

-Eleqeyê na sanike (istaniki) û Destana Gilgamişî esta?

Erdal: Nê, alaqeyê xo çin o. Ama naza de jî mar esto uza de jî mar esto. Uza de, peynî de Gilgamiş yeno û îşte bahsê nêmerdene (nêmerdişî) keno; yeno serê awe, gineno awe ro.

Naza de Belqîya esto. Belqîya fetelîno (gêreno), fetelîno, şono uza.

Uza Gilgamiş şono hende ca fetelîno, serva mordemî. Naza de jî Belqîya serva Hezretî Muhemedî fetelîno. Tabî o fetelîyayîş zê jubînî yo.

-Her (wir) di sanikan de zî daruyê (dermanê) mergî gêrenê. Yewe de mar daruyî tiraweno (tireno), yewe de mar beno daru û...

Erdal: Gilgamiş jî gêreno ra, Belqîya jî gêreno ra. O çiqas ca wo, bellî nîyo. Ma nêşikînîme vajîme şeş sey û hewt sey o.

Tu şîkîna hunî sêr bikera, belkî aynî yo, ya...

Ju jî ewk (emin, neha) esto, uza de jî merdene esta naza de jî. Naza de Loqman Hekîm esto, uza de çin o.

-Goreyê şima, mesajê nê kayî çî yo?

Erdal: Mesaj teyna ju nîyo. Roştbîyayen a (roşnbîyayîş o); roştbîyayena tîjî ya, roştbîyayena zonayen a. Pêxember esto uza de, weşîya mordemî esta. Yanî roştbîyayene yena vatene.

-Na sanika şima, sanikanê Şayê Maran ra yew versiyon o, ney? Çend versiyonê na sanike estê, şima zanî? Çirê îllahî no versiyon?

Erdal: Çend tenê estê ma nêzonenîme. Zêde versiyonê Sayê Morû estê. Zonê ma de no versiyon estbî, ma no guret. Ma nêvat ke îlla wa no versiyon bibo. Naza de ma rê kurmanckî û zazakî di tenê sanikî lazim bîy, aye ra... Hem jî na sanike weşe bî.

Ama no versiyon, vajîme, versiyonê Dêrsimî nîyo. Yanî nêşikînîme vajîme ke “No teyna Mursayê Silêmanî vato”; belkî kokimêde bînî çiyêde binî vanê.

-Bêguman na mesela sirf Dêrsim de ney, mavajî Misir de, Îran de, Tirkîya de Antakya, Tarsus de û sewbîna cayan de zî esta.

Erdal: Versiyonê bînî estê. Tirkî de jî estê, kurdkî de jî.

Alîşan: Sanika Sayê Morû zof cawû de esta. Mezopotamya de, Misir ra hata Îstambul, hata Sûrîye, Îran.

-Kayê şima de Şayê Maran yew camêrdo erdîşin (herdîsin) û kokim o. Çirê erdîşin û kokim? Versiyonanê bînan de çiyê inasarên (nîyanên) esto?

Erdal: Ma nêzonenîme. Çira hunî bîyo, ez nêşikînî vajî.

Çira kokim o? Yanî zonayene de ewk o... Zoneno. Kam zoneno? Kamî

zaf dîyo, o zoneno. Kam ke zaf fetelîyayo û zaf çîyî dîyê, o zoneno. Kamî zaf çîyî dîyî? Kokimî.

Çîyêde bîn jî esto. Na sanike kokimî vanê. Mursayê Silêmanî jî kokim o. Zê Sayê Morû o jî kokim o. Sanikan kam rind zoneno? Kokimî rind zonenê. Domanî rind nêzonenê.

-Na sanike de seke tayê çîyî têmîyan bikewî (bibî). Yan zî sanike miyan de sanikî estî. Mesela lajê Tîmûrî, Belqîya, Cemalê Hezretî Muhemedî.

Lajê Loqman Hekîmî Camisan dinya roşne gêreno labelê dermanê mergî vînenê. Yew Morê Siltan Silemanî gêreno. Mîlçîka Zumruda Anka esta filan. Şîma vanê se?

Alişan: Ya, ya, zereyê sanike de sanikî estî.

Erdal: Xora na sanike çayê (çira) hende dewlemend a? Aye ra yo.

Tîya merdene esta, no çîyêde muhîm o. Loqman Hekîm, serva çareyê merdene gureyêno. Morê Siltan Silêmanî jî çîyêde muhîm o. Mîlçîka Anka...

Na kotî ra yena, çitur yena, ma nêzonenîme. Sanik a, ya çîyêde bîn o? Ma nênusno (nênuştî). Hetê tarîxî ra kamcî serre ra yeno, hîç nêzonenîme. No gureyê ma nîyo.

-Şîma vanê “Na yew sanik a, gureyê ma nîyo” labelê ez ancîna zî wazeno pers biko: Na sanike de xîyanet esto, bêsedaqetî esta, xayînî esta û nînan ra pey xela (xelate) –yanî bi tirkî “ödül”- esta. Camisan hem xîyanetê Şayê Maran keno hem zî ey ra xela gêno. Şîma vanê “De sanik a”. Sanike zî bibo lazim nîyo ke şîma hunermendî, tîyatrocî mesajo hol (baş) bidî milletî? Şîma qet nîştaynê (bese nêkerdê) tikê mudaxeleyê na sanike bikî? Yanî mentiqê hem xîyanet hem xela çî yo?

Erdal: Ti vana “Camisanî xîyanet kerdo, gerek Sayê Morû, ci rê sîrrê xo nêvajo ama vano; çira vano, mantiqê xo çî yo?

Raver de esto ya, vano: “Sayê Morû, belkî lajê Loqman Hekîmî yo.” Ma peynî de vame. Belkî Sayê Morû sîrrê xo dabî Camisanî. O jî destê kamî der o? Destê Loqman Hekîmî der o. Yanî uza de karê Sayê Morû o yo, belkî... Çîyêde –zeke bi tirkî vanê- “çelîşîk” o.

Alişan: Ama çîyêde henên kî esto: O mixenetî keno, o bîn kî a mixenetî ra ceza nêdano dey, xelate dano dey. Ya! Sayê Morû zonaye yo, vînenê; naye ra dime çî beno zoneno. Sanike de hen nusîyêno. Sayê Morû vano

ya: “Kefo verên mesime (meşime), kefo peyên bisime.” Kefo peyên derman o, kefo verên ke Camisan bisimo, mireno. Eke Xoca bisimo, Xoca mireno. Xoca ke kefê peyênî bisimo, Xoca mordemêde rind nîyo sanike de. Xocayo ke Paşay ra vano “Sayê Morû dermanê to yo”. Xoca bisimo belka beno zonoye. No zonaye serva mordemêde bînî nêgureyêno, serva

Alîşan yew sehneyê Sayê Morû de

xo gureyêno. Ama ke Camisan naye bizono, tepîya beno Loqman Hekîm. Loqman Hekîm çik o (çi yo) mîtolojî de? Loqman Hekîm serva mordemî gureyêno, dermanê merdene fetelîno.

Erdal: Mesela xîyanetî de, tu teber de sêr kena, ti vana naza de xîyanet esto. Xîyanet esto, serba to nîyo.

-Yanî ti vanî tede mesajo hol esto?

Erdal: Yanî dîyalektîk de çiyêde henên esto xora. Nika çî de vano ya: Camisanî ke çayê înan nêvatê, senî ewk binê? Ma bê Loqman Hekîmî mendênê. Yanî “Talîyê mi çayê hende şîya (sîya) yo?” filan vano ya. Talîyê ci hende şîya nîyo, belkî sipî yo yanî. Sanike de nîya (wina) her çî rind zelal nîyo.

-Mi rê seke sanike de yew lêlî (têmîyanî) esta. Çunke, Loqman Hekim kamik o? O pîyo ke verê mireno o yo, yan lajê ey Camisan o? Seke tîya de zelalî çin bo. Şima vanê “Xora xayeyê ma zî no yo”. Mi raşt fam kerdo?

Erdal: No munaqəşe nêbinê, ma nê nêvatêne. Yanî uza de Loqman Hekîm kam o, Camisan kam o, Belqîya kotî ra yeno? Sayê Morû ça desta Belqîya keno?

Na, kayî de kî esta. Nisenê ro ya uza de, vane: “Na sanike sanika kamî ya? Sanika Loqman Hekîmî ya? Sanika Cebraîlî ya? Sanika Belqîyayî ya? Ya jî ê Camisanî ya?” Na sanike, sanika Sayê Morûn a. Sayê Morû? Xora çiyêde henên esto? Kamî Sayê Morû diyo?

-Camisan, heme versiyonan de esto. Goreyê şima manaya Camisanî esta?

Alîşan: Esta.

-Çi ya?

Alîşan: Camisan, ca-misan, “cayê xo musa”. Honde fetelîno fetelîno, yeno cayê xo vînenno. Yanî mordemo ke cayê xo zoneno.

-Şima nê sebebî ra vanê ke versiyonanê bînan de no name bibo zî manaya Camisanî kirmanckî (zazakî) ya?

Erdal: Nêvano ke “Mutleq nîya ya”. Ama çiyêde henên esto. Mesajê sanike de jî na esta. Şono hende ca fetelîno, fetelîno, yeno çêverê xo vînenno.

Ju jî meselaya cayî esta. Cayê Sayê Morû, cayê Loqman Hekîmî, cayê Camisanî cayê Siltan Silêmanî, cayê Milçika Anka; şono uza vînenno.

-Yewna çî esto. Na sanike, versiyonê Dêrsimî yo labelê tede seraser behsê Hezretî Muhemedî beno; qet behsê Hezretî Elî nêbeno. No zî çiyêko enteresan nîyo?

Alîşan: Ney, nîyo.

-Labelê Dêrsim û elewîyey de...

Erdal: Alî ra raver jî îtiqatê Dêrsimî bîyo. Nika tîya de jî Muhemed hem zazakî de hem kurmanckî de esto. Misir de jî esto, uza de jî vanê Muhemed.

Name wo xora. Dinya de en zêde nameyê “Muhemed”î esto. Yanî no tenya nameyê Hezretî Muhemedî nîyo.

-Yanî ti vanî Hezretî Muhemed Pêxember o ke ma zanî, no o Hezretî Muhemed nîyo?

Erdal: Belkî nîyo, belkî zî o yo. Muhemedo ke na sanike de yo kamcî Muhemed o? Ma nêzonenîme. Na sanike de Camisan esto, Belqîya esto,

Morê Siltan Silêmanî esto filan. Nê kamcî tarîx ra, kamcî wext ra yenê ma nêzonenîme. Yanî no name hem Hezretî Muhemed Mustafa nîyo, hem jî o yo. Eke sanike de Alî jî bibînê, ma rehet vatê “No Muhemed, Hezretî Muhemed Mustafa yo”. Dêrsim de tenya Muhemed çin o; “Ya Muhemed, ya Alî!” vanê.

-Persê winasî (nîyanênî) temaşekerdoxan ra yenê?

Erdal: Zaf yenê ama ma nîya vame: Ma çiqas peyser şêrîme hende rind o, hende raşt o.

-Pekî problemê fekan, yan zî şiveyan zor dano şima?

Erdal: Zor dano ama no kay jî varyantê Dêrsimî yo. Eke ma şêrîme Dîyarbekir tabî problem beno ama naza de problem nîyo.

-Tîya Dîyarbekirijî û kirmancê mintiqayanê binan zî zaf estê.

Erdal: Ma nêşikînîme ju kayî (tîyatroyî) de her çî hal bikerîme. Giran-giran (hêdî-hêdî).

Kay çitur binusîyo ma hunî kay kenîme. Çiyode edebî yo. Uslûbê nuştoxî yo. Problemê zonî zaf î. Tîyatro nêşikîno nê probleman hal bikero, gureyê xo nîyo.

Sanike jî, yê kotî bibo ma aye esas gênîme. Mesela sanika Elbîstanî ma nêşikînîme bi fekê Mêrdînî ya jî fekêde bînî kay bikerîmê. Mi ra gore, uza de fekê Elbîstanî rast o, rindek o, weş o.

-Eke şima zî yardim bikî ke wa fekan mîyan de kelimeyî muşterekî bigurîyê (bêrî xebitnayîş) hîna hol nêbeno?

Erdal: Tabî, tabî. Nika ez to ra vajî, teyna mabênê fekan de nê, mabênê zonon de jî çiyêdo henên esto. Kayê “Qalûqir”î de hunî yo. Uza de kurmanckî esta, tirkî esta. Kurmanckîya Bîngolî (Çevlîgî) esta, Mêrdînî esta, filan. Her kayî de ma nêşikînîme hunî bikerîme.

-Meqsedê mi no nêbi. Şima vanê “Nuşte de çitur binusîyo ma ay kay kenê”.

Erdal: Tabî. Ama ma de herkes beno zimanzanayox (ziwanzanayox). Fikrê herkesî esto, tamam; ama zereyê tîyatroyî çiyêde bîn o, karê zimanzonayoxan çiyêde bîn o.

-Baş o, mavajî eke no kayê şima sewbîna fekan de binusîyo, yan zî sewbîna kayê kirmancî bi fekanê binan binusîyî, şima wazenê kay bikî? Bi fekê Çewlîgî, fekê Pîranî filan.

Tiyatroyê Sayê Morû ra

Erdal: Bibo ma wazenîme kay bikerîme. Şert nîyo ke Dêrsim ra bo yanî.

Ez mantiqê ma to rê vajî: Ma çiyê “yerel”î, yanî kayanê mehelliyan gêrenîme. Yanî kayê heme fekan ma alaqedar kenê. No kayê Elbîstanî yo, no kayê Mereşî yo, ma alaqedar keno. Ma nê karî kenîme, nimûne esta werte de.

Alîşan: Mi ra gore, ju zon de çiqas ke fekî zêde bibî, a dewlemendîya ê zonî ya. To ke birna eş, nêbeno. Na fekê kalikûnê ma yê, ê yenê çimanê ma ver ra.

-Yanî ganî (gerek) inasar yew derdê ma zî çin bo? Semedê nêzdîbîya-yîşê fekan, kaykerdoxê tiyatroyî, nuştoxî, filmviraştoxî wa xeyret nêkî, dîqet nêkî? Eke bikî hîna baş nêbeno? Ti vanî “dewlemendî ya”, qebul; labelê no wina dewam biko, kaosê ziwani dewam nêkeno? Her mintîqa yew tewir vana. Ez vano “keyneke”, ti vanî “çênek”; ez vano “keyber”, ti vanî “çêver”? Ma senî yewbînî ra fam bikî? Naye ra zî muhîmêr, ma senî binusî?

Alîşan: Temam, xîyret lazim o.

Erdal: Nika to qeseykerdişê mi fam kerd? Tu Pîran ra ya. Tu fekê ma çitur fam kena? Ti vînena. Kotî vînena? Kayan de vînena, lawikan

de vîna. Ti ke nînan nêvîna, ti nêşikîna vaja kamcî rast o. O wext çiyêde îlmî nêvejîyêno werte. Ma vame tenê (tayê) rolê ma ser o ewk bikerî yanî.

-Yanî inasar yew xeyretê şima zî esto?

Erdal: Tabî ke esto. Ma nêvame hetê jubînîfamkerdene de wa alfaba nêvejîyo werte. Ma nêvame “O lazim nîyo”; lazim o. Tabî ma nêşikîne qerar bidîme.

Mi ra gore problem no yo: Zonê ma ser o nîyno qeseykerdene.

“Kitabê ma çin î, ferhengê ma çin î”; problem no nîyo. Nînan vejêne, vejêne ama kes sêr nêkeno (nêewnêno) û nêwaneno. Ama eke ma qesey bikerîme, jubînî fam bikerîme, o wext no jî lazim beno, no jî muhîm beno.

Mesela tesbîtkerdişê krîteranê ziwani gureyê şima yo, ê ma nîyo. Mi ra gore, cêrayîş (gêrayîş) çiqas bibo hende rind o. Hem malzeme hem qeseybîyayîş, hem “deyîş”î hem jî çiyê bînî.

-Tiyatroyî reyde debara şima bona? Şima senî vîyarnenê? Zengîne kurdan destek danê şima? Şima senî yew destek wazenê, pawenê? Ez vano perso giran o? (Ma pêro pîya huyenê.)

Erdal: Rasta jî perso giran o. (Huyeno.) Çiyêde muhîm no yo îşte. Nika kes nîyno tîya, wayîr nêvejîno; problem no yo. Destek-mestek çin o. Ma wazenîme teyna bêrî sêr (temaşê) bikerî. Ma dawetîye jî dame ke bêrî. Yanî teyna qesey kenê, “zonê ma, kulturê ma, memleketê ma” filan vanê ama, çiyê jî nêkenê.

-Şima sewbîna çî, mesela maddî destek nêpawenî?

Erdal: Nê.

Alîşan: Tirkî vanê ya, “sponsor”; wa sponsor uza bimano, ma venga miletî dame, ma vame “Bêrî sêr bikêrî. Bêpere bêrî”. Nika derdê mayo giran, en derdo giran no yo.

Ma roza ewroyêne de, ju serre de di kayê domanû, çar kayê pîlû hazir kerdî. Ju kayê ma kay bîyo. Ama îmkanê ma çin î. Mesela dekorê ma de kêmasî estê, roştîya xo kemî ya. Kostimê ma kêmasî yê. Serva mesrefê nê çîyan ra kayê ma vînetî.

Ma nê kayî vetî ama seyrkerdoxê ma ponc hezarî çin î. Ma şîme çend cayan ra fetelîyayîmê, ponc hezarî ya dîyo ya nêdîyo. Ama êyê ke kayê

tirkon ju-di rey kay kenê, vejîyênê des hezarî.

-Roşnvîrê kurdan şima rê wayîr vejîyenê, eleqe nawnenî (musnenî)?

Erdal: Giran-giran. Giran-giran... Ma nêşikîme înan ra jî towa (teba) vajîme. Xebera xo çin a, ya jî karê xoyê muhîmî (!) estî. Nêzonen. Êyê ke yenê vînenê, ê wayîr vejîyênê, wazenê destek bidê ama. Verê bawerîya miletî jî bi ma çin bî. Vatêne “Domanê ma kotî ra zonenê tîyatro virazê?” Ama no fikr jî giran-giran vurîno.

Roşnvîrê ke nêameyê, belkî destê înan de jî nîyo. Problemê înan jî estî. Mesela tayê, kitabê xo estî, nêşikînê çap bikerî. Durumê kurdan zê jubînî yo. Durumê ma nika rind o. (Ma pîya huyenê.) Pere çin o, ti zonena.

-Ez wazeno tîya ra vengê kurdan bido: Dewlemendî, roşnvîrê kurdan, tîya de muzîk esto, tîyatro esto. Bêrî temaşe (seyr) bikerî, goşdarî bikerî!

Şima kovara Vateyî taqîb kenî? Şima Vateyî senî vînenî?

Erdal: Ma taqîb kenîme. Çîyanê rindan jî kenê, nerindan jî kenê. Yanî kural û kelimeyan ser o esto ya, çîy estê rind ê, çîy estê rind nîyê.

-Çi mesela? Krîtîkê (rexneyê) şima çi yê?

Erdal: Krîtîk nîyo. Ez çitur vajî... Uza de mesela krîterî viraştî, no ma ra gore rind o, ya jî ma rê rind o. Ama herkes xo gore sêr keno.

Ma taqîb kenîme ama karê ma tîyatro yo. Ê bînî ma hende rind nêzonenîme. Kar û gureyê ma nîyo.

Çîyode bîn esto: Her çî teyna qerarê zimanzanayoxan gore hal nêbeno. Sanîkî estî, kilamî estî, fekî estî. Gerek nê daha rind bêrî naskerdene, daha rind bêrî tehlîlkerdene. Şima de nîya (wina) qesey beno, ma de nîya; maya mi nîya qesey kena, maya to nîya qesey kena; nîya bo rind beno, nîya bo nêbeno... Problemê ma zêde yê.

-Çîyo ke şima waştêne ez perso labelê ez nêpersayo esto? Sewbina vateyê şima esto?

Erdal: Ê mi çin o.

-Eke wina yo zaf berxudar bî, şima mi rê wext abirna.

Erdal: Ha! Vinde, vindê! To kovara Vateyî pers kerde ya, sazîyê (sazgehê) ma estê ya... Sazî, ma rê wayîr nêvejînê. (Huyeneno.)

-Şima, wayîrvejîyayîşo senî (çitur) pawenê?

Erdal: Tirkî de “duyarlık” vanî ya, “duyarlixîye” nêmusnenê; yanî hesasîyet.

Wayîr vejînê nêvejînê ê zonenê ama madem ke ti rojname vejena, derdê rojnamî çik o? Derdê xo, zon o. Ê ma? Ma jî xora serê zonî de gureyênîme. Hende zehmetî ancenîme naza de, ju qe alaqedar nêbeno. Yanî Rojnameyê Cumhuriyetî yê tirkû yeno pers keno “Şima naza de se kenê?”, rojnameyê ma -mesela Azadiya Welat- pers nêkeno. No çik o? Ya jî sazîyê mayê girdî estî...

Alîşan: No tenya hetê rojnameyan û kovaran ra nîya nîyo, hetê televîzyonî ra kî nîya yo.

Tiyatroyê Sayê Morû ra

-Televîzyonê kurdan zî şima rê wayîr nêvejîyenê, nêpersenê?

Alîşan: Belkî kêmasîyê ma kî estê ama mordem wazeno ke bêrî.

Kurdî polîtîk î, wexto ke partî vajo ”şêrê sêr kerê”, terefdarê xo yenê sêr kenê.

Ma karo henên kenê, zaf mordemî estê ke qe xebera xo ma ra çin a. Mesela radonê (radyoyê) tirkû yenê ma ra pers kenê, ama televîzyonê ma heqa ma de çîyê nêvanê. Nêvanê “Ti se kena? Vêsan a, têsan a; mirena, manena? Çi kar-gure kena?” Medya zaf muhîm a. Ma wazenîme ke zê to bêrî, bêpersî.

Erdal: Nika ê ma ra pers kenê, vanê “Îdeolojîyê şima çik o?” Îdeolojî çik o?

Alîşan: Ma verende (verê) va: Îdeolojî, hunerê ma, sanika ma, zonê ma yo. Niyade, endî (êdî) domanê ma zonê ma qesey nêkenê. Ma yê ke zonê xo zonenîme kî endî ser o nêgureyênîme. Îdeolojî no yo.

Tiyatroyê Sayê Morû ra sehneyê

-Yanî fikrê şimayê siyasî ser o tay sazgehî û şexsîyetî şima ra dûrî vîndenê?

Alîşan: Heta roza ewroyêne ma rê desturname nêamo. Yanî şima nîya rê ya kî nîya rê. Ya kî ma vizêr çik (çi) bîy, ewro çik îme.

Erdal: Platformê îdeolojî zovîna (sewbîna) ca yo, naza nîyo. Kam se vano muhîm nîyo; kam se keno, o muhîm o. Tîya de mesela fikrî nîya, mesela zonî ya. Yanî tu dîndar bena, dewlemed bena, feqîr bena; her çi bena bibe; wa muşterekîya ma zon bo.

Malzema ma polîtîka zonî ya, rexneyo kulturî yo. Tu sipî ra hes bikerî, ez sûrî ra hes bikerî; gerek ma naye sêr o pêro nêdîme. Ama ma de hunî yo. Kes yeno, vanê “Kotî ra yena?”. “Fikrê to çik o?” Fikrê mi yo, çi qesey kena yanî?

Alîşan: Mi ra gore kî mordem nika se keno, o muhîm o. Yanî kam kotî ra yeno, raver kotî de bîyo, zaf muhîm nîyo.

-Çimeyê kulturî de nêbîyayîş karê şima zehmet keno yan ney? Çunke şima uca de nîyî, şima Îstanbul de nê kulturî ser o xebitîyênî

Erdal: Zehmet keno ama çiyêde bîn jî esto: Çime de durum çitur o?

-Uca de zî baş nîyo?

Erdal: Nika şo dewe, dewe de millet daha raver şîyo...

-Yanî tirkîya înan (jîn) hîna baş a! (Ma pêro pîya huyenê.)

Erdal: Şo Dîyarbekir, uza de jî heme çî vurîyayo. Naza Beyoxlî de çî esto, uza de jî esto. Yanî uza de çime nêmento. Ama no problemê her kesî yo.

Nê kokimî filan mirenê ya, ma qedînême.

-Yanî ti vanî uca zî çime-mimeyî nêmendê, peysayê?

Alîşan: Kokim-mokimê ma amey naza. Dewê xo ca verday, amey naza. Nufûsê Dîyarbekirî ra zêdeyêr kurdî nika Îstanbul, Îzmir, Ankara der ê.

Erdal: Yanî gerek ma reyna peyser şêrîme! O lazim o. Raver îmkanî çin bîy ama nika estê.

-Wa roşnvîrê ma agêrî, apey (pey de) bêrî hinî (êdî)?

Erdal: Ê tabî. Nika ma şîkînîme Dîyarbekir de, Dêrsim de, Varto (Gimgim) de kay bikîme. Engel çin o yanî. Belkî pere lazim bo. Sewbîna problem çin o.

-Beroxudar bî.

-Ti jî berxudar bî.

Adresa Tiyatroyê Seyr-i Meselî:

Seyr-i Mesel Sanat Atölyesi

İstiklal Cad. Nane Sk. No: 5 Kat: 4

Beyoğlu/İstanbul

Tel: 0(212) 244 80 46

Faks: 0(212)24497 89

e-mail: seyrimesel@hotmail.com

RESSAMO KURD MEHMUD CELAYÎR PÊŞANGEHÊ ENTERNASYONALE DE

Bajarî Almanya Mochental de, bi nameyî “Asya ra Panc Hunermendî” yew pêşangehe (sergî) bî a. Na pêşangehe de, di resamanî kurdan zî ca girewt. Nê resaman ra yew Kurdîstanê Vakurî ra Mehmud Celayîr, o bîn zi Kurdîstanê Başûrî ra Kolpa Ebdulrehman bi.

Na pêşangehe, Galerie Schloss Mochental de, 03.10.2003 de bî a û heta 14.11.2004î ramit.

Seyîdxan KURIJ

RESIMÎ ERDÎ

Mehmud Celayîr bajarî Sindelfingen de zî bi nameyî “Resimî Erdî” (Bilder der Erde) yew pêşangehê resiman a şexsî kerd a.

Pêşangehê Mehmud Celayîrî 29î aşmê oktobre de bi qiseykerdiş Dr. Barbara Lipps-Kant dest pêkerd û heta 21î na aşm ramit.

Cayî pêşangehe: Galerie im Oberlichtsaal, Rathausplatz 4 71063 Sindelfingen (nêzdîyî Stuttgartî de).

“BestOff” pêşangehê serrî (salî) ya endamanî komele

Komeleyê hunerî ya Württembergî (Württembergischer Kunstverein), bajarî Almanya Stuttgart de, semedî temaşekerdoxan eserî 26 endamanî xo yew pêşangehe de kerdî ra (rakerdî). Semedî na pêşangehe 200 hunermendî muracaatî komele kerdo la komele nînan ra eserî 26 hunermendan layiqî pêşangehe diyê.

Na pêşangehe de eseranî sey resim, fotograf û karîkaturan ca girewt.

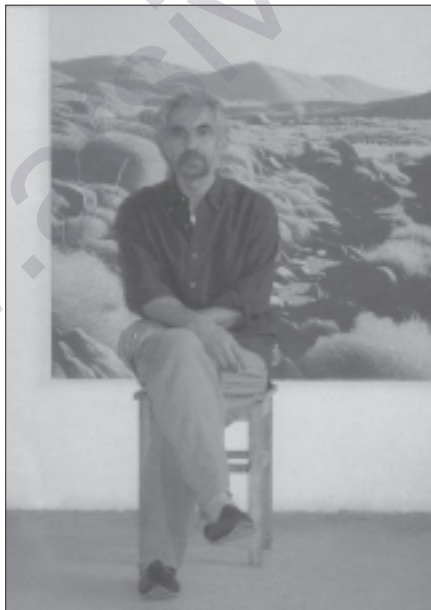

Tabloyêkê Mehmed Celayir

Ressam Mehmed Celayirî bi resimanî xo na pêşangehe de ca girewt.

Pêşangeha "BestOff", Schlossplatz 2 D-70173 Stuttgart de, 26-11-2004 de bî a û heta 09-01-2005 ramena.

Mehmed Celayir 1950 de Kurdîstanê Bakurî de, Çewlîgî de ameyo dinya û 1972 de Îstanbul de Akademîyî Hunerî qedênayû. Ey heta nika

Ressam Mehmed Celayir verê tabloyêkê xo de

Tirkîya û Almanya de xeylê pêşangehî şexsî û grubî akerdî, çend xelatî zî girewtî. Mehmud 1986 ra nat ho Almanya de, bajarî Stuttgart de ciwîyenû û xebatê xo ya hunerî tîya de de ramnenû.

Seke nameyê pêşangehe ra zi fam benû, resimî Mehmudî hîna zaf resimî erdî û yê tebîetî yê. No erd û tebîet, erd û tebîetê Kurdîstanî yo. Resimanî Mehmud Celayîrî de, tebîeto bêwayîr, însanî tena û bêkesî û erdo veşaye bi firçeyî yew hunermendî nê welatî ameyê neqîşkerdiş.

ŞÎ

M. MÎRZANÎ

Rehmzerrî bî
Zerrbarê bî
Astarê bî
Şî şî qertalî şî
Qerpilasî ûmê

Darî zergûnî bî
Barî girûnî bî
Dilbirîn bî
Şî şî seydayî şî
Nezûnî ûmê

Vîrxuwerê bî
Rîsipî bî
Embazî bî
Şî şî şêxî ma şî
Nefstenikî ûmê

Heskerdê bî
Vartê rehm bî
Gest mirdî bî
Şî şî welî şî
Çimvêşûnî ûmê

Pulê vori di, ristimî dari di
Hem payîz di hem wisar di
Zegûnî bî, esparî bî
Şî şî rîsipyê şî
Rîsîyê ûmê

Ge dadî bî
Ge babî bî
Ge waştî bî
Şî şî milaketî şî
Zewanîyî ûmê.

ÎZIN

Mehmûd NÊŞITE

Eze sey her roje ewro zî arayî ra dima potê mektebî day xo ra. Çanteyê mektebî eşt xo şe le û bê zerrîya xo vejîyay teber. Dadiya aye Şewre zî di-hîrê saetî aye ra dima semedê ke şêro mekteb keye ra vejîyay.

Her serre senî aşma nîsane yena, şarê na taxa Mezbaxana ya Dortyolî semedê kar û gureyê pîyazan qerqelîyenê. Nê rojan de her kes elçîyanê xo bellî keno, çadiranê xo hesilneno, tef-talê xo têmîyan keno, qewlê radayîşê xo nano ro û ê rojan paweno.

Siba keyeyê Şewre bar kerdêne Şiyêne. Şewre zî heme çîyê xo hesilnabi. Tef-talê xo kerdbi têmîyan. Çadira xo, tupa xo, erzaqê xo, tamam kerdbi. Yew kêmiya aye mendbî, a zî kêniya aye Eze bî. Keyeyêke şinasî çin bi ke hetanî mekteb biqefeliyo a Eze înan het verdo. Eze zî hema şenik bî, nêşkêne keye de tenya bimano û miqatê xo bibo. Coke ra Şewre mecbur mendbî ke kêniyê xo Eze xo de bero erdê pîyazan.

Bi gamanê lezan kuçeyê tengî ra şînê. Banê kuçeyê aye zî sey bananê na taxe yewqatî bî. Dorûverê banan perçinkerde bi. Tenûranê hewşanê înan ra sey rojanê verênan du berz nêbinê. Tuyêranê hewşan ser o wîçe-wîça mîlçikan bî. New-des rojî verê cû wile-wila însanan ra, xirriya erebeyan ra, kaykerdiş û çildayîşê tutan ra sewtê nê mîlçikan nêşnawîyênê.

Bêvengîya rayîrî xemê Şewre de nêbî. Aye meraq kerdênê ke ko gavêna mamostaya kêna xo Eze ra senî îznê aye bigêro. Bi nê xem û xeyalan resay bergalê (berkelê) mektebî.

Bergalî ra derbasê hewşê mektebî bî. Hewş veng bi. Wendekarî teneffus de nêbî. A zanêna zî, reyna xedemeyê mektebî ca mojna aye, semedê ke ronîşo û hetanî pirodayîşê zengilî vindo. La a şîye versîya binê dêsê mektebî de nişte ro. Mendîla sereyê xo kêş kerde, piştîya xo şay dêsî. Tuncî da erd, pêşê xo hetanî panceyê xo ant. Piştîya xo ke

şaybî dêsi, verê aye zî kewtbi rojawan. Gava ewnîyay ê hetî ra, Doxankentê Edena yo ke siba şinê ame çimanê aye ver.

Xorîn-xorîn û bi zerrîya veşayî ewnîyay o het ra. Aşmêka erdê Edena, aşmêk-di aşmê erdê Reyhanlî û çend aşmê erdê Polatlî ya Anqara amey çimanê aye yê nêmgirewtîyan ver. Xebata binê kila tîja Çukurova û mîyanê melşeyan de, mîyanê puş û palaxî de antişê pîyazan fikirîyay. Dima dewa aye, Pêçara Licê kewte virê aye. Des serrî verê cû, aşma hezîrane ya 1993yî de senî kerdêbî qirrik ame vîrê aye. Keyfê kar û gureyê dewa xo û rezîlatîya nê des serranê ke na xerîbî de ancena day têver la piroginayîşê zengilî a mîyanê nê xem û xeyalan ra ceniqnay.

Senî ke zengil gina piro hurîşte we, newe ra xo kês kerd. Ro sinifa kênaya xo Eze şîye. Bedenê aye yo derg û barî mîyanê nê wendekaranê qijekan de hîna derg eysêne. Gava resay sinifa Eze, mamostaya Eze hema sinife ra nêvejîyabî. Defterê masî ser de çîke nuştêne. O mehal kênaya aye Eze zî sey dadîya xo amebî masaya mamostaya xo ver. Mamosta sereyê xo darit we. Senî Şewre dî, rîyê aye bi tal. A zî fam kerdbi ke Şewre semedê çî amêbî. Reyna bê zerrîya xo û bi vengêko berz va:

-Ti bi xeyr ameya, kerem bike vaje.

Rengê rîyê Şewre hîna bi sûr. Beşerîyayîşêko bizor mojna. Bi destêk xo Eze mojnay ra û bi zor va:

-Îzin.

Ziyade çîke nêva. Xora na çekuye zî bi zor fekê aye ra vejîyabî teber. Waştêne derdê xo, xem û xeyalanê xo, feqîrî û êsîrîya xo vajo la qet çîke nêva. Tenya va "îzin".

Mamostaya Eze no mekteb de kane bî. Nê aşman de derdê tutanê şarê kurdî zanêne. Ewnîyay çimanê Şewre ra û va:

-Heyran, şima nê tutanê feqîran ra çî wazenê? Bewnî, hema mektebî rê aşm û nê esto, hema dersê zaf muhîmî hê mende. Ti nika ra na bêmecale bena, a ko senî nê dersanê mendeyan bimuso?

Eze sey şaxêka barî û bitre leweyê masaya mamostaya xo ver de vindertîbî. Sinifa dîyine de bî. Serrê aye heştî ser o bî. Goştariya dadîya xo û mamostaya xo kerdêne. Vateyê her dîyan zî aye ser o bî. La Eze ra qet çîke nêpersênê.

Şewre bi waştîşêko bi lome û hêvîdar va:

-Homa to ra razî bo. Par zî ez amîya, to ez nêşikita. Ez nankorî nêkena. Holîya to resaya ma la ma se kerê! Wille ma mecbur î ha!

Hetanî nika nê dersxaneyî ra bi qasê vîst wendekarî şîbî kar. Înan ra zafîne xora îzin zî nêgirewtbi. Mamostaye zanêne ke îzin bido zî nêdo zî ko dadîya Eze Eze bero.

Na aşme de heme dersxaneyê nê mektebî hema-hema bînê nême. Nê wextan de wendekarî şînê kar. Payîzî mektebî abînê, o wext zî aşm û nêm erey amêne. Mamostayanê nê mektebî bi nê gureyî zanêne. Mamostaye bi nê zanayîşî va:

-Guneşê nê tutan şatika milê şima de yo.

Eze goş nêkuwênê vateyê înan ra. Engîştê xoyê barîkekî nabî masa ser. Rey-rey bi nê engîştanê barîkan seke bido defe ro hêdî-hêdî dêne masa ro. A ko bi nê engîştanê barîkekan, badê çend rojan erdê pîyazî penç bikerdê, ko pê kardî per û porê pîyazan tera bikerdê.

Şewre nîyet kerd ê zerrîya xo mamostaye ra vajo la reyna fek ci ra verada. Çimkî zanêne faydeyê vatişî çin o. Va:

-De heyran ma kamî wendo! Na biwano zî ko bibo çî? De na rey zî ma îdare bikerîn, hewêna rê Homa pîl o.

Hema vateyê Şewre nêqediyabi mamosta hurişte we, ro mudirî şî û amî. Êdî a kêmiya Şewre zî tamam bîbî. Destê Eza xo girewt û dersxane ra vejîyay.

Gava Eze û dadîya xo hewşê mektebê “Yüzüncü Yıl İlköğretim Okulu” ra vêrtê ra, hevala Eze Mujgane şîra xo wendêne. Semedê Roşanê 23yê Nîsane. Mamosta şîre dabî Mujgane. Mujgane a şîre ezber kerdêne. Eze ke resay Mujgane ver, destêk xo darit we û aye ra xatir waşt.

Roja bîne gava qamyona ke keyeyê Eze berdêne Doxankentê Edena resay verê berê mektebî, Eze zereyê erebeyî de, serê xo şanabi texteyê erebeyî. Qelşê (şeqalê) texteyê erebeyî ra ewnîyay hewşê mektebî ra. Wendekarê sinifa aye hewşê mektebî de bîy. Sey lole bîbîy gilover û tuncî dabî erd, destmala nimitî kay kerdênê.

16.04.2004

KUÊ BÊWAHARÎ

Mahmut Arif AYÇÎÇEK

Pamendiyê ⁽¹⁾, bî qedêr ma
Ina dor ez menda têna
Şîma se kerd, se bî şîma?
Dorê min a, hinî ez vûna.

Mi cayî xo da, pîyer bî sitar
Ini şer iz şî, par û pêrar
Kûm fetelna, kûm da qerar
Heywah mîro, kerd tar û mar.

Waxti g' ma pîyer pîya embazî b'
Eskêr şîma o waxt zafî b'
Ûmişbîyayîş' ⁽²⁾ ma sey cîrûntî b'
Werdê şîma sîez û guazî b'.

Şîma bar kerd, pîyer bî vila
Ûmey xerîbî, bî belê ma
Her ruej pay nûnî sêr sarê ma
Heqarêt kên kalikûnî ma.

Awkê ma şîmên, guncûn ma wên
Ma talûn kên, darî ma veşnên
Teyr û heywûnûnî ma kişên
Hêdî-hêdî hêvîyê ma bên.

1. pamendiyê: bêbextî, bêşansî, bêtalîhî

2. ûmişbîyayîş: aşt bîyene, pêameyene, werê ameyene

Na rey şîma ra yers bîya
Hinî ez şîma fetelnena
Mîyêren mi het, niwazena
Lêr ez qedêr xo wazena.

Hinî nidûna sîezûn, guncûn
Niresên mi şerîd alinçûn ⁽³⁾
Heş û vêrg wên pîyer in querçûn
Mi ser gêrên zurbê bîncûn ⁽⁴⁾.

Şîma lete ez levare ⁽⁵⁾
Bawerî şî, menda aware
Waştî mi çîn, ez bêyar a
Wahar vêcîyen, ez bêwahar a.

3. şerîd alinçûn: gilê alunçayan

4. zurbê bîncûn: qefleyê pîncan, koma pîncan

5. levare: lepare, parçe

KIRMANCKÎ DE NAMEDAYÎŞÊ NEBATAN

Ehmedê DIRIHÎ

Ziwananê bînan de, ziwane kurdî de û diyalekta kirmanckî (zazakî) de nebatî senî namediyayênî? Namedayîşê nebatan yeno na mana: Bi nameyanê sade û yewmanayinanê (tek anlamlı) îlmîyan namekerdişê nebat û grûba nebatan û qayderonayîş. Nameyê latînkî hem derg î û hem zî vatişê înan zor o. Labelê dinya de nameyê nebatan ê îlmî, latînkî dîyênî. Nê nameyan ra “nameyê botanîkî” vajîyênî. Ferhengan de zî, sey **bot** (*Morus alba*) nusîyêno.

No nuşte de, mi namediyayîşê nebatan bi kurdî, tirkî û latînkî nayê têver. Senî manenî yewbînî, senî wesifyênî û manaya wesifan musnenî (mojnenî).

1) Tayê nebatî nameyanê xo yê latînkîyan, kurd, kurdan (*carduchorum*), Kurdîstan yan zî mintiqayanê Kurdîstanî ra gêni. Nimûneyî:

<i>Latînkî</i>	<i>Kirmanckî (Zazakî)</i>	<i>Tirkî</i>
<i>Alcea kurdica</i>	hîro, îro	hatmi çiçeği
<i>Cirsium carduchorum</i>	vergvaş	köyçöçüren
<i>Paeonia mascula kurdistanica</i> ...	heşvil, savil	ayî gülü

Tîya de “*kurdistanica*” varyete yo.

2) Latînkî de, tenya yew nameyê raşt û îlmî yê her nebatî esto. Nê nameyî ra “binomial” vajîyêno û di çekuyê cinsî dîyênî. Nimûne:

<i>Latînkî</i>	<i>Kirmanckî (Zazakî)</i>	<i>Tirkî</i>
<i>Morus alba</i>	tuya sipî	beyaz dut

Manaya “*morus*”î kirmanckî de “tuye” û tirkî de “dut”, manaya “*alba*” zî kirmanckî de “sipî” û tirkî de “beyaz” o.

3) Ziwanê kurdî de nameyê nebatan, zafane (vêşane) îzafeya nameyî (isim tamlaması) yan zî îzafeya sifetî (sıfat tamlaması) yê. Nimûne: birrê qalî, kekvila zerde.

4) Namedêyayîşê nebatan de, reng, boye, tam (tehm), şekil û cayê riwayîşî (tirkî de “bitmek, çıkıp yetişmek”) gêrîyêno verê çiman.

5) Tay nebatî zî pê (bi) nameyê heywanan a name gênî. nanê **mîrçikan**, tîrşîkê **gayan**, zûlkesayan, adirokê **heşî**, dimê **lûyî**, kardûnê **heşî**.

Eke nameyê heywanan vernî de bibo, yewhûmar vajîyêno. Nimûneyî: **deleşit**, **dîkpenc**, **marşing**, **şêrpûg/şêrpûk**, **vergvaş**, **xozmêw**.

6) Kurdî de rey-rey hece tekrar bena û dima ra suffiksê (sonek) “-ik” yan zî “-ok”î yeno, pey nameyê nebatêk virazîyêno. Nimûneyî: **mijmijok**, **tajtajik**, **tastasik** û **teptepik**.

7) Latînkî û kurdî de, bi prefîks (önek) û suffîksan zî nameyê nebatan dîyênî. Labelê tirkî de nînan ra tenya suffîksan ra nameyê nebatan virazîyênî.

CINSÎYET (MAKÎ Û NÊRÎ)

Latînkî de cinsîyetê nameyan esto. Name yan nêrî yan makî, yan zî **notr** o.

Cinsîyet pê suffîksan yenê musnayîş (nawîyênê).

nêrî makî notr nimûneyî manaya çekuye
 -us -a -um albus, alba, album sipî
 -er -ra -rum niger, nigra, nigrum sîya
 -is -is -e brevis, brevis, breve kilm, kirr
 -r -ris -re acer, acris, acre tal, cal

Kirmanckî de cinsîyetê nameyan de nêrî û makî estî. Nameyê nebatan, goreyê cinsîyetê xo ancîyênî. Nameyanê kirmanckî de suffîksê

nêrî “-ê” û “-o”, suffiksê makî zî “-a” û “-e” yî. Dîyalekta kurmanckî (kir-daskî) de, suffiksê makî “-a”, suffiksê nêrî “-ê” yo. Nimûneyî:

1) Nameyê daran makî yê.

Kirmanckî (Zazakî) Kurmanckî
hebikêra argoşan, sayêra mîrçikan dara bî, dara sêvê

2) Birr (tirkî de “çalî”) nêrî yo.

Kirmanckî (Zazakî) Kurmanckî
birrê qalî şitlê xezalan
gezo sûrin şirtê çeman

3) Nameyê meyweyan (fêkîyan) makî yê.

Kirmanckî (Zazakî) Kurmanckî
alûnça tirşe momixa reş

4) Kevze (tirkî de “yosun”) makî ya.

Kirmanckî (Zazakî) Kurmanckî
kevza awe kevza avê

5) Nebatê alefî makî yê.

Kirmanckî (Zazakî) Kurmanckî
nefela sipî/nefela sipîye, argude (m) nefela sipî, arguda bej

6) Vile (çîçege) makî ya.

Kirmanckî (Zazakî) Kurmanckî
kekvila zerde, vilika kutikan kulîlka hinarê, kulîlka sipî

HEYWAX MI RÎ!

Newzat VALÊRÎ

Heywax mi rî, heywax!
Ey zî ez war d' verda şî,
Şî ena dinya ra, o zî şî.
Ez eşto mîn derd û kederûn,
Şî a dinyaya bîni.

De vajên, ez xo r' se bikerî?
Hasrûn xo senîn bibirn, senîn?
Heywax mi rî, heywax!
Ez menda feqîr û bêkes
Ez bîya xerîb û herkes.
Nimend yewê mi ena dinya di, nimend bira.
Ax ez hîn kûmî ra vûna derdûnî xo,
Kûmî ra ez vûna, kûmî ra bira?

De vajên biray, de vajên!
Ez kûmî ra vajî zerveşeyûn xo?
Ez kota mîn yew yewûn ki
Tedi çin o yew kes,
Çin o yew ferd ki
Goşdarî qelbî min ê birîndarî bo,
Ortaxî elemûnî mi bo.

Felek, ax feleka bêrehm!
To ez kerdo niweş ki
Neşkên bivîn dermûnî mi,
Neşkên çareyî mi bî.
Dinya, ax dinyaya fanî!
Dinyaya zurker!
To o mi ra guret berd
To berd û eşt mîn qebra tarî.
Ax mi rî, wax mi rî!
Ez bîya yesîr, kota mîn hepisî bêkesî,
Destî-lingî mi erzîyey kelepçî.

Ya Rebî, ya Homa teala!
Ti sebr bidî mi,
Ti bidî çareyî mi.
La ez xo r' se bikerî?
To o da ma,
To guret ma ra o.
Emrî to serî-çimûnî ma ser ya Rebî'l-alemîn.

Samsun, 01.01.1995

ŞÊX MEHDÎ (ŞÊX MEYDÎ)

Key Şêx Seîdînî ra çend welatperwerî vejîyayî. Şêx Mehemed Mehdî nînan ra yew o. O birayê Şêx Seîdî yo û bi pêşverûyîya (ilericilik) xo zî namedar o.

Şêx Mehdî, Serewedaritişê (Ayaklanma) Kurdan ê 1925 ra pey mecbur maneno şono parçeyanê bînan ê Kurdîstanî. Demeyêk Kurdîstanê Başûrî de û Mûsil de maneno. O wext Îraq û Kurdîstanê Başûrî İngilîzan dest de bi. Belgeyanê nimitikîyan ê İngilîzan ra fam

MALMÎSANJ

beno ke Şêx Mehdî 1926 de Mûsil de Cemîyeta Îstîqlalî Kurd (Cemîyeta Îstîqlalê Kurdan) de aktif xebitîyayo û berpirsîyaranê nê organîzasyonî ra yew bîyo ⁽¹⁾. Mesela mektuba xo ya ke 19.06.1926 de Emîn Efendîyê Rewandizî rê nuşta de wina vano: "... Ez amacanê ma yê miliyan weş vila kena. Tirkî her roj yaxme benê û înan ra 20-30 ten kişîyayo.

Ma demeyêkê nêzdî de serewedaritişêk kenê rastî (realîte). (...)

Eke amac qedênayîşê gureyê tirkan o, elzem (zaf lazim) o ke merdim bibo wayîrê hêzêk organîzekerdeyî. Welatperwerê ke xo feda bikî kotî (ça) yî? Çirê nîne hêzanê ma het. Cayo ke ma nika tede manenê Kurdîstanêko xoser o; kam biwazo şîyêno (bese keno) bêro." ⁽²⁾

Eynî serre o şono Baxdad. Kovara Dîyarîyî Kurdîstan de, xebera nê şîyayîşê ey ser o -bi kurdkîya başûrî- wina nusîyayo:

1. 'Ebdulfettah 'Elî Yehya El-Bûtanî, Wesaîq 'Enî'l-Hereket el-Qewmîyye el-Kurdîyye el-Teherrurîyye, 2001, Erbil, r. 490, 504, 505, 509, 510, 511
2. Ahmet Mesut, İngiliz Belgelerinde Kürdistan, Doz Yayınları, İstanbul, r. 197

“Biray muhteremî Şêx Seîd Efendîyî reîsî Qiyamî Kurd, Şêx Mehdî Efendî û qehremanê millet Seyîd Taha Efendî teşrîfat hênawete Bexdad. Le teref eşraf û munewweranî milletî kurd lazimeyî ihtîfalat û te’zîmat be cê hênra, ’erzi bexêrhatin-yan ekeyn.” (3)

Yanî:

“Birayê muhteremê Şêx Seîd Efendîyê reîsê Serewedaritişê Kurdan, Şêx Mehdî Efendî û qehremanê milletî Seyîd Taha Efendî teşrîf kerd ameyê Bexdad. Terefê eşraf û munewweranê milletê kurdî ra merasîm û te’zîmatê (hurmetê) ke îcab kenê ameyê ca, ma xeyrameyîşê înan erz kenê.”

Seba ke kurdan mîyan de xebata sîyasî keno, îngilizî Şêx Mehdî şawenê (rusnenê) Bexdad.

Dima Şêx Mehdî şono Kurdîstanê Sûrîye. Şaîrê kurdano namedar Cîgerxwîn uca ey vînenê. Cîgerxwîn vano ke ey bi xo reya ewilî, 1927 de, Mûsil de, bêmentiqîya fikranê dînîyan Şêx Mehdî ra eşnawita û qîseyanê ey ra zaf muteessîr bîyo. Goreyê vatişê Cîgerxwînî, o wext Şêx Mehdî seba serewedaritişê kurdan xebitîyayo. Vato “belkî ma bişîyê (bieskê) newe ra şorişêk bikî”. Cîgerxwîn vano: “Şêx Mehdî ez hewnê kanperestî (gericilik) ra reyêk de hişyar kerda. Ê ters û gumanî reyêk de sereyê mi ra dûrî vistî. Çimê mi warê dînperestî de akerdî. Gelek çîyê ke kesî nêewtarabî (cesaret nêkerdibî) vajo, mi ra vatî. Heme çî eşkere kerd û roşnayî (roştîye) eşte bawerîya mi ser. Ez na babete de deyndarê şêxê xo ya.” (4)

Vernî de Şêx Mehdî û lajanê Şêx Seîdî ra Elîriza zî organizasyonê sîyasî yê kurdan Xoybûn de cayê xo gênê. Hetta Şêx Elîriza komîteya merkezî ya partîya Xoybûne de beno. Goreyê vatişê lajê Şêx Elîrizayî M. Fuat Firatî, wextê kongreya Xoybûnî de Şêx Elîriza Îraq de bîyo. Îngilizan nêverdayo ke o Îraq ra vejîyo şero kongreya Xoybûnî. Seba naye ey wekaletê xo dayo datê (apê) xo Şêx Mehdî û Fehmîyê Bîlalî (5). Nê her di şonê kongreya Xoybûnî. Xoybûn de kurdan û armenîyan pîya

3. Dîyarîyî Kurdistan (1925-1926), Bexdat, Çapa newa, Silêmanî, 2001, nr. 13-14 (25 Şubat 1926), r. 15

4. Cîgerxwîn, Jînenîgariya Min, Weşanên, Apec, r. 163-164, 185

5. Seyîdxan Kurij, “Şêx Eli Riza Efendî Mecal Nedît ku Bûyera Şêx Seîd Binivîse”, Ronahi, İstanbul, hejmar: 70 (21-27 Eylûl 1996), r. 8

Şêx Mehdî bi di cinî û gedeyanê (domananê) xo ra Hayrabolu de surgun de. Oyo ke pay ra yo lajanê ey ra Husameddîn o ke dima serekîya beledîyaya Pîranî kerde.

ca girewtbi. Labelê na kongre de Şêx Mehdî û Fehmîyê Bîlalî (Fehmîyê Licî) vera (qarşî) armenîyan û serekîya (reîsîya) Papasyanî vejîyênê û sert qisey kenê. Goreyê tayê çimeyan (kaynaklar), Şêx Mehdî hêrs beno, xerîtaya ke tede di Armenîstanî ca gênî vir (çeng) keno masa ser û vano: “Tîya ra biewnîn (nîyadîn)... Di Armenîstanî û orte de, Kurdîstanêk ke mabênê di girmikan (nunçikan) de mendo, qey kamcîn aqil naye qebl kenol!”⁽⁶⁾

Nê munaqêşeyan dima Şêx Mehdî û Şêx Elîrîza Xoybûnî ra abirîyênê (aqitîyênê). No beyntar de Kurdîstanê Başûrî de organîzasyonêk bi nameyê Cemîyeta Tealîya Kurdî virazîyêno. Goreyê tayê çimeyan Şêx Mehdî û Şêx Elîrîza zî endamê (uyeyê) na Cemîyeta Tealîya Kurdî (Kürt Teali Cemiyeti) bî⁽⁷⁾.

1928 de ke Tirkîya de efû vejîyêno, Şêx Mehdî û birayê xo şêx Evdîrehîm zî agêrenê Kurdîstanê Vakurî. Keyeyê xo benê mintiqaya Pali û Pîranî, uca dewan de manenê. Şêx Mehdî dewa Wişkîla de, Şêx Evdîrehîm jî nêzdîyê Koyê Sipî de, dewa Sêrîn de maneno. Demeyêk ra pey tayê welatperwerê kurdan ê ke

Şêx Mehdî, lajê ey Ferat (pay ra) û Ehmed qezayayanê Tekîrdaxî ra Sergen de surgun de

6. Tadayeyê (tercumeyê) neşrnêbiyayeyê Doza Kurdîstanî yê Hesên Hîşyarî, r. 103

Taşnak-Hoybûn, Ankara, T. O. Matbaası, 1931, r. 15-16

7. Hayrî Başbuğ, Kürttürkleri ve Fanatik Ermeni Faaliyetleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1984, s. 58, 64

Atatürk Ansiklopedisi TC Siyasi tarihi, c. 4, May Yayınları, İstanbul, 1971, s. 179

hêzanê dewlete ra remenê zî şonê înan het manenê. 1932 de eskerê dewlete erzenê Şêx Evdirehîm û Şêx Mehdî ser, ê û embazê xo zî xo ver ro danê, pêrodayîş de new eskeran kişenê, hîrês eskeran zî birîndar kenê û cayê xo teriknenê. Demeyêk koyan ra manenê. Şêx Mehdî cinî û gedeyanê (domananê) xo Pîrejman de verdano. Demeyêk ra pey eskerî înan uca tepêşenî la Şêx Mehdî û Şêx Evdirehîm teber ra, koyan ra manenê. Şêx Evdirehîm mecbur maneno reyna şono Kurdîstanê Sûriye (8).

Şêx Mehdî

Serranê 1930î de dewlete Şêx Mehdî bi keye û kulfetî ra surgunê Trakya kena. Çend serrî Hayrabolu (wîlayetê Tekirdağî de) û Sergen de (Wîlayetê Kırklareli de) surgun de manenî.

Şêx Mehdî herçiqas “şêx” bîyo zî merdimêko materyalîst bîyo. Vanê ey mirîdanê xo ra zî vato “Nimaj mekîn”. Çunke, goreyê ey, “Eke merdimî azad nêbî, nimajê înan zî çiyêk rê nêbînî. Wezîfeyê merdimê koleyî (hêsîrî), verê heme çî seba azadî mucadelekerdiş o. Kurdî zî se şarêko (xelqêko) hêsîr, azad nêbî. No semed ra, çî sunnî çî elewî ganî (gerek) kurdan dest bidaynê yewbînî; ê birayê yewbînî bîy. Kurdanê elewîyan ê Dêrsimî rê zaf sempatiyê ey bi. Mirîdanê xo ra vatbi ‘Eke şima kewtî tengane şêrîn Dêrsim; şima şiyênê înan ra bawer bibî.’” (9) Şêx Mehdî serranê 1960î de piştî daybî Partîya Karkeranê Tirkîya (TİP). Na partî xo sosyalist hesabnaynî. Goreyê Şêx Mehdî “sosyalîzm sîstemêko hol (baş) û adîl” bi (10).

Merdimê ke Şêx Mehdî şinasnenî, vanê o merdimêko zîrek (zekî), nuktevaj (nuktedan) û pêşverû bi. Xusûsiyetêk eyo bîn zî, hetê pakî (temîzî) ra zaf-zaf hessas bi.

Şêx Mehdî 1969 de merdo, gorrê ey Pîran de, Laweyê Bawkalî ra yo.

8. Hesên Hîşyar Serdî, Dîtin û Bîrhatinên Min-I, Beyrût, 1993, r. 422-429; 456-468

9. Kemal Burkay, Anılar Belgeler c. 1, Roja Nû Yayınları, Stockholm, 2001, r. 160

10. Kemal Burkay, Anılar Belgeler c. 1, r. 161

XURBETE DE

Burhan BEYAZYILDIRIM

Xerîbîye kar kerdo canê mi de
Xurbete de bêkes-bêkû gêreno.
Qol felek ti çerxê xo tade
Xurbete de bêkes-bêkû gêreno.

Ewro serê mi ra mij û dûman o
Welato xerîb o, halê mi yeman o.
Welat ra vejîyo xeylê zeman o
Xurbete de bêkes-bêkû gêreno.

Kewtê mi vîrî gula mi, domanî
Kulê xo rê se bivînî dermanî?
Hela vînde tayêde bîn bimanî
Xurbete de bêkes-bêkû gêreno.

Vaje Burhan, vaje halê xo ser a
Dewran êno-şono sey sîya dara.
Pers ke, talih çi wazeno ma ra
Xurbete de bêkes-bêkû gêreno.

Kazan/Tatarîstan, 15.11.2001

DEMÊ BEGÎYA ÇEMÎŞGEZEKÎ DE, DÊRSIM DE NASNAMEYO ETNİK

Munzur ÇEM

Kurdî key ra bi nat Dêrsim de ciwîyînê, ê kotî ra bi çi şekil amê na mintiqa, tam kifş nîyo. Tawo ke amê, lehçe û dînê xo çik bîyo, tarîx de kamcîn hetan ra, se (senî) vurrîyê, no kî rind nêzanîno. Labelê ancîya kî merdim şîkîno tayê çimeyan ra îstîfade bikero û şarê nê dîyarî no het ra bido naskerdene.

Armancê mi o yo ke nê nuşteyî de çiqas ke destebera mi ra ame, demê Begîya (Mîreyîya) Melkîşîyan de, bi taybetî kî seserra XVI. de, rewşa şarê Dêrsimî ser o tayê xususan nîşanê wendoxan bidîne. Çimeyo tewr muhîmo ke no derheq de merdim şîkîno ci ra îstîfade bikero, béguman Şerefname yo. Rastî kî Şeref Xan, derheqê Beganê Melkîşî yan kî Çemîşgezêkî de, xeylê hîra înfomasyon dano û eserê xo yê namdarî Şerefnameyî de bi no tewir înan dano naskerdene:

“Melkîşîyê ke hîrê qisim ê, Kurdîstan de bi ihtîşamê xo, bi zaftiya xizmetkar, hetkar û merdîmanê xo nam do. ... Welatê xo kî hetê girdî û muhîmîye ra, dûrî-nêzdî, hetê her kesî ra bi nameyê taybetî ‘Kurdîstan’ ame naskerdene. Winî (henî) bî ke beraat û emîrnameyan de, wesîqayanê Sultanîye yê bînan de tawo ke no name (Kurdistan M.Ç.) vêrd ra, tenya no wîlayet êno famkerdene. Naye ra kî wet (dot) mîyanê kurdan de çi taw ke çekuya ‘Kurdîstan’î vêrena ra, Çemîşgezêk êno qestbîyene.”⁽¹⁾

Şerefname de qalê cengê Melkîşîyan û Akkoyunluyan kî êno kerdene û wina (nîya) vajîno:

1. Şeref Xan, Şerefname, Deng Yayınları, İstanbul, 1998, s. 136

“... Şix Hesenî ... sifte xo eşt bi bextê Homayî, o ra tepîya kî kurdê cesur û qehremanê welatê xo yê ke dorme de amê pêser, bawerîya xo bi înan arde; yek de ramit bi îşxalkeranê (işxalcîyanê) welatê xo ser û ê welat ra kerdî teber.”⁽²⁾

Nuştoxê tirkan İshak Sunguroğlu kî kitabê xo “Harput Yollarında” de, qalê kurdanê ke rojhelat û başûrê Kurdîstanî ra remê amê Dêrsim û uca de ca girewto keno û wina (nîya) vano:

“Şah İsmailî kî cayê ke fîstê binê bandura xo, tawo ke seba temînkerdîşê emnîyetê nê cayan, dest pêkerd, hemwelatîyanê xo ra eşîra dinbilî tedîb kerde, kurdê Îraqê ke dorme der ê, tersî ver rojawanî ser remayî, ameyî dorûverê Wan, Bidlîs, Dîyarbekîr û Xarpêtî de mintiqayanê koyîyan ra bî vila. Nînan ra tayê, Dêrsimo ke koyê xo yê asêyî û birrê xo yo mazêno kovî (wehşî) esto û bê rayîr (raye) û welaxe yo, şî uca ca girewt û uca xo rê kerd war.”⁽³⁾

Eşkera yo ke meseleya ke Sunguroğlu qal keno, pêlêde Kurdan ser o ya. No nuşte de vînîno ke demê Şah İsmailî de pêlêde kurdan, bar kerdo amo, Dêrsim de ca girewto. Labelê naye ra aver kî kurdî na mintîqa de ciwîyê. Naye ra kî wet (dot), hetê tayê çimeyanê tarîxî ra êno eşkerakerdene ke nê demî de, qismêde kurdan kî Dêrsim ra bar kerdo şîyo cayanê bînan. Ma vajîme ke di dewê qezaya Gêxî (Kêxî) estê, nameyê xo Axdad û Lêrtig o. Axdad, nameyê dewêda Sey Rizayî yo û qonaxê xo kî uca bîyo. Tepîya bi nameyê Axdadî dewêda eşîra usivan kî esta. Lêrtig kî qezaya Puluî (Ovacık) de mintîqa ke dewê Sey Rizayî tede yê, nameyê a mintîqa yo. Na mintîqa de hewt-heşt dewî estê. Şarê nê her di dewanê Gêxî, Lêrtigê Dêrsimî ra amê. Tarîxo ke ameyîşî înan ser o êno dayene kî ziyade-kêmî eynî dem o. Bêguman na agahdarîye nuşteki ney, fekkî ya, merdim ganî naye kî çiman ver ra dûrî mefîyone.

Tepîya eşîra sinemilî ya ke dorûverê Meraş û Meletîye de ciwîyîna, mensubê aye vanê ke “Ma dormeyê Dêrsim û Xarpêtî ra ameyîme”. Hem kî zaf emîn vanê.

M. Nurî Dêrsimî kî no derheq de çimeyêde bînî ra nimûne gêno (cêno) û nê rêzan nusneno:

2. Şeref Xan, ec. r. 136

3. Sunguroğlu, İshak, Harput Yollarında, 1958, c. 1., r. 134-135 ra neqilkerdox: Malmîsanij, Kird, Kirmanc, Dımılı veya Zaza Kürtleri, Deng Yayınları, İstanbul, 1996, r. 41-42

“Merhum Emîn Zekî Bego ke xizmetêda zaf girde kerda û tarîxê Kurdîstanî “Xulasatu Tarîx El Kurd û Kurdistan”î nuşto, rîpelê 419. yê eserê xo ra dime, eşîra “milan” a ke mensubê qebîla ‘mîlî’ ya; na eşîre ra nameyê 55 qebîleyan nusneno. Bi teferruat nusneno ke nê eşîran demê xelîfeyanê Dewleta Abbasîyan de, qismê kî demê Sultan Selimî de Dêrsim ra bar kerdo şîyê vakurê El-Cezîre.” (4)

Nê înforsasyonî ra kî kifş beno ke demê Abbasîyan de Dêrsim de kurdî ciwîyê.

Xora tayê nuqtayî estê ke merdimî tawo ke ê bi nê malumatî ra ardî têtet, tayêna rehet beno emîn ke têkilîya kurdanê Dêrsimî û kurdanê başûrî û rojehelatê Kurdîstanî ver ra bi ewro yewbînî ra esta.

Kitabê Prof. Dr. Mehmet Ali Ünalî “XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı”, rewşa Dêrsimî ya ê demî ser o çimeyêde baş o, zaf bi qîymet o. Nuştoxî, defterê tehrîrî (5) yê ê demî etud kerdê û hetê ekonomî, îdarî û rewşa sosyale ra înforsasyon muhîm amade kerdo. Ez wazen no nuşte de nê kitabî ra tayê malumatî neqil bikerîne û di nuqtayan ser o vindîne. Nê di nuqtayî nufus û eşîrê koçer ê.

Seserra XVI. de Nufusê Sencaqa Çemişgezekî (6)

	serra 1518	serra 1566
Xane	Mucerred (7)	Xane Mucerred
Şaristan (bajar)		
Muslumanî	50..... 5	225... .. 77
Xeyrêmuslumanî.....	200..... 80	319... .. 100
Pêro.....	250..... 85	544... .. 177
Dewî.....		
Muslumanî	3022... .. 665	1277... .. 739
Xeyrêmuslumanî.....	3186... .. 1161	3420... .. 929
Pêro.....	6208... .. 1826	4697... .. 1668
Şaristan+dewî		
Muslumanî	3072... .. 670	1502... .. 816
Xeyrêmuslumanî.....	3386... .. 1241	3739... .. 1029
Pêro.....	6458... .. 1911	5241... .. 1845

Koma⁽⁸⁾ Nufusî de Serayê (%yê)⁽⁹⁾ Musluman û Xeyrêmuslumanan⁽¹⁰⁾

	<u>serra 1518</u>		<u>serra 1566</u>	
	Xane.....	Mucerred.....	Xane.....	Mucerred
	(keye)		(keye)	
Şaristan (bajar)				
Muslumanî	20... ..	6	41... ..	44
Xeyrêmuslumanî.....	80... ..	94	59... ..	56
Pêro.....	100... ..	100	100... ..	100
Dewî				
Muslumanî	48,6... ..	36,4	27,1... ..	44,3
Xeyrêmuslumanî.....	51,3... ..	63,5	72,8... ..	55,7
Pêro.....	100... ..	100	100... ..	100
Şaristanî+dewî				
Muslumanî	47,5... ..	35	28,6... ..	44,2
Xeyrêmuslumanî.....	52,4... ..	65	71,3... ..	55,7
Pêro.....	100... ..	100	100... ..	100

Nê di tabloyî, derheqê nufusê a roje de tayê çîyanê muhîman anê verê çîman. Mavajîme:

1)Nê îstatîstîkî nîşan danê ke o dem de, Begîya Çemîşgezêkî de şaro ke musluman nîyo, muslumanan ra vêşêr (zîyadeyêr) o. Çi esto ke noca de nuqtayêda muhîme esta, merdim ganî aye çîman ver ra durî mefiyone. Xirîstîyanî, hertim hetê kîlîseyî ra amê qeydkerdene û no sebeb ra kî nufusê xo zanîno, bellî yo. Labelê rewşa kurdan winî (henî) nîya. Seba ke bac⁽¹¹⁾ medêne û leşkerîye mekerêne, kurdan ra qîsmêde

4. Dêrsimî, M. Nurî, Hatıratım, Öz-Ge Yayınları, Ankara, 1992, r. 142

5. defterê tehrîrî: tirkî de “tahrir defteri” yan kî “kayıt defteri”

6. Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Çemîşgezêk Sancağı, r. 60

7. mucerred: Keso ke tenê bi xo yo, famîlya xo çin a.

8. kome: tirkî de 1-“toplum”, 2-“grup, küme”

9. sera: tirkî de “yüzde”

10. Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal, ec. r. 60

11. bac: tirkî de “vergi”

zaf girdî hertim xo qeyd nêkerdo, nêkewtê defterê dewlete. Bi vatenêda bîne, qaçax mendê. Eke merdim nê faktorî bigêro verê çiman, bi asanîye (rehetîye) şîkîno vajo ke nufusê musulmananê ê demî, hûmara corêne ra vêşêr o.

2) Seserra XVI. de zîyadeyê nufusê na herême (mıntıqa) dewan de ciwîyîno. Bi vatenêda bîne, nufusê dewan ê şaristanî ra zîyadeyêr o.

3) Xeyrêmuslumanî, musulmanan ra vêşêr şaristanî (bajarî) yê. 1518 de, şaristan de sera 80yê keyeyan (xaneyan) xeyrêmusluman, sera 20 (%20) musulman o. Kesê ke tena yê, seba înan kî no sera (bi tirkî “yüzde”) sire ra %94 û %6 o.

4) Herçî ke serrî vêrdî ra, dem aver şî, mîyanê şaristanî de serayê (bi tirkî “yüzdesi”) nufusê xeyrêmuslumanan, goreyê musulmanan beno kêmi. Ma vajîme ke serayê keyeyanê musulmanan, 1518 de %20ê pêroyîya xaneyan o, labelê no nîsbet beno zaf û 1566ine de reseno %41î. Nîsbetê kesanê tenayan kî eynî dem de %6 ra şono reseno %44î.

5) Seserra XVI. de Sencaqa Çemîşgezêkî tayê cayan vîndî kena û sîndorê xo herçî ke şî beno teng. Goreyê haydarîya Mehmet Ali Ünalî, 1523 de nahîyeya Gurzelîk, Kuziçan⁽¹²⁾ û Şîrzu na sencaqa ra birrîne ra⁽¹³⁾.

Heto bîn ra, nasnameyê etnîkî yê xeyrêmuslumanan çitur o, o kî kifş nîyo. Eşkera yo ke o dem de armenî na herême de ciwîyê. Labelê eceba xeyrêmuslumanî pêro armenî yê, yan mîyanê xeyrêmuslumanan de mîletanê bînan ra kî kes esto? Ma vajîme ke rum yan kî suryanî bîyê ya nê? Merdim ke tarîx de nîyadano, vînenno ke qîsmêde kurdan xirîstîyan bîyo. Eceba no dem de, yanî seserra XVI. de, Dêrsim de kurdê xirîstîyanî bîyê, yan çin bîyê? Merdim tawo ke ûsul û toreyanê elewîyanê Dêrsimî de nîyadano, bi rehetîye vînenno ke mabênê înan û xirîstîyanan de xeylê çiyê muştêrekî estê. Tayê gerayoxê xirîstîyanê ke seserra XVIII. û XIX. de şiyê Dêrsim û dorûverê Dêrsimî de fetelîyê; goreyê malumatê înan kurdê ke na herême de ciwîyîne, înan ra tayê xirîstîyan ê, tayê kî zaf nêzdîyê ci yê. Nê gerayoxî, no derheq de xeylê nameyan danê, fekê şarê Dêresimî ra xeylê vateyan neqil kenê. Înformasyono ke nê rapor

12. Kuziçan: Nameyêde Pilemuriye yo.

13. Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal, ec, r. 28

de amo dayene eke rast o, merdim şîkîno vajo ke seserra XVI. de kurdanê Dêrsimî ra tayê xirîstîyan biyê.

Tepîya merdim ke tayê çimeyan de nîyadano, îhtîmal dano ci ke o dem de Dêrsim de kurdê êzdî kî ciwîyê. Eke winî (henî) biyo, no kî êno a mana ke “êzdi” mîyanê xeyrêmuslumanan de amê hesabkerdene. Heto bîn ra, şaro ke lîteraturê muslumanan de ci ra “rafizî” vajîno, yanî “qizilbaşî” çitur amê qeydkerdene, no kî muhîm o? Defteranê dewlete yê a roje de qizilbaşî musulman ê yan xeyrêmusluman ê, ganî no xusus kî bêro zelalkerdene.

Eşîr û Cemati

Mehmet Ali Ünal, eserê xo yê corênî de, derheqê eşîr û cematên seserra XVI. de kî haydarîya dano. Çimeyê xo kî tepîya defterê tehrîrî yê. Labelê cemat û eşîrê ke kitab de qalê înan beno, tena koçer ê. Seke wendoxî kî zanenê, komelê kurdan de eşîrî hertim koçer nîyê. Yanî eşîrê ke koçerîye nêkenê estê, êyê ke merdim şîkîno nêmköçer name bikero kî estê.

Goreyê haydarîya nuştoxê kitabî, Qanûnnameyê Çemîşgezeki (Çemîşgezek Kanunnâmesi) yê 1541line de derheqê asayîşê herême de paragrafêde zaf balkêş esto. Nê paragrafi de seba asayîşê herême wina (nîya) vajîno:

“Vilâyet-i mezburede sâbıkda Ekrâd zulmünden nice re’âyâ perâkende olup hâric-i vilâyete gidüp...” ⁽¹⁴⁾

Prof. Dr. Ünal, çekuyanê “Ekrâd zulmü” ser o vindeno û wina (nîya) vano:

“... Termê ‘Ekrâd zulmü’yo ke tîya de nusîyo balkêş o. Çiqas ke gama verêne de sey cîyakerdişê etnîkî aseno kî winî nîyo. Bi nê termî, zeraro ke eşîrê koçerî danê citkaran êno îfadekerdene. Çike ‘zulmê ekradî ver zaf re’âyî perakende (vila) bî, mintiqa wîlayetî ca verdê vajîno ke, no kî êno a mana ke şaro ke şîyo citkar o...” ⁽¹⁵⁾

Goreyê qanaatê mi, bi argumentanê nuştoxî merdim nêşkîno vajo ke ekrad noca de manaya etnîkî de nîyo. Ez çira wina (nîya) van, wazen

14. Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal, ec. r. 75

15. Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal, ec. r. 75

ser o vindîne.

1) Beno ke o dem de grûbêda “ekrad”î, yanî komêda kurdan teberê mintîqa ra (cayanê bînan ra) ama û bi zor dest no ra dewan ser, wayîrî ci ra kerdê teber û “zulmê ekradî”⁽¹⁶⁾ kî seba nê karî vajîno. Çike tekst de “Ekrâd zulmü” vajîno labelê nê koçer ê, koçer nîyê, kotî ra amê, no kar çitur kerdo, eşkera nîyo. Tena “re’ayan bar kerd” vatiş, îsbat nêkeno ke êyê ke no kar, yanî “zulim” kerdo, koçer ê. Ma vajîme ke kurdê ke Îshak Sunguroğlu vano ke “Îraq ra amey û dorûverê Wan, Bedlîs, Dîyarbekir û Xarpêtî de ca girewt, ci ra tayê kî şî Dêrsim”, eceba kurdê ke noca de qalê înan êno kerdene, ê nêbêne? Xora kurdê ke o dem de amê Dêrsim, uca çitur ca girewto; bi aştiye yan bi lej û zor, no derheq de înfomasyonêde eşkera çin o.

2) Çitur ke nuştoxê kitabî bi xo kî vano, eke “zulmê ekradî”, manaya zulmê eşîranê koçeran bidone kî, tepîya nîno a mana ke no term manaya etnîkî de nêvajîyo.

Ganî merdim xo vîr ra mekeru ke şaro ke na mintîqa de koçerîye keno, eslê xo de kurd o. Eke mensubê miletanê bînan ra tek-tuk êyê ke nê karî kenê bibê kî zaf şenik (tay) ê. No semed ra, îhtîmalêde gird o ke noca de “koçer” manaya “ekradî” de bêro vatene.

No derheq de merdim şikîno nimûneyanê bînan kî bidone. Tayê mintîqayanê Kurdîstanî de “cinsrez”/“cisnrez” yan kî “asîlzade”yê kurdan, seba ke xo şarî ra (tebeqayanê cêrênan ra) cîya bikerêne, nameyanê taybetîyan nanê xo ra. Mavaîme, dormeyê Qersî de asîlzadeyê kurdan xo ra “torin” vanê. Tepîya hetê Wan û Cûlemêrgî de kî no cîyakerdiş esto. Nê herêman de tawo ke “kurmanc” yan kî “kirmanc” vajîya, tebaqayê cêrêni (şaro sade yanî dewijî, xizmetkarî ûêb.) ênê îfadekerdene. Labelê no cîyakerdiş, kurdbîyayîşê înan mîyan ra wenêdano. Bi vateyêde bîn, “kurmanc” û “kirmanc” eslê xo de nasnameyê etnîkî yê, labelê tayê cayan de pozîsyonê tebaqayan kî îfade kenê; yanî restê pê (pêresayê).

Seke na ra cêr kî tekst de vînîno, defteranê tehrîrî de, yew eşîre ra qederî (teber), leyê nameyê ê bînan de se nasnameyo etnîkî “ekrad” amo nuştene. Tepîya leyê nameyê di dewan de “etrak”⁽¹⁷⁾ nusîyo ke no

16. ekrad (erebkî de): kurdî (tirkî de “Kürtler”

17. etrak (erebkî de): tirkî (tirkî de “Türkler”

kî ano verê çiman ke nê termî manaya nasnameyê etnîkî danê. Derheqê nê di dewan de, kitabê Mehmet Ali Ünalî de nê rêzî estê:

“Heto bîn ra nahîyeya Kizuçan a ke tena 1518 de girêdayîyê Sencaqa Çemişgezekî ya û peyê cû ci ra birrîya ra û biya sencaqêda xosere, leyê dewa aye Hacilu de îbareya ‘Türk’ ama nuştene. Merdim şikîno ney sey ‘Hacilu Türk’ kî biwanone. Naye ra vêşêrî, seba dewa Hedî ya ke girêdayîyê nahîyeya Kebanî ya kî Etrâk nusîyo. Ancîya leyê dewa nahîyeya Kebanî Kergahî de îbareya ‘İslamî Türk’ ama nuştene. Seba merkezê nahîyeya Kebanî kî notêde balkêş, ‘Ribât-ı Keban Etrâk’ nusîyo...” ⁽¹⁸⁾

Eşîr û cematê koçerê ke goreyê defteranê tehrîrî kitabê Mehmet Ali Ünalî de nusîyê nê yê:

1)Cematê milîyano gird (Kitab de bi tirkî “Büyük Millili Cemâ’ati”)

Goreyê haydarîya nuştoxî, na eşîre defteran de sey “Cemâ’at-i Millili-i büzürg!” ⁽¹⁹⁾ ama qeydkerdene. Hûmara mensubanê xo, 1518 de 225 xane û 45 mucerred, 1541 de 313 xane û 45 mucerred a.

Seke zanîno, na eşîre Kurdîstan de eşîranê tewr girdan ra yew a. Lehça xo kirdaskî ya labelê mensubanê eşîre tayê cayan de kirdaskî xo vîr ra kerdo, kirmanckî qesey kenê. Mehmet Ali Ünal, defteranê tehrîrî de nuştîşê nameyê na eşîre ser o wina vano:

“Tayê cayan de ‘Millî’, tayê qeydan de kî sey ‘Millili’ derbaz beno. Xeylê cayan de şeklê ‘Ekrâd-ı Millili’ de kî vêreno ra.” ⁽²⁰⁾

2)Milîyê qijî (Kitab de bi tirkî “Millili-i küçük ve Küçüklü Cemâ’ati”)

Eşkera yo ke nê qismêde eşîra milî yê.

Goreyê defteranê tehrîrî, hûmara xo 1518 de 124 xane û 44 mucerred, 1541 de kî 118 xane û 29 mucerred a ⁽²¹⁾.

3)Cematê Şêx Osmanî (Kitab de bi tirkî “Şeyh Osmanlu Cemâ’ati”)

Hûmara xo, 1518 de 141 xane û 24 mucerred, 1541 de 227 xane û 126 mucerred a. Nuştox, derheqê nê cematî de “leyê nameyê nê cematî

18. Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal, ec, r. 84-85

19. büzürg (fariskî de “bozorg”): gird, girs, xişn, pîl

20. Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal, ec, r. 77

21. Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal, ec, r. 82

de hertim ‘tâbi-i aşiret-i Şeyh Osmanlu’ sey îlaweyî amo nuştene”, vano. Winî (henî) aseno ke nasnameyê etnikî yê eşîre ser o defteran ra çiyê nênuşîyo. Labelê nuşttox bi xo, seba aye “tayfa Türkmân Yörügânı ra ya û qezaya eyaletê Meraşî Dulkadrîyye de kî esta” vano (22).

No tesbît çiqas ca der o, merdim ganî ser o vindone. Her çiyî ra aver eceba çira defteranê tehrîrî de seba eşîranê bînan nasnameyo etnikî nusîyo labelê ê na eşîre nênuşîyo, herinda ney de sey “Cemâ’at-i Îslâmiye” amo qeydkerdene?

Ez texmîn ken, çitur ke tayê mintiqayan de, asîlzadeyî xo milletî ra kenê cîya û nameyêde taybetî nanê xo ra, kes yan kî grûbê ke rayberîya dîniye kenê kî xo bi nasnameyê xo yê milî yan kî eşîrî nê, bi nasnameyê dîni îfade kenê. Çike otorîteya şêxan bi eşîre û milletî sînorkerde nîya, hîra ya. Bi vateyêde bîni, eşîre, lehçe, ziwan yan kî statuyo sosyal çî beno bibo, şêx şêxê herkesî yo. Îhtîmal o ke cematê “Şêx Osmanlu” kî nasnameyê bîni terk kerdê, tena bi nasnameyê şêxiye (dîni) xo do naskerdene. No sebeb ra kî, înfomasyono ke esto, merdim bi ey nêşkîno îddîa bikero, vajo ke na eşîre turkmen a. Îhtîmal esto ke kurd bo yan kî qewmêde bîni ra bo.

4)“Kuhpiniklû Cemâ’ati”

Nuştox seba nê cematî, “Cemato ke defteranê tehrîrî de Ekrâd, Ekrâd-ı Kuhpiniklû amo nuştene, nahîyeya Belde de, 10 dewan de ciwîyîno” vano (23).

5)“Şakaklu Cemâ’ati”

Nê kî defteran de “ekrad” yanî kurd amê nuştene. Seke wendoxî zanenê, na eşîre ewro kî Dêrsim de ciwîyîna û koçer a. Nameyê xo tirkî de “şavak”, kurdkî de kî “şekak” (sekak) o.

6)“Metaliblû Cemâ’ati”

Goreyê defteran, nê kî “ekrad” yanî kurd ê.

22. Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal, ec, r. 83

23. Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal, ec., r. 84

Nuştox, na babete ser o wina vano:

“Nînan ra vêşêr 17 dewî estê ke bi nameyê ‘Ekrâd’ amê nuştene. Çiqas ke seba nînan cemat nêvajîyo kî, nameyan ra êno famkerdene ke cemat ê. Çike nameyê dewan eslê xo de nameyê cematan o. Mesela, merdim şikîno Ekrâd-ı Bargini, Ekrâd-ı Burbulu, Ekrâd-ı Dimili, Ekrâd-ı Disimlû, Ekrâd-ı Caberlû ûsn. nînan mîyan de bihesibno. Nînan ra qederî cematê Keykanlu kî di dewanê cîyayan de ciwîyîno.” (24)

Seke na ra aver kî qal amo kerdene, nuştoxê kitabî “ekrad”î manaya “koçer”î de qebl kenê. No sebeb ra, şarê nê 17 dewan rê vano “cemat” ê, yani koçer ê. Eşkera yo ke peymeyê nuştoxî rast nîyo. “Ekrad” ge-ge manaya koçerî de vajîyone kî eslê xo de termêdo etnîkî yo. Aye ra kî ihtîmalêde gird o ke “ekrad” yanî kurdê ke noca de qal êno kerdene, koçer nêbêne. Yan kî kurdê ke hamnanan çend aşmî şonê wareyan êne, yanî nêmköçerî bêne.

Heto bîn ra mîyanê nê nameyan de “Ekrâd-ı Dimili” nusîyo ke no kî çîyêdo balkêş o. Çike “dimilî”, komelo ke kirmanckî (kirdkî, dimilkî, zazakî) qesey keno, nameyêde eyo pêroyî (umûmî) yo. Ewro, bi nê nameyî Dêrsim de eşîre çin a û şarê Dêrsimî yo ke kirmanckî qesey keno, xo ra “dimilî” nê, “kirmanc” vano. Beno ke na mintîqa de, o dem de, bi no name eşîrê bîya labelê peyê cû bar kerdo şîya cayêde bîn yan kî çekuya “dimilî” vîndî bîya. İhtîmalêdo bîn kî no yo: Eşîrê dorûverî kurmanc bîyê, yanî kurmanckî (kirdaskî) qesey kerdo, no sebeb ra kî nînan ra “Ekrâd-ı Dimili” vajîyo. Xora ewro kî dêrsimijê ke kurmanckî qesey kenê, dêrsimjanê kirmanckî (zazakî) qeseykerdoxan ra vanê “dimilî”. Tîya de kurdbîyayîşê “dimil”an (“dimilî”yan) kî nameyê înan ra fam beno. Manaya “Ekrâd-ı Dimili”, bi tirkîya ewroyêne “Dimili Kürtleri” ya.

Heto bîn ra “Ekrâd-ı Disimlû” çî mana de vajîyo, merdim naye ser o kî ganî bifikirîyone. Çike Dêrsim de ewro bi nameyê “dîsîm”, “dêsim” yan kî “dêrsim” eşîre çin a. Dêrsim de, di komê eşîran ê girdî estê. Nê koman ra yewe ra “Eşîrê Dêsimî” yan kî “dêsmû”/“dêsmîyan” vajîno. Eşîrê rojhelatê Dêrsimî kuwnê mîyanê na grûbe. Vatena mîletî ra gore, na grûbe 12 eşîran ra êna meydan. Eşîranê rojawanê Dêrsimî ra kî

24. Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal, ec., r. 85

“Eşîrê Şixhesenî” yan kî tena “şixhesenan”/“şixhesenû” vajîno. Bêguman, hem rojhelat de hem kî rojawan de eşîrê ke nêkuwnê mîyanê nê her di grûban kî estê.

Lawika Bava Îvrayîmê lajê Sey Rizayî de, nê di grûbî bi no tewir ca gêne:

“Lazê mi Xozat ra amo
Şîna vêsayîye de
Axlerê Şixhesen û Dêrsimî
Cîgera mi xo ra kerdê rajî.”

Tepîya varyantêde bînî de kî “Meraxê eşîronê Şixhesen û Dêrsimî Bavayê mi ra bî” vajîno ⁽²⁵⁾.

“Ekrâd-ı Disimlû”yo ke Mehmet Ali Ünal noca de name dano, nameyê yew eşîre yo yan nameyê kome yo? Na nuqta ser o kî ganî merdim vindone.

Nameyê nê “Disimlû”yan ra fam beno ke ê kî kurd ê. Çike manaya “Ekrâd-ı Disimlû”, bi tirkîya ewroyêne “Disimlû Kürtleri” ya.

Çekuya min a peyêne na wa: Çiqas hetê nasnameyê etnîkî ra rewşa xo tam eşkera nêbo kî, înfomasyono corên dano eşkerakerdene ke demê Begîya Çemîşgezêkî de nasnameyê Dêrsimî Kurdîstan, nasnameyê şarê xo yê etnîkî kî armenî û kurd o. Eke mensubê miletanê bînan bîyê kî hûmara xo zîyade nêbîya.

25. Munzur Çem, Hewara Dêrsimî, Deng Yayınları, İstanbul, 2003, r. 188-190

CAN BIDE MI, CAN!

Ercan SARIÇİÇEK

Ewro ancîya amê xeberêda bêdermane
Felek, ma to rê se kerd, to ma rê veto ferman?
Kanê?
Çend roj û serrî orte ra derbaz bî ke
Qet nêbena mird? Hema vana “Can bidê mi, can!”

Seba çinayî ameyîme erdê na dinya?
Ma çi roje dîya, vaje!
Bibê laser hesirê çiman!
Hetanî key parçe bîme nê derd û merezî dima?
Ma qey ti qet nêbena mird? Hema vana “Can bidê mi, can!”

Eşq û sefa pare bîyo, ma rê kewtê derd û kulî
Kemer û dar helîno ma rê, bêziwan manenê bilbilî
Ne huyîme ne kî lexî keme
Vileçewt ê gulê sûrî
Gelo ti qet nêbena mird? Hema vana “Can bidê mi, can!”

Îşyan der o Ercan ancîya
Hin jan keno ke ruhê mi ancîya
Çitur deyax bikerî? Ez reyna berba, reyna başîya (*)
Belkîya to rê kar û bar o, mi rê zaf acî ya
Ma ê to bes nîyo? Hema vana “Can bidê mi, can!”

24.08.2003

(*) başîyayene: vajirîyayene
başîyayîş: vajirîyayîş

SERÊ TUMÊ PÎLÎ RA

Huseyîn KARAKAŞ

Cor ra, serê Tumê Pîlî ra ke merdimî nîyada, cêr ra heme çi verê lingan de aseno. Dewe de se beno, kam yeno kam şono û kamcîn dewij çi kar keno, uca ra pêro rindek vînîyêno. Ez rew-rew vejînê sere tumî, ronîştêne û mi xo rê nîyadanê. Roja ke meytê pîyê Gulî ard, a roje kî ez serê tumî ya bîyo.

Dewijî hay û hayleme de bîy. Tayêne gayî ardêne, tayêne mal berdêne. Cinîyan meşke şanêne û karê kebanîyîne kerdêne, keynekan der-dor rutêne û hênî ra awe berdêne. Tayê domanî kewtîbê ra ci cuwen de çirre kay kerdêne, tayêne kî ver û verardan de verek û bizêkî çiraynêne.

Hera Keyeyê Welî kerd zira-zire, mîyanê dahlikî ra vejîye. Dimê xo ancîya hewa bî. Nêzan kam amebî pey şîbî?

Kerg û dîkî silondî ser ra bîy. Culixan nîkil verdabî ro û kerdbî qurta-qurte. Ê kî o dorme de bîy.

Kert de makîneyê vejîye, hetê dewe ser de amêne. Gulî, peyê unca de verê gayan de bî. Makîna hîna xeyle dûrî bî ke, gurrayîşê xo ame. Gulî xo çarna nîyada û a dî. Xo bi xo şa bî. Cade corê ey ra vêrdêne ra. A şabîyene ra gayî kerdî xo vîr ra. Veracor ame û herbî ame serê cadeyî. Makîna xo dima welike daridibî we, amêne.

Makîna, yew pîkabe bî. Verê xo sûr, çatana xo çeçere bî. Gulî cayê xo de mat mendibî, bi hesrete tede nîyadênê. Çitur amê vêrde ra, o bi eşq kewt ra dima. Pîkabe ey ra ver, bixor mîyanê toz û welike de dima, pîya kewtî zereyê dewe. Şoferî dudikêda derge cinite û pîkabe ramite cuwenî ver. Heta ke pîkabe nêvînetê Gulî kî nêvînet.

Pîkabe de şoferî ra ber yewna bî. Her di cuwen de bîy peya. Domanan çirre, dewijanê bînan kî kar û gureyê xo ca de verda, amey dorme ro ci girewt. Tey nîyada û her di kî nas nêkerdî. Înan û tayê kesan selam da yewbînî û girewt, dima kî keyeyê Wusivê Memedî pers kerd. Dewijan ra Alê Murtî va:

-Şima çay (1) pers kenê?

-Key înu de kare ma esto, va înan ra yewî.

-Wusiv bi xo xêlê waxt o qurbetî der o, naza nîyo. Cinî û lajê xo naza rê, va Alî.

-Xebera ma Wusivî ra esta. Ma wazem ke cinîya ey de qisey bikîm, va ê bînî.

Gulî bi goşê xo hesna (2) ke keyeyê înan pers kenê. “Kam î, çayê keyeyê ma pers kene?” nêva û nêard xo vîr. Heme çayê xo binê welike de mendbî, tenya di çimê xo bereqînê. Winî uca kenar de vinetbî, xorîn-xorîn helkêne.

Dewijan ra di-hîrê kesî kewtî ra mêrdekan ver û hetê keyeyê Wusivî ser bîy rast. Aye de domanî kewtî ra ver û waşt xebere biresnî Seme, rew şî.

-Nacê! Yew pîkabe amê, hawa cun (3) de. Tey di camêrdî estê. Keyê sima pers kerd. Ap Alî kewt ra ver, hay na het ser ênê, va domanan ra yewî.

Seme verê sacî de bî. Çitur xebere girewte, xilê serê xo bî û sacî ver ra vejîye. Nana ke sacî ser o bî, kerde xo vîr ra. Leze de pêşmala xo xo mîyane ra kerde û sertenê xo şana ro (4). Şêmûge ra game eşte teber ke, rastê yewbînî amey. Ap Alî gêra ra (5) ê bînan ser, bi destê xo Seme musnê, va:

Ha, na cinîya Wusivî ya.

Seme leçege ante fekê xo ser û va:

-Çik o Apo? Nê mordemekî kam ê?

-Nêzanen kila m'. Ma ra taba nêva.

Wina (6) vatena Ap Alî ra tepîya, Seme gêrê ra ê bînan ser:

-“Şima xêr amê”, va û keyber musna, va “kerem kerê şîm zere, ronîşê”.

-Nê! Haq rajî bo. Waxtê ma çin o, cêrem ya, va yewî.

Seme nêzana sewbî se vajo. Pêro pîya bêveng mendî û binê çiman ra

1. çay: çirê, çayê

2. hesnayene: eşnawitene

3. cun: cuwen

4. şana ro: roşana, sana ro

5. gêra ra: agêra, cêra ra

6. wina: nîya

yewbînî de nîyada. Pirtikê tepîya yewî dest eşt cêba caketê xo, pirtê⁽⁷⁾ pereyî û yew kaxite vetî, destê xo hetê Seme ser da ra, kaxite bi peran kerdî lepa Seme û va:

-Ha nî yê to y! Serê to wes bo! Mêrdê to, qezayê ame ser, wefat kerd. Meytê xo haw pîkabe de. Qeza çutur bîya, kaxite de nuşta. Pere kî qezencê mêrdê to yo.

Seme teba fam nêkerd. Winî zana ke kayê xo pê kenê. Ne rind ne kî xirab, nişkî çiyê vajo. Cayê xo de cemedî mende. Ti vana mezg sere de çin o. Piçe tepîya tene amê ra xo. Boya nanê veşayî amê pîrnike. Çiyê ke lepe de bî, pijiqitî hewa ra. Her di destê xo eşti gijikê xo û xo darid we, da erd ro. Şîn û şîwanî dewe girewte. Xebera sîyaye taf de bî vila. Pîl û qijî, cinî û camêrdî pêro dîyay arê amey.

Gulî wet de winî vinetî bî, nîyadêne. Hesna ke qalê pîyê xo bî labelê çayê qal ame ra, hay re ci nêbî. Maya xo çayê çikena û porê xo ruçiknena, fam nêkerd.

Cinîyan dorme ro Seme, camêrdan kî dorme ro pîkabe girewt. Di ciwanî xîl bîy vejîyay pîkabe ser. Tayê kî bîy piro qapaxê peyê çatane rakerd. O wext tabutêda textê sipêlaye vejîyê meydan. Êyê ke pîkabe ser o bîy, bîy piro tabute nata xiz kerde. Dima kî her dîyan hetê ra xil da amey war. Çar kesî bîy çar boçikane tabute ro, nê harmeyanê xo ser û arde, verê keyeyî de nê ro.

Lewê pîkabe de kesanê ke meyt ardbî tenya mendî. Her di bîy piro qapaxê çatane temit û siwar bîy, welike fişte ra xo dima, rayîro ke tiro amey ê rayîrî ro cêray ya şîy.

Çime Gulîyo yew tabute de bî, o bîn kî welika ke pîkabe dima bîya têra de. Heta ke pîkabe verê çiman ra bî vîndî, o winî mend. Dima şî nêzdiyê tabute.

Camêrdê dewe dormeyê tabute de bîbîy helqa. Cinî wet ra bermêne û zanîyê xo kuyêne. Camêrdan ra di tenan dest eşt ra qapaxê tabute, kerde ra. Gulî, bi çimanê xo dî ke meytê pîyê xo yo tede. Zerrîya ey de çîye visîya. Kerd ke şêro ser, nişkîya game bierzî. Kerd ke bibermo, nişkîya. Dinya çiman de bî sûr û çeqer. Xewfê merdene ame vîr. Çiyê gule⁽⁸⁾ de bî gire û mend. Nêtora bikuxo. Aye de gayê xo amey vîr.

7. pirtê: pertê

8. gule: gilbe

“Wuy dayê”, va xo bi xo, xo çarna ra hetê unca û vost (9).

Rest (10) lewê gayan ke, her di kewtê unca, werda; perç bîyê (11), bîyê sey rêwike. Gulî weş zanêne ke gayanê perçan rê çi rind yeno. Fîştî ra xo ver, ardî serê cadeyî û pernay. Nêzdîyê nêem saete qet nêverda vinderê û tim pernay.

Peynî de gayî winî qefilîyay ke ereq kewt ra ser. Fekanê înan ra kopir û kef çarç bînê labelê perçîya xo qet neniştîbî. Her diyan borri û qorri kerdîbî têmîyan ra.

Gulî kî qefilîya. Tey taqete nêemende. Hen helkêne ke sêneyê xo sey kurika qelayçi ginêne piro, bîne berz. Sere ra heta bînê lingan ereq tiro çirêne. Zanêne ke ancîya kî wextê vinetene nîyo. Reyna gayî fîştî ra xo ver û ramitî. Aye de gayî bîy har, cade ra vejîyay û veracêr şîy. Dim daridîbî we, çitur moze dana pede winî şînê.

Gayî têşan bîy, tede veşênê. Boya awe ameybî pirnike. Cêr ra dereyêde awin vêrdêne ra. Gayî kî ê hetî ser şînê. Gulî rest ferq ke gayî şonê awe ser. Perra ra ke ver ro ci bigêro û biçarno labelê se kerd û nêkerd pê gayan nişkîya. Gonî ameybê çimanê gayan ser. Kam ke ver vejîyo şanênê ci, vêrdênê ra. Gulî poginayebî ke gayî çi hal de yê. Labelê heto bîn ra zanêne ke gayane perçan rê aweşimitena merden a. Qêrra, barra; wuşîra ke dest de bî dê piro, “waha, waha!” va; çare nêbî. A saete ê dormeyan de kes çin bî. Çiqas biqêrrênê kî vengê xo bêvengîya yabanî de bîyêne ra vîndî şîne.

Heta reyna ver ro gayan girewt, înan xeylê awe şimitîbî, bîbî honik. Gulî da pirnikanê înan ro, awe ser ra bota kerdî û verê înan çarna ra dewe, pernay.

Endî restbî kaleka dewe ke feke dereyê de gayo yew kend ra simatîya û piştî ser o, bine derî de tul bî mend. Gulî reyêna kerd qêrra-qêrrê. Hîna derdê ê gayî de bî ke, gayê bînî verê xo girewt ver çiman ra, bî ra vînd şî.

Tayê dewijan qêrrayîş û barrayîşe Gulî hesna û meytê pîyî winî erd de ca de verda, dîyay arê amey. Dereyo ke ga ginayo piro xorîn û teng bî. Ga tede tîl bibî, mîyanê borrayîş û qorrayîşî de hewa ling şanêne. Dewijan nîyada ke raxelisîyayena gayî çin a, ca de keye ra kardî day

9. vost: vazda

10. rest: resa

11. perç bîyene: masayene

ardene û qet nevinetî, uca, zereyê derî de niştî ser, sere birna.

Gayî hîna ruhê xo nêdabî ke Alê Murtî hetê rastî ra parsûyê gayî yew bi yew hûmaritî⁽¹²⁾, mabênê parsûya şeşine û hewtine de kardî kerde pîze de. Ga, hay re kardî nêbî. Ap Alî kardî reyê nata reyê bota lewnê û peyser ante. Rêça kardî ro mayisêda keske bel da. Boya uncaya poyayî vila bî. Pîzeyê gayî nişt û sey avrêncê helisîyayî gina pêsero.

Kesê ke dorme de bî, cayê xo de mot bibî nîyadênê. Pêro şaş bibî ke Ap Alî kardî kerdibî pîze gay ro? Pêro xo bi xo ra nê persî persênê ke, yewî veng fişt ra xo va:

-O hen çik o Ap Alî, to çay ga kard kerd?

Ap Alî murx verday ro. Dormeyê xo ra çimî fetilnay û berz nîyada. Dima kî wina va:

-Mi perçîya gay girewte, coka. Eke megirewtêne buya wenca dênê ra goşt, pêro hêç binê.

Nî cewabî ra tepîya vera Ap Alî kesî fekê xoranîkerd. Pêrone çimî çarnay ra Gulî ser, gayê bînî persay. Ey ra veng nêvejîya. Ê bînan kerd ra ser, o ancîya bêveng mend. Dima di-hîrê kesan kuwa pa, bota da.

“Ca verdê nê budelay”, va înan ra yewî û her yew hetê ser kewtî ra dormeyê dewe, gayî fetilîyay.

Xeylê fetilîyayene ra tepîya cêrê dewe de rastê ey amey. Ga bacîya bî, bibî berate.

Gayo berate uca winî kutikane dewe rê verda. Gayo bîn kî çerme kerd berd.

Roja bîne meytê Wusivî darid we û goştê gayî kerd werdê canî.

Gulî qet tîkeyê goşt nêna xo fek a. Sereyê xo yê sey kundire û pîrnika xo ya polaze verdê ro, destê xo kerdî xo ver ra; bêveng û bêvaj şî weta, winî vinet. Dinya welike mîyan de bî. Verê çiman ra pîkabî vêrdênê ra. Gulî, sey teliyê sincêrî xo bêçare û bêkes dî.

Ez winî serê tumî ya bîyo. Hetê ra mi nîyadênê hetê ra kî ez halê Gulî fikirînê. O embazê⁽¹³⁾ mi bî.

06.07.2004

Hepixaneyê Tîpê F yê Bi Numreyê 2
(2 Nolu F Tipi Cezaevi), Kocaeli

12. hûmaritene: mordene, amordene

13. embaz: heval, alvaz

KERRÊ SERÎ MEZÊL MI BI

Gawanê WELATÎ

Nûmey Homay tu rî wehd kenû
Mishaf bîya tu rî sûnd wûnenû
Hel û gûma ki tu veynenû
Seki mîjdûnê cenêt genû

Ez pawenû ez tu veynî
Ti çimsîyay, giley pun î (1)
Bayk' tu niverdo ez tu veynî
Vêr bêr yi d' bib' murey guînî (2)

Hela k' ti ber ra êsena
Sey aşmê bin' horî rueşt kena
Sey Şînik (3) ti key kena
Zer û cîgêr mi kil kena

Ek ez merdû gûn wesîyet bikêr
Awkê meyît' mi, ti germ bikêr
Pêşmalê tu, kefên mi bikêr
Gilûn tu mûndê axrêt mi bikêr

Ez darbice yû mi r' dari bi
Bîye şîfayê darbûn' mi bi
Ek ez merdû malay mi bi
Kerrê serî mezêl mi bi.

25.05.2004

-
1. "Giley tu sey pun î" (Giley tu sey puneyî yî): Bi tirkî "Saç örgülerin yarpuz gibidir". "Saçların lüle lüle".
 2. murê guîn: bela, belalı, kanlı
 3. Şînik (Şînikî): Şeş astare yî, nêmeyê şewe ra pey, destî sibayî de vejîyênî, şoneyî pê înan wextî xo tayîn kenî.

ÇEWLÎG RA ÇEND DEYÎRÎ FOLKLORÎKÎ

Pêroyê nê deyîran anonîm î û ekserîya deyîrî govend ê. Dewan, qezayan û mîyanî bajarî (Çewlîg) de vacênî. Veyveyî, kêf û şayî bê nê deyîran nibenî. Genc û pîr, cinî û camêrd, laj û kêneyî qol kenî pîyer û pê nê deyîran a govend ginî. Yew merdimo vengweş û vengberz sergovendî genû, dest bi yew deyîr kenû, deyîr ra yew misra, yew qîta (çeku) vûnû, govendgêrî bînî ey dima tekrar kenî. Mîyanî her deyîr û qaydeyî govend de harmonî estû.

Mehmet UZUN

Nê deyîrî yew embazî fekî pîyî (baykî) xo ra girewtî. Mi zaf waşt ke no embaz bin de sey "arêkerdox"î nameyî xo binusû. La çi heyf ke ey qeubul nikerd. Ez wazena tîya de reyna înan rî sipas (teşekur) bikerî.

Deyîrî folkorîkî her mintîqa de zaf ra tayî bedelîyenî û bi yew versiyono newe ya yenî vatiş. Nê deyîran ra zî çend hebî bi versiyonanî cîya-cîyayan sewbîna kovar, rojname û kitabane de vejîyayî.

WÎ DAY

Wî day, wî day, wî dayê, wî dayê, wî dayê

Wî day, wî day, wî dayê, may tu bimro Husnayê

Lay Zuvêrî wişena, wî dayê, wî dayê

Lay Zuvêrî wişena, may tu bimro Husnayê

Husn hanî ya ver d' şina, wî dayê, wî dayê

Husn hanî ya ver d' şina, may tu bimro Husnayê

Destûn-rî xwi ver d' şuwena, wî dayê, wî dayê

Destûn-rî xwi ver d' şuwena, may tu bimro Husnayê

Hot tèn yèn Husn remnênî, wî dayê, wî dayê

Hot tèn yèn Husn remnênî, may tu bimro Husnayê

Jendirmê pê hesênî, wî dayê, wî dayê
Jendirmê pê hesênî, may tu bimro Husnayê
Yên Husna tira genî, wî dayê, wî dayê
Yên Husna tira genî, may tu bimro Husnayê
Husn hewalê Mûş kênî, wî dayê, wî dayê
Husn hewalê Mûş kênî, may tu bimro Husnayê
Dayri b' dayri çarnênî, wî dayê, wî dayê
Dayri b' dayri çarnênî, may tu bimro Husnayê
Rapor xeffif vejênî, wî dayê, wî dayê
Rapor xeffif vejênî, may tu bimro Husnayê
Êr hot o, hot o, hot o, wî dayê, wî dayê
Êr hot o, hot o, hot o, may tu bimro Husnayê
Kuê Çolîg vor giroto, wî dayê, wî dayê
Kuê Çolîg vor giroto, may tu bimro Husnayê
Mehîk dewar xwi rueto, wî dayê, wî dayê
Mehîk dewar xwi rueto, may tu bimro Husnayê
Pê yo bêşlî [çaplî] giroto, wî dayê, wî dayê
Pê yo bêşlî [çaplî] giroto, may tu bimro Husnayê
Vernîyê mehkumûn d' koto, wî dayê, wî dayê
Vernîyê mehkumûn d' koto, may tu bimro Husnayê
Qesas Husna giroto, wî dayê, wî dayê
Qesas Husna giroto, may tu bimro Husnayê

ZIRAV

Zirav, Zirav, Ziravê, lêro lêro Ziravê
Zirav, Zirav, Ziravê, day delîlê Ziravê
Çirrê Xuedû newet a, lêro lêro Ziravê
Çirrê Xuedû newet a, day delîlê Ziravê
Ûma qic a qûm veta, lêro lêro Ziravê
Ûma qic a qûm veta, day delîlê Ziravê
Sebrî ser xincêr veta, lêro lêro Ziravê
Sebrî ser xincêr veta, day delîlê Ziravê
Yego pîlo filhûn o, lêro lêro Ziravê
Yego pîlo filhûn o, day delîlê Ziravê
Yo ho mîyon d' o aw dûno, lêro lêro Ziravê
Yo ho mîyon d' o aw dûno, day delîlê Ziravê

Mûnen bawkî keynûno, lêro lêro Ziravê
 Mûnen bawkî keynûn o, day delîlê Ziravê
 Keyna qij ma nêdûno, lêro lêro Ziravê
 Keyna qij ma nêdûno, day delîlê Ziravê
 Înşallah kîye d' mûno, lêro lêro Ziravê
 Înşallah kîye d' mûno, day delîlê Ziravê
 Hetta ruejê rueşûniyo, lêro lêro Ziravê
 Hetta ruejê rueşûniyo, day delîlê Ziravê
 Mi serê holî rito, lêro lêro Ziravê
 Tu binê holî rito, day delîlê Ziravê
 Mi tu ra çim şikito, lêro lêro Ziravê
 Mi tu ra çim şikito, day delîlê Ziravê
 Tu mi ra ri nimito, lêro lêro Ziravê
 Tu mi ra ri nimito, day delîlê Ziravê

SELÎMO

Ha yarî ya yarî ya, Selîmo lawo yarî ya
 Ha yarî ya yarî ya, Selo lawo yarî ya
 Zeka derg a barî ya, Selîmo lawo yarî ya
 Zeka derg a barî ya, tereso lawo yarî ya
 Deykê yê batal nîya, Selîmo lawo yarî ya
 Deykê yê batal nîya, Selîmo lawo yarî ya
 Şiya vêr toq û dezbi (*) ya, Selîmo lawo yarî ya
 Şiya vêr toq û dezbi ya, Selîmo lawo yarî ya
 Emşi vera şemi wo, Selîmo lawo yarî ya
 Emşi vera şemi wo, Selîmo lawo yarî ya
 Çijê keynû pemi wo, Selîmo lawo yarî ya
 Çijê keynû pemi wo, Selîmo lawo yarî ya
 Tûmê xuertû tedi wo, Selîmo lawo yarî ya
 Tûmê xuertû tedi wo, Selîmo lawo yarî ya
 Bîye Selîm ma se kîn? Selîmo lawo yarî ya
 Bîye Selîm ma se kîn? Selîmo lawo yarî ya
 Çijê keynû leqênî, Selîmo lawo yarî ya
 Çijê keynû leqênî, Selîmo lawo yarî ya

(*) dezba: dêwezan, dêzlig, xaçirgan

Çimê xuertû teqênî, Selîmo lawo yarî ya
Çimê xuertû teqênî, Selîmo lawo yarî ya
Selîm zûmay Derwêşî, Selîmo lawo yarî ya
Selîm zûmay Derwêşî, Selîmo lawo yarî ya
Keynû xewêr ke wêşî, Selîmo lawo yarî ya
Keynû xewêr ke wêşî, Selîmo lawo yarî ya
Mûnên vilkê zebêşî, Selîmo lawo yarî ya
Mûnên vilkê zebêşî, Selîmo lawo yarî ya

DAY LÊRO

Day lêro, lêro, lêro, lêro, lêro, lêro, lêro
Day lêro, lêro, lêro, lêro, lêro, lêro Fatimay mi
Cuar d' yen Hus Wasmûnûno lêro, lêro, lêro, lêro
Cuar d' yen Hus Wasmûnûno lêro, lêro Fatimay mi
Pueru sîya kişta dûno lêro, lêro, lêro, lêro
Şiknen paşnê solûno lêro, lêro Fatimay mi
Şoqe ûn mîyûn çimûno lêro, lêro, lêro, lêro
Tadûn vilkê tuzbûno lêro, lêro Fatimay mi
Hus yenû şin Kîrrûno lêro, lêro, lêro, lêro
Xeber dûn mufrezûno lêro, lêro Fatimay mi
Mufreze şin Kîrrûno lêro, lêro, lêro, lêro
Adir erzên bûnûno lêro, lêro Fatimay mi
Kîrrû bîyo mij-dumûno lêro, lêro, lêro, lêro
Ven dên Hus Wesmûnûno lêro, lêro Fatimay mi
Hus dûn xwi helimûno lêro, lêro, lêro, lêro
“Mi r' vûn Hus Wesmûnûno” lêro, lêro Fatimay mi
Hus vêr tîfing tadûno lêro, lêro, lêro, lêro
Hus kişen hot tenûno lêro, lêro Fatimay mi
Kişên Hus Wesmûnûno lêro, lêro, lêro, lêro
Cuar d' yê Şadîn Bezgûnûno lêro, lêro Fatimay mi
Şadîn dûn xwi helimûno lêro, lêro, lêro, lêro
“Mi kişt Hus Wesmûnûno” lêro, lêro Fatimay mi
Doktor rapor nêdûno lêro, lêro, lêro, lêro
“Darbê Husî dumûn o” lêro, lêro Fatimay mi

Xeber dûn mehkumûno lêro, lêro, lêro, lêro
 Zilf yen şin miyûn Mîyalûno lêro, lêro Fatimay mi
 Xeber dûn mufrezûno lêro, lêro, lêro, lêro
 Mufreze yen Mîyalûno lêro, lêro Fatimay mi
 Cuar d' yen Xêl Ximûno lêro, lêro, lêro, lêro
 Xel çinenû nengûno lêro, lêro Fatimay mi
 Zilf vêr tifing tadûno lêro, lêro, lêro, lêro
 Kişenû Xêl Ximûno lêro, lêro Fatimay mi
 Zilf kişen no tenûno lêro, lêro, lêro, lêro
 Kişen Zilf Wesmûnûno lêro, lêro Fatimay mi

EYŞ

Her Eyšê îna meko
 Yar delê îna meko
 Quelûn xwi zaf yu ⁽¹⁾ meko
 Mîyûn dow ra çengli meko
 Xuertûn şar meraz meko
 Lîng tu çiyên solûn mi ko
 Her Eyšê îna meko
 Dêst tu çiyên pistin mi ko
 Her Eyšê îna meko
 Qêr tu nîn ⁽²⁾ vêr xwi mi ko
 Her Eyšê îna meko
 Ez çi vaj ti qal meko
 Her Eyšê îna meko

DE GIDÎ GIDÎ

De gidî, gidî, gidî, gidî
 De gidî, gidî, Xûnê Hecî
 Xûnê Hecî gulvarek a
 De gidî, gidî, gidî, gidî
 Xûnê Hecî gulvarek a
 De gidî, gidî, Xûnê Hecî

1. yu kerdiş: weçalnayîş, weçarnayîş, to kerdiş

2. qêr tu nîn (qerî/qerrî tu nîno): hewîya to nîna

Şow dorûn a ruej felek a
De gidî, gidî, gidî, gidî
Şow dorûn a ruej felek a
De gidî, gidî, Xûnê Hecî
 Dêst Xûn bîyo hêt merek a
 De gidî, gidî, gidî, gidî
 Dêst Xûn bîyo hêt merek a
 De gidî, gidî, Xûnê Hecî

Zuar ci mêdî Xûn qijkêk a
De gidî, gidî, gidî, gidî
Zuar ci mêdî Xûn qijkêk a
De gidî, gidî, Xûnê Hecî
 Sêr bûn Hecî yo meydûn o
 De gidî, gidî, gidî, gidî
 Sêr bûn Hecî yo meydûn o
 De gidî, gidî, Xûnê Hecî

Meydûn, meydûnî astuarûn o
De gidî, gidî, gidî, gidî
Meydûn, meydûnî astuarûn o
De gidî, gidî, Xûnê Hecî
 'Elî Beg mayîn kay dûno
 De gidî, gidî, gidî, gidî
 'Elî Beg mayîn kay dûno
 De gidî, gidî, Xûnê Hecî

Rîza Beg qalîn Xûn dûno
De gidî, gidî, gidî, gidî
Rîza Beg qalîn Xûn dûno
De gidî, gidî, Xûnê Hecî

DAY BEGO

Day Bego vûno, hoy mîrê m' şûno
Day hawaro, derdê mi girûn o
 Day hoşî hoşî, baw hoşî hoşî
 Day mûnga 'Ed bîyar ma bidueşî
Day şîqa barî ha derî ver d' a
Baw şîqa barî ha derî ver d' a

Day şar kow pa waştîyê birê berda
 Baw şar kow pa waştîyê birê berda
 Day ez û birê xwi ma gawûn î
 Baw ez û birê xwi ma gawûn î
 Day ma gawûnî gûn-guelikûn î
 Baw ma gawûnî gûn-guelikûn î
 Day taştê min û birê mi di nûn î
 Baw taştê min û birê mi di nûn î
 Day ma çî buer çî bid' dor-cîrûnî
 Baw ma çî buer çî bid' dor-cîrûnî

LURÎ

Ha lurî, lurî, lurî
 Ha lurî, lurî, lurî
 Day wenik a awkê bîrî
 Ha lurî, lurî, lurî
 Ha lurî, lurî, lurî
 'El Qij kotû keynû vîrî
 Ina mayînê 'Elî ya çar a
 Ha lurî, lurî, lurî
 Ina serwerdê 'Elî ya çar a
 Day wenik a awkê bîrî
 Yexli berdû binê dara
 Ha lurî, lurî, lurî
 Yexli berdû binê dara
 Day wenik a awkê bîrî
 'El mirenû derdê yar a
 Ha lurî, lurî, lurî
 'El mirenû derdê yar a
 Day wenik a awkê bîrî
 Ina mayînê 'Elî ya kej a
 Ha lurî, lurî, lurî
 Ina mayînê 'Elî ya kej a
 Day wenik a awkê bîrî

Yexli berdû merga bej a
Ha lurî, lurî, lurî
Yexli berdû merga bej a
Day wenik a awkê bîrî
 'El mirenû derdê Xec a
 Ha lurî, lurî, lurî
 'El mirenû derdê Xec a
 Day wenik a awkê bîrî

Ina mayîné 'El nêmerdî
Ha lurî, lurî, lurî
Ina serwerdê 'El nêmerdî
Day wenik a awkê bîrî
 Wa merg ib mergi biçerdê
 Ha lurî, lurî, lurî
 Wa merg ib mergi biçerdê
 Ellay muradê 'El bikerdê

Ha lurî, lurî, lurî
Rebbî muradê ma z' bikerdê
Ha lurî, lurî, lurî
Day wenik a awkê bîrî

XAT

Nîna, nîna, nîna, nîna, nîna
Nîna, nîna, nîna, Xatê nîna
 Xat yers bîya kêy ma nîna
 Nîna, nîna, nîna, nîna, nîna
Del yers bîya kêy ma nîna
Nîna, nîna, nîna, Xatê nîna
 Dê hê b' şêrî (*) Xat qey nîna
 Dê hê b' şêrî del qey nîna
Xat yowa sur a killên a
Nîna, nîna, nîna, nîna, nîna
 Xat yowa sur a killên a
 Nîna, nîna, nîna, Xatê nîna

(*) dê hê b' şêrî: dê hê bîrên şîrên

Ma şên ina gemeko
 Nîna, nîna, nîna, nîna
 Şima yîn ina gemeko,
 Nîna, nîna, nîna, Xatê nîna
 Ez çînenno ti girze ko
 Nîna, nîna, nîna, nîna, nîna
 Ez çînenno ti girze ko
 Nîna, nîna, nîna, Xatê nîna

HEWAR ŞÛNO

Hewar şûno, şûno, şûno
 Hewar şûno, şûno, şûno
 Hewar şûno, şûno, şûno
 Dêrd cahîlû zaf girûn o
 Ma cuar d' şinî Suwerûno
 Hewar şûno, şûno, şûno
 Ma cuar d' şinî Suwerûno
 Dêrd cahîlû zaf girûn o
 Suwerûn o cê rindûn o
 Hewar şûno, şûno, şûno
 Suwerûn o cê rindûn o
 Dêrd cahîlû zaf girûn o
 Wusar yeno wext vaşûn o
 Hewar şûno, şûno, şûno
 Wusar yeno wext vaşûn o
 Dêrd cahîlû zaf girûn o
 Êmnûn yeno wext xelûn o
 Hewar şûno, şûno, şûno
 Êmnûn yeno wext xelûn o
 Dêrd cahîlû zaf girûn o
 Bad' cuyenû wext vêwûn o
 Hewar şûno, şûno, şûno
 Bad' cuyenû wext vêwûn o
 Dêrd cahîlû zaf girûn o

Esker kotû mîyûn dewûno
Hewar şûno, şûno, şûno
Esker kotû mîyûn dewûno
Dêrd cahîlû zaf girûn o
 Dûn arî xuertûn kirdûno
 Hewar şûno, şûno, şûno
 Dûn arî xuertûn kirdûno
 Dêrd cahîlû zaf girûn o

Bên Çolîg id telîm dûnîyo
Hewar şûno, şûno, şûno
Bên Çolîg id telîm dûnîyo
Dêrd cahîlû zaf girûn o
 Sînê yîn şûnin tuepûno
 Hewar şûno, şûno, şûno
 Sînê yîn şûnin dabûno (*)
 Dêrd cahîlû zaf girûn o

DAY VÛN

Day vûn, day vûn, day vûno
Day vûn, day vûn, day vûno
Day vûn, day vûn, day vûno
Heywax Xatê Malûno!
 Cuar d' yen qeflê keynûno
 Day vûn, day vûn, day vûno
 Cuar d' yen qeflê keynûno
 Heywax Xatê Malûno!

Madrag cê cendirmûn o
Day vûn, day vûn, day vûno
Madrag cê cendirmûn o
Heywax Xatê Malûno!
 Têrek meskên tuîyûn o
 Day vûn, day vûn, day vûno
 Têrek meskên tuîyûn o
 Heywax Xatê Malûno!

(*) dabûn: qundaxê tîfingî

Muşêk gerdlûnî herûn o
 Day vûn, day vûn, day vûno
 Muşêk gerdlûnî herûn o
 Heywax Xatê Malûno!

Gorû bexçê gulûn o
 Day vûn, day vûn, day vûno
 Gorû bexçê gulûn o
 Heywax Xatê Malûno!

Wulvari cê axûn o
 Day vûn, day vûn, day vûno
 Wulvari cê axûn o
 Heywax Xatê Malûno!

Şînek meskên xuertûn o
 Day vûn, day vûn, day vûno
 Şînek meskên xuertûn o
 Heywax Xatê Malûno!

Çulêk meskên keynûn o
 Day vûn, day vûn, day vûno
 Çulêk meskên keynûn o
 Heywax Xatê Malûno!

Luatû tuway nêzûno
 Day vûn, day vûn, day vûno
 Luatû tuway nêzûno
 Heywax Xatê Malûno!

Musîyû cê cînîyûn vîyûn o
 Day vûn, day vûn, day vûno
 Musîyû cê cînîyûn vîyûn o
 Heywax Xatê Malûno!

Hezêrû cê terewûn o
 Day vûn, day vûn, day vûno
 Hezêrû cê terewûn o
 Heywax Xatê Malûno!

DERHEQÊ TÎYATROYÊ “HESRETE” DE

Vate: *Verende ma tayê erey kewtîme qayîtê qusurî mekere. Şima na reya verên a ke bi ziwane ma tîyatro viraşt û kay kerd. Keremê xo ra ti ma ra (rê) tayê qalê nê tîyatroiyî bikere. No fikir seni vejîya?*

Îlhamî Sertkaya: Xêlê wexto ke derheqê tîyatroiyî de min wastbî ke çiyê virazî. Endî ez derheqê senaryo û plane xo de zelal bîya. Rojê ju (yew) kombîyayîş de min hevalan (embazan) ra no plan û fikrê xo vatî. Hevalî pê qayîl bîy. Aca (uca) de min dît ke ebe nê plane xo ez herey menda. Xora tayê tecrubeyê min derheqê tîyatroiyî de estbî. Hevalan, serba (semedê) tîyatro û kaykerdene fikrê xo vatî. Tayîne va “Ma tîyatro bese nêkenîme hama (labelê) çi ke destê ma ra ame ma piştî danîme şima”. Hevalan ra çar kesan va “Ma rol gênîme”. A roje ra tepya min dest bi nusnayena senaryoyî kerd. Nusnayena min şeş aşmî dewam kerd û qedîya. Endî waxtê pratîk û provayan ame. Ma her hefte cayê de amêne têlewe. Ma rê, goreyê tîyatroiyî, şeş kesî lazim bî. Çi heyf ke nê hevalan ra di kesan ma nêmeyê raye (rayîrî) de ca verday. Alîya û Erdîncî derheqê pratîkî de piştî da ma, Şukrî Atîkî kî (zî) xora roja verêne seke va, pey qesaya xo de vînet û rol gurot. Min û Şukrî ma pîya panc kesê bînî peyda kerdî û ma dest bi provayan kerd. Bêşik, no henî rehet nêbî. Îmkanê ma çin bîy hama bawerîya ma bîye. Provayanê ma nêzdîyê serrê dewam kerd. Reya verêne 24ê nîsane de, Hollanda de suka Den Haagî (Lahey) de ma vecîyayîme sehne. Na roje, zereyê ma de teyrê mizgîn fir da û na roje ma vîr ra nêsono. Endî ma kewtîme ser û endî kes nêşkîno vajo “Kirmankî (zazakî) de tîyatro çin o”. Ma, zonê (ziwane) ma de, raya tîyatroiyî ke xetemîya kerde ra. Zaf şa yîme.

Vate: Babeta kayê şima çik a?

Îlhamî Sertkaya: Nameyê kayê ma Hesrete ya. Babete, ju keyeyo ke seabebê zilimkarîya dewleta tirkî ra amo Ewropa yo. Ju lajek û ju kêneka

azebe ebe pîyê xo Ewropa de manenê. Kêneke xo raver bena, zaf çî musena, bena entelektuele. Herçî ke şî zonê ma kî musena û derse dana. Lajek beno berdoş û ju hevala xo kî zê (sey) xo esta. Keye de, dîyalogê pî û lajekî xirab o. Kêneke mabêne nê dîyaloganê xiraban de menda, wazena nê dîyalogan hel bikero, goreyê zanayena xo. Dewijêde înan esto, ê xortî saya na kêneke de xo raver berdo û hêdî-hêdî zerrîya lajeki kuna (kewena) na kêneke. Hama heto bîn ra lajek wazeno şoro welat. Rojê hem aşiqbîyayena xo kêneke ra vano û benê waştî hem kî waştena xoya şîyena welatî kêneke ra vano. Mabênê di eşqan der o. Hesrete, xem, eşq têmîyan der ê îta (tîya) de. Hama bêçare nîyê. Wazenê hertim alternatîf vecêne. Vîyarte (derbazbîyaye) de nêvindenê, serba demê ameyoxî kî mesaj danê. Yanî bikilmî, hal çiqas xirab beno wa bibo, gereke mordem (merdim) sist mevindo, xurt bibo, alternatîfan veco. Mesaj no yo.

Vate: Kayê şima de çend kesî bîy?

Îlhamî Sertkaya: Ma hewt kesî bîme. Ez, Şukrî Atîk, Ozleme, Eyleme, Latîf, Zelale, Şîlane. Ma ra Eyleme, Latîf û Ozleme wendekar (telebe) ê. Nê hevalan, hem wendene û karê xo ra hem kî wextê xo ra fedekarîye kerde. Ma pêruna pîya ebe hewayêde weş karê xo kerd

Vate: Kayê şimayo verên bî, senî vîyart ra? Eleqeyê şarê ma senîn bî?

Îlhamî Sertkaya: Ez wazena vajîne ke, verende beno ke ma tayê xo de şik kerdêne, hama sehne de ma performansêde zaf weş musna. Di seyî ra zêde nîyadayoxî (temaşekerdoxî) bî. Mamosteyêde tîyatroyî kî amebî, zonê ma fam kerdêne. Vateyê ey vîrê min ra nêşono. Va “Min bawer nêkerdêne ke şima bese kenê (eşkenê) kayêde nîya weş kay bikerê, şima hem da huyene hem kî da berbene (barmayene)”. Bikilmî, ma zaf keyfweş bîme û endî tarîxa zonê ma de raya tîyatroyî amê rakerdene. Na kî seba ma mizgînêda girs a. Naye ra tepîya, endî na raya ke ma kerda ra, ma ser o raver şonîme.

Vate: Naye ra tepîya kayê şima kotî (kamca) de yeno kaykerdene?

Îlhamî Sertkaya: Aşma newine de Berlîn de ma vecînîme sehne. Dime ra Hollanda de di cayan de. Yanî naye ra tepîya, goreyê waştene welat be welat kayê xo vecenîme sehne.

Vate: Nika projeyêk şimayo newe esto?

Îlhamî Sertkaya: Heya (e), nika min senaryoyêde dîyine nusna. Ma

seba nê gureyenîme. Heto bîn ra, ma nika seba filmvirastene kî gureyenîme. Ma wazenîme kayê xo yê verênî, yanî Hesrete bikîme film. Ma wazenîme karê xo raver beme û bibîme zê mekteb. Aye ra, ez wazena îta saya şîma de wendoxanê Vateyî ra vajîne ke, derheqê tîyatro û filmî de hunerê kamî esto, ma karê xo bîyame têlewe.

Vate: Vatena şîma ya peyêne?

Îlhamî Sertkaya: Ez wazena vajîne ke edebîyat û huner kincê zonî yê. Nê zonî xemilnenê. Nê ke çin bê, zon rut maneno. Seke yena zonayene zonê ma hem tepîya mendo hem kî rut. Ma gereke (ganî) zonê xo bixemilnîme, kincan bidîme pira. No war de kam çî bese keno wa bikero.

Vate: Seba na qiseykerdene weş be, ma şîma rê serkewtene wazenîme.

Îlhamî Sertkaya: Şîma kî weş bî.

RINDEK A USKURA

Mutlu FIRAT

Ax lê rindeka Uskura
Ti se rind a, se rindek a
Ti melhemê her derdî ya.
Ca bi ca to ra perseno,
To ra gêreno, ti kotî ya?

Tarî ya şewe, aşme sey çila ya,
Ti nêzana kênê na senî sewda ya.
Duayê mi kulî Xizirî rê yê,
Belkî to mi rê vejo bîyaro.

Orte ra vêrde ra serre
Sey dendikê sîrî, sey saya sûre
Koyê Bîngolî ser ra sey belekê vewre
Ti kewta mi vîrî.

26.09.2003

TELEVÎZYONÊ DEWLETA TIRKÎYA DE PROGRAMÊ KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ)

M. SÎNAYE

Munaqêşeyanê derg û dilayan dima, Dewleta Tirkîya dest bi neşkerdişê programanê kurdî kerd. Hem bi kurmanckî hem zî bi kirmanckî (zazakî).

Destpêkerdişê nê programan çend hetan ra balkêş (enteresan) bi. Verê heme çî, berpîrsîyanê dewlete seba îhtîyacê şarî ra nê, seba ke tayê meqamanê Ewropa waştbi dest bi neşkerdişê nê programan kerd. Tirkîya waştinî daxilê YE (Yewîya Ewropa) bibo, YE qandê (seba) naye çend çiyî Tirkîya ra waştinî. Nînan ra yew zî, qebulkerdişê heqê radyo û televizyonan de neşrîyatê bi ziwananê bînan (ziwanê ke tirkî nîyî) bi. Seba ke Tirkîya mecbur mendibî na qebul biko, “hîle-î şerîyye” kerd. Seba ke fîrset nêdo ke kanalê xeyrê resmî neşrîyat bikî, dewlete bi xo neşrîyat kerd. Labelê çî neşrîyat! Tam neşrîyatêko trajîkomîk!

Nê programî hewte de reyêk û nê mî saetî bîy. Yanî seba bi mîlyonan kurdî hewte de nê mî saetî kurmanckî, nê mî saetî zî kirmanckî! Nînan ra teber, bi erebkî, çerkezî û boşnakkî zî hewte de nê mî saetî programî bîy. Nê programan ra her yew rojêk de, TRT-3 de neşr benê.

Programan de spîker nêasenê, programê pakete (paket program) î. Yanî programê rasterast (seke tirkî de vanê “canlı”) nîyê. Babeta programanê kurmanckî, kirmanckî, erebkî, çerkezî û boşnakkî hema-hema eynî ya. Verê çend xeberî bi zîhnîyetê resmî wanîyênî, dima yew programo kilmek ke behsê tebiyetî keno, dima yew-di deyrî, dima zî xeberê sporî. Yanî derdêk bîne nê mîletî çin o! Îhtîyacê înano tewr gird, hewte de çend deqîqeyî goşdarîkerdişê xeberanê maçanê futbolî û ekran de vînayîşê çend vilan yan zî daranê daristanî yo!

Mi bi xo texmîn kerdêne ke dewlete tîyatroyêko bêtam amade kerdo labelê reyina zî mi meraq kerdinî. Hîna zaf zî mi ziwane programê kirmanckî meraq kerdinî. Nê programî rojanê îneyan bî. Seba naye ra

mi programo verên (11.06.2004) û diyin (18.06.2004) goşdarî kerdî û diyî. Dima zî mi çend rey temaşeyê programanê kirmanckî kerd û goşdaritî.

Nameyê programî wina nusîyabi: Maldare Kultere Ma. Bi nê şeklê xo, manaya nê nameyî çin bî. Çiyêko bêmana nuştbi. Nuştîşê ey zî xelet bi. Herinda “Kultere Ma” de ganî (gerek) “Kulturê Ma” binusîyaynê. Winî aseno ke çekuya “Maldare” herinda “maldarîya” yan zî “maldarê” de nusîyaybî. Eke ma çekuyanê înan rast binusî, wina beno: “Maldarîya Kulturê Ma”. Manaya ney bi tirkî bena “Kültürümüzün Zenginliği” labelê çîyo ke înan waştbi vajî no nêbi, tercumeyê înan xelet bi. Înan waştbi vajî “Kültürel Zenginliğimiz” yanî “Maldarîya Ma ya Kulturî” yan zî “Dewlemendîya Ma ya Kulturî”. Tenya nameyê programî xelet nêbi, hem tercume de hem zî wendiş de zaf xeletî bî.

Mi nê çend xeletiyê ke merdim eşnawitiş û goşdaritişê înan ra şerm keno, not kerdî.

açıklama: abeyîş

altıncı: şeşincî

birinci: yewincî

dördüncü: çerincî

Kuzey Kıbrıs: Bakur Qıbrıs

mavi: mavî

seçmek: vecenayîş

sözleşme: peymayîş

Wa berpîrsiyarê na dewlete vajî “Türkiye büyük devlettir”! Ma na dewlete weş nas kenîme. Dewleta ke yew programê nê saetinê aye de hende xeletî bibî, çirey (caran) girde hesibîyêna! Polîtîka programî xelet, muddetê programî xelet, zıwanê programî xelet, nameyê ey xelet, tercumeyê ey xelet, nuştîşê ey xelet. Yanî seba ke kes temaşeyê programî nêko, çî tedbîr lazim o dewlete girewto. Na dewlete tenya “girde” nîya, “yewincî” ya ke bi kirmanckî “yewine” ra vana “yewincî”!

Yanî no program tam skandalêk o! Labelê kesî ra veng nêvejiyêno. Mi yew embazî (hevalî) ra wina va, ey va “Merdim nê programî ra çiyê fam nêkeno ke reaksiyonê xo bimusno”. Yewna embazî va: “Baş o ke kes fam nêkeno, propaganda resmî ya dewlete mirdîya xo programanê bînan de esta, qet nêbo wa na nê saete fam nêbo.”

Date _____

Labelê yew hetê musbetê nê programan zî esto ke zaf muhîm o: Bi nê programan paradîgmaya dewlete îflas kerd! Heştay serre ra zafêr o ke vatinê “Kurdî çin ê, kurdkî ziwani nîyo” labelê ewro na dewlete mecbur mende estbîyayîşê kurdan û ziwani înan qebul kerd: Hem zî televîzyonê xo yê resmî de ca da nê ziwani.

www.arsivakurdi.org

MA DOMAN BÎME

Akman GEDÎK

I

Vewre varêne
Ray û dirbî qapat kerdêne
Çimê ma pencera de
Ma teber de nîyadêne.
Doman bîme.
Maya ma ma ra vatê:
“Bêrê dormê soba”.
Soba gurr veşêne
Dest kerdê sanikan maya ma.
Sanikan de xof bî, ters bî
cinî bî, perî bî.
Maya ma berbênê,
nizan çira.
Fekê ma bîyêne ziwa
awe têşanîya ma nêbirnêne
Her çî ma ra dûrî bî,
Almanya ma ra dûrî bîye.
“Peyê hewt koyan de ya”
vatê maya ma.

II

Ma bi tuyê xo
hene vetêne kemeranê mezelan ra.
Cinîyan nîyaz kerdêne vila
Ma kayê xo de bîme.
Goştê qurbane kerdêne orteyê lepa ma
“No para şima wa” vatêne.

Xemê ma nêbî
Ma kayê xo de bîme
Ma bi çimanê şodirî orteyê mezelan de
delxeyê kayê xo de bîme.
Şewe bîyene tarî
Wayîrê tarî bî
çimê şewe de
Her çî ma rê bîyêne dûrî
Şewe bîyêne derg
Ma şewe de bîyêne vîndî.
Ge-gane wayîrê keyeyî (çeyî)
lambaya xo dest de
bi kincanê sîsikan asênê çimê şewe de
Ma tersêne.
Ma doman bîme.
Wayîrê keyeyî
ancîyêne rîyê asmênî.

III

Koyê Bîngolî verba ma bî
Esparî şîyêne verba Koyê Bîngolî
Esparî amêne Koyê Bîngolî ra
Ma matê esparan mendê
Keteyî dêne ma, çerez dêne ma
Tayêne destê xo kerdê porê ma ra
Sey kerxurî qayît kerdêne tayêne
Zerê ma xof guretêne
Huyayîşê ma lete bîyêne
Ziwan zerê fekê ma de birîyêne,
lal mendêne ma.
Doman bîme.
Matê esparan mendêne
Seke şonê û reyna nêne
Ma henî zanitêne.

IV

“Şima Pîro Sey Nesemî nêdîyo” vatêne pîlanê ma
 “Xizir be xo bî”.

Çiqa qalê Sey Nesemî bîyêne,
 Destê înan bi xo şîyêne lewanê înan ser,
 Kêlê xo birnêne.

Vatê: “Şima nêdî çi pîya bî.”

Rojê qaymeqam ci ra vano:

“Ti kamî rind vînena Nesemî, elewîyan ya kî sunnîyan?”

Bi çimanê tujan û vengo berz vano:

“Rindî rind ê Qaymeqam Beg.”

Kamî o bidîyêne

karê xo tim rind şîyêne.

Ma doman bîme.

Sey Nesemî ma de bî pîl,

Qeseyê ey bî goşare kewt goşanê ma:

“Rindî rind ê.”

Ma henî musayme henî vanîme.

V

Raya warî ser o

Kemera Xirabe bîye.

“Kam çi wazeno

gerek hendaye kemeranê qijkekan

top kero û bidero Kemera Xirabe ra” vatêne pîlanê ma.

Mi virana xo kerdêne pîr û vatêne:

“Na sevetanê maya mi,

na sevetanê pîyê mi,

birayanê mi,

wayanê mi.”

Mi kemerî varnêne Kemera Xirabe ser.

Ez doman bîya.

VI

Zemanê

Yew (ju) merdimî

Keyeyê xo girewto şîyo Koyê Bîngolî

Şarî vato: “Lawo meke,

Meşo Koyê Bîngolî.”

Pê nêşkîyê,

şîyo o merdim.

Çimê înan raye de mendo.

“Ez ne vêşaniye ra tersa

ne kî têşaniye ra,

ez qorre-qorra Koyê Bîngolî ra tersa,

aye ra ez merda”, vato mêrdekî.

Vanê meyîtê ey ke ardo dewe,

qorrayîşê Koyê Bîngolî xaftela birîyo.

VII

Cinîyan gonîya qurbane ra

Gonî nêne çareyê ma ra.

“Xo bierzo xirabîye ver”, vatêne.

Eke goşt kerdê vila,

Ma bi zerrîweşî

û feko huyayî

şîyêne ver bi Koyî.

Ma zanitêne ke ewro qurbane bîya,

ma rê çiyê nêbeno;

ma şîyênê Ko.

Ko ma rê bîyênê dûrî,

Perdeyê rîyê xo nêne ro;

Ma cemedîyêne,

gêrêne (cêrêne) dewe ser.

VIII

Helika gijikine amêne cila ma ser
ge-gane şan de, hewno şîrîn de.

Ma ereq de fetesîyênê,
nêeşkîyêne xo bilewnîme,
nêtawrêne veng vejîme.

Vengê ma zereyê ma de birîyêne

Çimê şodirî de

xeberdayîşê maya ma bêfayde bî.

Cila ma hit biyê,

sereyê ma ginêne vileyê ma ser de;

şermayîyêne ma,

xo ver de qayît kerdêne.

Hal û meseleya ke musêne maya ma,

şekero kaxitên kerdê zerê lepa ma.

Ma bi feko huyayî şîyêne orteyê dewe.

Ma hona doman bîme.

KOYÊ BÎNGOLÎ

Xidir ÇELİK

Ewro qewm to ra vejîyo,
Tip û tal o Koyê Bîngolî.
Hay rê mi nîyo, ez pojîyo,
Ne selx o ne mal o, Koyê Bîngolî.

Wisar êno, beno kewe,
Çîçek dano roj û şewe.
Bes o, canê gencan mewe,
No çi hal o Koyê Bîngolî?

Payîz êno, varena vewre,
Tozika to bena hare.
Xidir vano: Dişmen a ma rê.
Kerr û lal o Koyê Bîngolî.

PILING Û KESA

Roşan LEZGÎN

Piling heywanêdo kovî û cinawir (canewer) o. Hetê cesaret û qehremanîye ra o û şêr ser pêkenê. Mîyanê heywananê kovîyan de oyo tewr çeleng, şipl, ganşenik û biherket o. Çiqas zıwanê ke rîyê dinya de estê, hemîne de pesnê pilingî yeno dayîş. Zaf meseleyî, sanikî, deyîrî û vateyî jêhatî, çelengî, cesaret û aftarayîşê ey ser o ameyê vatiş.

Bêguman kesa ser o zî tay vateyî estê la tam eksê pilingî de, yanî gangiranî, tiralî û ereykewtene ser o yê.

Nara, rojêk yew piling û tay seydwani rastê yewbînî yenê. Seydwanî senî ke çim ginenê ra pilingî, hema sifte tifinganê xo danê nîşanî ser û teq û tuq nanê pira. Piling, nê zinarî ra çil dano zinarê bînî ser, ha no dere ha o kendal, ha na game ha a game, axir hetanî ke xo xelisneno çend saçmeyî weş ginenê hêtan û qorrikanê ey ro. Winî birîndar, mîyanê ereqî de, gonî û gonîşêrdemende xo resneno yew lane.

Zereyê a lane de, kuncikêk de yew kesa bena. Kesa gama ke ewnêna piling bi helke-helk û birîndar dekewt zereyê lane, ey ra persena, vana:

-Keko piling, to xeyr o, no çî halê to yo?

Piling cewabê kesa dano, vano:

-Qet meperse! Ewro tay seydwani rastê mi ameyî. Tifingan reyde na mi dima. Mi bi zor û çiqîyam ganê xo destê înan ra xelisna.

Kesa vana:

-Keko, winî yo! Rehetîya ma cinawiran destê însanan ra qet çin a. Ma xo rê se bikî destê înan ra?

Pilingo ke hal tede nêmento, gonîya birînanê xo lêseno û keno pak, ewnêno ke kesa zî ha bi nê qalan xo sinifa heywananê ciniwran ra hesibnena û xo dana ra duştê pilingan! Hema reyêk de gonîya pilingî girêyena; heme pûrtê ey gij beno, damarê ey sey têlê kemanî ancîyenê pêser, çimê ey benê gird û sûrî, qırçî didananê ey ra yena. Fetilîyêno kesa ser û vano:

-Heyran, ez bi derba seydwanan nêmirena la ez bi naye mirena ke ti zî ha xo sinifa cinawiran ra hesibnena!

EZ BÎYA BÛMERANGÊ TO

Nevzat GEDÎK

Ez bîya bûmerangê (*) to
Ti mi erzena, ez en lê to.

Dormê to de gêren,
Ben gujîga to.
Dormê to de gêren,
Gên qedayê to.

Ti bîya roj, ez sîya to
Bî şan; roj şî xora
Sîye bîyê vîndî
Roj ra germîye
Sîye ra honikîye mende
Zerê mi bî serd.

Bî şodir, roj vejîya
Sîye kî vecîyê
Ti nêvana çinbîyayena rojî, çinbîyayena sîye ya kî
Roj germî ya, tanî ya, şewle yo, eşq o
Sîye eksê çî-mî ya, honikî ya
Roj sîye ya, sîye kî roj o.

Mainz-Kostheim, 06.08 2000

(*) bûmerang: (Tirkî de) bumerang

ÇIBENOKÎ

Arêkerdoxe: **Xezala ŞARIKÎ**

- 1) Apî mi lewê bûnî (banî) ya bûn kuwenû, veng ma nînû.
- 2) Çîdê mi estû, şew xeftîyenû, ruc ho batal.
- 3) Çîkê mino çîkûnî, ser kevir û sultûnî.
- 4) Çîy mi estî, şîn geyrîn geyrîn, yîn pey berî ya fekakerde mûnên (manenî).
- 5) Dek dekû, ereb sekû.
- 6) Dek dekû, vor (vewr) sekû.
- 7) Dêza ya (dîyeza wa), ha kaş a gîryena.
- 8) Dûrî ra eysena yew kerra ya (wa), ez şîn ver çar (çeher) lingî û yew sare (sere) ya.
- 9) Ez şîn, ya zî şîna; ez vinden, ya zî vindena.
- 10) Gayî (gey) mi verî berî de kewtû rue (rokewto), boçê (bueçey) xu cena erd ri.
- 11) Goyê (gewey) bawkî pîrrê diwarî (dewarî) ya, serî sibayî warzîn, tek tede (tey) çînî ya.
- 12) Luwîyê (luwey) mi dere ri (wo) şîna, wilwilyena.
- 13) Luwîyê (luwey) mi kaş tilaş a tulinc dûna.
- 14) Patîlê vaşî, verî (vêr) kaşî.
- 15) Pencere bawkî, pîrrê wirak î.
- 16) Sendiq bi sêr sendiq, mefte destê Xaliq'.
- 17) Sindilik ser sindilik, mefte dîn destê buk.
- 18) Tasê cûmî, pîrrê vûmî.
- 19) Wadeyî (odaya) mi ho pîrrê cematî, yew xalî ha tey (tede) rakerdê.
- 20) Yew çî mi estû, dîn kerra ri nişîkyenû, dîn awki ri şîkyenû.
- 21) Yew çî mi estû, ho min a beste.
- 22) Yew çî mi estû, şîn geyrenû heta şûn, yenû pey berî ya hendê pûnc (panc) qurîşî ca genû.

23) Yew kuey (koyî) mi estû, hewt qulî hê pa.

CEWABÎ

- 1) mujeyî (micey)
- 2) cile (nevîn)
- 3) kesa
- 4) solî
- 5) çalê kerg
- 6) çalê zerenc (çala zarace)
- 7) hênî (yeni, îne)
- 8) kesa
- 9) versî (virsey, sîye)
- 10) silq
- 11) astareyî
- 12) awke
- 13) pîrnîk
- 14) zimbêlî (zimbêlî)
- 15) didanî (dindûnî)
- 16) cinîya pîzeniweş (cinîya hemîla)
- 17) destarî
- 18) asmên û astareyî
- 19) fek, didanî û ziwan (zûn)
- 20) kaxit (yan zî sabun)
- 21) name
- 22) esik/esaya qicik (yan zî çuwe)
- 23) sere (sare)

SAYÊ SÛRÎ

Alî KIZILGEDÎK

Lê lê bira, dayê xo rê nalena
Zimistan bêxêr vare varena
Xebere reşt a der û cîrana
Şîn û şîwan kewto hevala.

Lê lê dayê, dayê xo rê biberbe
Lê lê wayê, wayê sîya girê de.

Sayê sûrî kulî hayê dara ra
Heval Turgay ti key gina harda ra?
Pepûk waneno kemera ra
Ti key ama gina nê çola ra?

Lê lê dayê, dayê xo rê biberbe
Lê lê wayê, wayê sîya girê de.

Hewrî gureto serê Almanya
Daye berxa xo ser a qalena
Kizilgedîk û cîrana ser
Vara zimistanî varena.

Lê lê dayê, dayê xo rê biberbe
Lê lê wayê, wayê sîya girê de.

TELQÎNU'L-MEYT (VÎRARDIŞÊ MERDÎ)

E'ûzûbillahîmîneşşeytanîrrecîm. Bîsmîllahîrrehmanîrrehîm.

Bi wasitayê Homayî ez xo pawena şeytanê mel'unî ra. Bi nameyê Homayî ke wayîrê rahma zaf o. Ez bi ey dest kena pey. Hemd û sena ay Homayî ro ke bê ey çî baqî nêmaneno. Hemd û sena ay Homayî ro ke bê qewet û qudretê ey çî dewam nêkeno. Baqîbûn û pîley û heme çîyo baş encax layiqê ay Homayî yo ke yew hew [heb] o û tenya yo. Merg û merdiş zî ey viraştö. Heme çî şono helak, qewet û qudretê ey baqî maneno, hukm û hakimîyet tim ey rê yo. Ê şima hetê ey wa fetelîyênî. Eno merg û merdiş Homayî û resûlê Homayî şima ra vato û raştö vato. Selamê Homayî to ser o bo ey ebdê Homayî, lajê ebdê Homayî. Ti yew ummetê pîlê ma Muhemmedî ra yî, rehmet û selametê Homayî ey ser o bo. Homayî bi keremê xo to zereyê cenetê xo e'la de rono. Ê rehma xo zî cilêk kero, to ra do. Ey ebdê Homayî! Ti hêşyar be, muheqqeq merg amew nuştîş semedê başan û gunehkaran û mutî'an zî. Hem meleketî hem resûlî ke dereceyê înan berz o, merg ra nêxelisîyênî. Ena dinyaya xerabî ra to bar kerdo û resay axîretê ebedî, hem eno caw zor ra hem eno cay xapitişî ra, hem eno caw xerîb ra to bar kerdo û resay axîreto ebedî ke cay nî'met û cay keyfî û cay surûrî yo. Eno cayo ke ti şî, to rê cayoke newe yo. Ê cayo ke ti ti ra vejeyî fanî dinya ya.

Ey ebdê Homayî, ego enka nîzdî ra meleketanê Homayî ra di hebî meleketî bêrê to het. Ti înan ra meterse! Hem xem meke, muheqqeq ê zî ebdê Homayî yî û bi emrê Homayî to ra persenî û to ra vanî "Homayê to kam o? Peyxemberê to kam o û dînê to çit o û îmamê to kam o û qibleyê to ça wo? Birayê to û wayê to kam î?" Ti bi vatişêko baş, bi qelbêko hîra û bi ziwanêko fesîh cewabê înan bide. Vaje ke: "Homayê mi, ayo ke xaliqê heme çîyan o. Peyxemberê mi, o yo ke Muhemmed Mustefa peyxemberê peyin o. Dînê mi, dînê îslam o û Mishef îmamê min o û Kabe qibleyê min o û bawermendî zî bira û wayê min î."

Ey ebdê Ellay, bîyare xo vîrî, o ehdo ke ti dinya de ser o bî, o zî

kelîmeyê eşhede ya. Vaje “Ez şahîdî dana ke Ella yew hew o. Bê ey Rebbêna çin o. Heyna ez şahîdî dana ke Muhemmed hem ebdê Homayî hem resûlê Homayî yo”.

Û ti bizane ke merg heq o. Qebr heq a û persayîşê Nekîr û Munkerî qebr de heq o û roja heşrî, roja neşrî heq a. Û muheqqeq ay merdeyê ke hey gor de, ego roja qîyamete Homa înan gor ra vejo û bişirawo hetê heşrî ra. “*Mînha xelegnakûm wefîha nu’îdukûm we mînha nuxrîcukûm tareten ûxra.*” Homayî vato: Min şima herrî ra viraştî û ez heyne şima şirawena a herrî û şima heyne mîyanê a herrî ra vejena. Homa ardîmciyê ay bawermendan o ke hem qeybê dinya hem qeybê axîretî bawer biy û wezîfeyê xo kerdî û zaliman zî beno delalet, ezab keno. O çîyo ke wazeno bikero keno.

Ya Rebbî, ti qewet bidî enê merdî/na merda cewabê raştî ser o û ti enê merdî/ena merda, ebdê xo, bixelisnî ezabê xo ra. Bi qeybê Muhemmedî û bi qeybê ehlê Muhemmedî û hevalanê ey pêrinî.

Ya Rebbî, ti enê merdî/ena merda tenya meverde. Ti ci rê bibe yew paştegêr. Ti ey/aye rê eqreba û warisanê ey/aye ra holêr î.

Hemd û sena Homayî rê bo û selat û selam zî peyxemberê ci ser o bo. Û semedê rizayê Homayî el-fatîha:

*Erebkî ra çarnayox: Mela Muhemmed KAVARÎ**

Transkrîbekerdox: Serdar BEDIRXAN

*Mella Muhemmed Kavari, Dara Hênî ra yo û melayêk teqawitbîyaye yo; Dîyarbekir de ronîşeno. Ey yew dîwanê kirmanckî (zazakî) zî nuştî, şînanê (‘ezayanê) kavarijan de nê dîwanê xo waneno û şarî rê weezan dano.

Dîwanê ey herfanê erebkî reyde nusîyayo, o bi xo nêşkeno herfanê neweyan bixebitno (bigurêno). Ey dîwanê xo mi rê wend û mi zî transkrîbe kerd, tada herfanê latînkî ser û redakte kerd. O wazeno ke dîwanê ey yew rîpel bi herfanê erebkî yew zî bi harfanê latînkî çap bibo (metbea ro bigino). Nêzdî ra o do (ko) nê dîwanê xo Dîyarbekir de bido çapkerdiş. Şîrê ey ê çapnêbiyayeyî zî estê. Ez dîwanê ey ra nê nuşteyî şima rê erşawena.

Serdar Bedirxan

GULA WARAN

Heydo KEÇANIC

Gula waran, gula waran.
Maye xapita, fişta rayan
Gule şona xêlê mêrdan
Gula waran, gula waran.

Gule rema, şîya mêrde
Nêvindenena, êna pey de
Qedero şîya êno ser de
Gula waran, gula waran.

Aqilê Gule zaf sivik o
Piyê Gule tayê nazik o
Qalind çin o, lew-pirnik o
Gula waran, gula waran.

Gule şîya emser waran
Gule werdo goştê varan
Bîya xêxe, kena gerran
Gula waran, gula waran.

Gule şona verê birrî
Mane kena, êndî meyêrî
Qalindê Gule mîyê kurî
Gula waran, gula waran.

DERÛDORMEYÊ BONGILANÎ RA

TAYÊ VATEYÊ VERÊNAN-II

Arêkerdoxe: Aysena KURDÎ

Lajo baş, keno ser weno; lajo xirab, çîyo ku esto rueşeno (roşeno) weno.
Laser şino, qum maneno; merdim kerdiney xwi vînenno.
Lingê xwi qasî palasî bavî xwi re rak' (raker).
Malî o ku bermeno, o ku wuyeni (huyeno) re nîmaneno.
Malî hêtîmon mono (maneno) îşlikê adirinî.
Marî, çotî xwi nîzonên, pê milî deva wîyên.
Merdim çend tay (kêm) bifikirîyo hindek zaf qisê keno.
Merdim hevalî xwi ra belu beno.
Merdimi ku nîzano dijminî xwi, sîyin (senî) beno dostî yonê (yewnayî)?
Merdimo aqil fikirîyeno vano, gej (gêj) vano nîfikirîyeno.
Merdimo aqil qisurî yonê (yewnayî) vînenno, qisurî xwi keno raşt.
Merdimo ku binatê (beyntarê) vizîyerî û êrî de yo (yew) herbêk virazo,
siba keno vîn (vîndî keno).
Merhamet îman re yeno.
Mevajî, erd şîneweno; erd re zî şar şîneweno.
Mîrçîk pê lînganî xwi, merdim pê zonî xwi pîşeno de.
Mîrçîka ku hevalonî xwi dir (de) fir nîyedo, vengî yê hewa re nî (nê)
tawa re yeno.
Mîyesa (mêsa) ku engimîn fek d' o, bueçi (boça) yê di zî derzîn esta.
Nalçix do (dayo) dar ro, dar vato: "La ez se kerî (çi bikerî), dimî yi mi re
wo."
Nîyemon (mêman) bi qismetî xwi re yeno.
Non ku nîzano ça ra amo, yon pîze dejneno yon zî sari (sereyî).
Nonî mêrdî nonî mêdonî yo, nonî ewladî nonî zîndonî yo.
Nonî xwi biconi (bicene) awi re buwer, çoyî re minet meker.
Nonî xwi, cînîyî xwi, gurî xwi bizon.
O ku bê dawet bîyero, bê doşekî nişeno rû (ronişeno).

O ku cew biramo, hev nîdano wera.

O ku giran şîyero rîye (rayîr) geno, o ku lez şîyero rîye re maneno.

O ku perso, koyî vejeno; o ku nêperso rîyo raşt re zî şaş beno.

O ku şit re fekî yi biveşîyo, mast pif keno weno.

O ku vajo û bikero comêrd o, o ku nîvajo bikero şêr o, o ku vajo nêkero her o.

O ku yonê (yewnayî) ra ti (to) rê qisê bîyaro, ti ra zî qisê beno yonê rê.

Pê cîranî xwi mewîy (mehuye), yeno vernîyê ti.

Qederî mîyesî engimîn re, yê masî gol re qilnenî.

Qureşêkê yo (yew) comêrdî (camêrdî) berki (bereket) wo zê xiznê yo destteng î.

Raştî çirê (çirey) kiçî (kesî) nîdona şermi.

Sarê (sereyê) xirabî, hevalî xirabî re wo.

Savir (sebr) tal o, meywey yî şîrîn î.

Sirrê ti kuelê (koleyê) ti wa, wexta ti yonê (yewnayî) re va ti benî kuelê yi.

Siva (siba) nizdî bû, şew tarî bena.

Suezî (sozê) kiçî aqil û fazîletî kiçî ramojneno (muejneno ra).

Telî şenikî (sivikî) hewa (va) beno, telo giran cê xwi di moneno.

Ti çita (çi) biromî ew yeno.

Ti hevalî xwi rê çi biwazî ew yeno ti sari (vernî).

Tîkî (tayê merdimî) zanî nivînenî, tîkî vînenî nîzanî.

Tîkî (tayê) zonî estî, dijmenî wayerî xwi yî.

Vaj, vaj, zewajo bê zer qet mevaj!

Vara holi, verî kuezî (kozî) de kivş a.

Vergo vêşan nişino ser cîranî xwi.

Vînayê çimon, aqil kena kuar (kor).

Vor çende ki zaf zî bivaro, omînî (hamnanî) rê nîmanena.

Wa kêri (bikêr) bû wa yo bû, wa bêkêr bû wa hezar bû.

Wa kiçî (kes) mîyanî cemeatî di, binatê bavî û lajî di nîniş ro.

Welatê kuaron de yoçimî (yewçimî) kenî padîşah.

Xêrî cîranî xwi biwaz, wa xêri bîyero ti sari.

Yo mîx yo nali xelisneno, yo nali yo astorî.

Zafî tayî re virazîyawa.

Zalimî re sultanî, vergî rê şonitî layiq a.
Zerrn bikerî warî, nîbeno puel (pul).
Zexelî re vanî “Berî xwi racon”, vanû “Cam re hewa yeno”.
Zono şîrin marî zî qul re vejeno.
Zoti (zewte) war de nîmonena.
Zulim dinya şono ra, zengeni û wîyî (huye) ni (ney).

ÇEND ÎDYOMÎ

Lingê mi kota sîmî pesî.
Pawut pê nanê xwi, verda conî xwi.
Payîz koya rîye, wusarî amîya.
Ser di nanî ti (to) weno, bin di zî cilê ti birneno.
Yo (yew) vano “Heş hon o, o bîn vano rîyeç (rêçe) honî ya”.

YEW ROJE

Adnan DÎNDAR

Rojan ra yew roje,
tîjê hamnanî sereyê ma ser ra.
Versîyê vîyalan,
çemî honikî ver de.
Sey qicanî welatî ma,
ma vazdî û kay bikirî,
kiştê çemî de,
wela germini ser o.
Dima ra zî,
vilanî nergiz û sosinan
biçînî ma, koyanî ma ser o.
Zaf çî nêwazena ez
ena dinyaya bêbext ra.
Tena vilanî xo, tîjê xo,
çemî xo û erdî xo,
tepa wazena.
Nê heyran nê!
Ez çî şarî nêwazena.
Dewê mi bidên mi,
mi rî bes o.
Roja ki ma dewê xo de,
kay bikirî sey qicanî roşanî,
a roje sereyê ma reseno ezmanan.
Ezmano bi tîje xemilnaye,
nizm benû, yenû ma ser.
Ma zî sey vilanî wesarî,
abenî bi awa honik,
erdî xo ser o.
Hela ki embazî to kotî to vîrî,
embazî to yê vînîbîyayê,
bonî çimanî mi ra,
la meberme!

DÎYARBEKIR RA ÇEND XEBERÊ WEŞÎ

Dîyarbekir de Wendişê Şîranê Kirmanckî (Zazakî)

Bi munasebetê “Çaremîn Festîvala Çand û Hunerê ya Dîyarbekir” roja 04.06.2004 de, Eywana Tiyatroyî ya Beledîya Dîyarbekirî de R. Lezgîn, R. Jiyan û R. Xerzoyî şîrî wendî. Programî di saetî dewam kerd û nêzdîyê hîrê sey merdimî -ke zafane cinî bî-, goşdarîya wendiş û sohbetê şaîran kerd û persî persay.

Roşan Lezgînî bi kirmanckî (zazakî) şîrê xo wendî û qisey kerd. Derheqê şîrnuştîşê bi lehçeya kirmanckî û fam (fehmê) şîrnuştîşê na de agahî day. Hemeyê goşdarîkerdoxan bi keyfêdo zaf goşdarîya şîranê kirmanckî kerd û zaf zî şa bî. Zafine zî keyfweşîya xo, çepikan û persanê xo reyde day zanayîş; kalîteyê berz ê şîranê Roşan Lezgînî ifade kerd.

* * *

Dîyarbekir de Semînera Kirmanckî

Roja 19.06.2004 de, Dîyarbekir de, Eywana Konferansî ya DSM

(Diyarbakır Sanat Merkezi) de R. Lezgînî bi nameyê “Edebîyatê Kirmanckî (Zazakî)” semînêrêk day. Semînere de da-çewres merdimî amade bî û mîyanê înan de kesê namedarî yê sey J. Îhsan Espar, Sedat Yurtdaş, Remezan Alan, Zulkuf Kişanak, Eyub Kiran û gelekî bînî estîbî.

Semînere de Roşan Lezgînî bi kirmanckî qisey kerd û Serdar Bedirxanî zî qiseykerdiş açarna tirkî. R. Lezgînî derheqê lehçeya kirmanckî de zaf hetan ra agahî day; xusûsîyetanê na lehçe, cayanê ke lehçe tede qisey bena, têkilîyanê mîyanê kirmanckî û lehçeyanê bînan ê zîwanê kurdî, sere ra hetanî nika kronolojîyê edebîyatê kirmanckî ser o vindert û Mewludê Kirdkî yê Mela Ehmedê Xasî ra tayê numûneyî wendî.

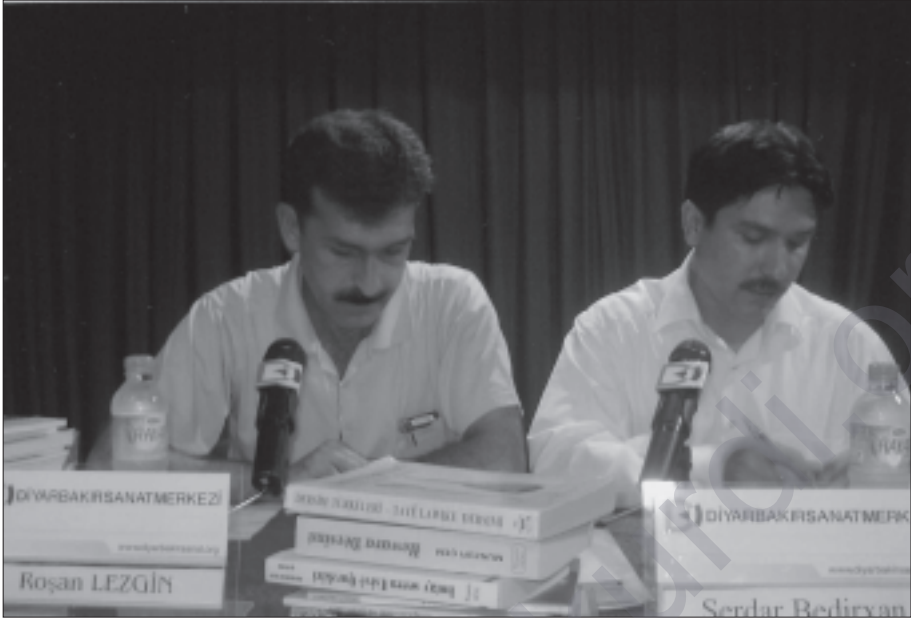
Dima ra semînere sey sohbetî dewam kerd û zafê goşdarîkerdoxan persanê xo persay. Qismêkê goşdarîkerdoxan, bi taybetî zî J. Îhsan Esparî zî derheqê kirmanckî de agahî day. Cuwa pey, derheqê kovara Vateyî û xebata standardkerdişê na lehçe ser o ame vindertene û îstîqbalê kirmanckî munaqeşe bi. Yew melayî şîire wende, dima ra Roşan Lezgînî zî yew şîira xo wende û semînere qedîyay.

* * *

Dîyarbekir de Kursê Zîwanê Kurdî

Mîyanê rojanê 03.07.2004 û 09.07.2004 de, Dîyarbekir de hetê Enstîtuya Zîwanê Kurdî ya Dîyarbekir ra yew Kursê Zîwanê Kurdî amade bi. Kursîyerî heme malimî bî. Da-pancasê înan kurmanc û da-des tenî zî kirmancî bî. Serdar Bedirxan û Roşan Lezgînî derse day malimanê kirmancan. Demêk Îhsan Esparî û demêk Şaîr Memî zî derse day kursîyeran.

Derse de, bi giranîye, derheqê zîwanê kurdî, xusûsîyetê lehçeya kirmanckî, fekê cîya-cîyayî yê mintiqayan, luzûmîya standardkerdişê lehçe, polîtîka û metodolojîyê standardkerdişî, xebata ke ta nika wareyê standardkerdişî de bîya û qaydeyanê gramerî yê kirmanckî ser o malumat sey derse ame dayene. Dima ra, biveng wendişê metnan (tekstan), rast (raşt) telafuzkerdişê çekuyanê standardan, nuştiş û xeletîyanê nuştişî ser o zî ame vindertene.

Roşan Lezgîn û Serdar Bedirxan

Kitabê R. Lezgînî yê hîkayeyan “Binê Dara Valêre de”, roportajê Malmîsanijî (“Eke Bi Ziwanê Ma Perwerda Resmî Nêbo Îstîqbalê Ziwanê Ma Çin o!”) yo ke par kovara Tîgrîs de weşanîyabi, broşurê Malmîsanijî “Kırd, Kırmanc, Zaza ve Dımılı Kürtleri” û netîceyê duwês kombîyayîşanê Grûba Xebate ya Vateyî (Ferheng) -her yewî ra yew nusxa- heme kursîyeran ra ameyî vilakerdene. Peynîya kursî de zî yew îmtîhan bi û kursî tamam bi. Şima cêr ra metnê persanê îmtîhanê nê kursî wananê.

PERSÊ ÎMTÎHANÊ KURSÊ KIRMANCKÎ

1-Eke yew ziwan standard nêbo, fekê cîyayî yewbînan ra zehmet fam kenî û wareyê nuştîşî de zî o ziwan aver nêşono. Lehçeya ma zî seba ke standard nêbîya tede zaf cîyayî estê. Mıntıqa ra mıntıqa, dewe ra dewe, mehle ra mehle û heta keye ra keye ferqî estê. No semed ra lazim o ke ziwanê ma de yew xebata standardkerdişî bibo û bena zî. Kesê ke Grûba Xebate ya Vateyî de yê, xebata standardkerdişê lehçeya kirmanckî ser o xebitênê.

Formanê cêrênan ra kamcu form goreyê xebata înan standard qebul bîyo?

- Arewêş
- Arwêş
- Hergoş
- Hargûş

2-Goreyê formê standardbîyayeyî kamcu rêze 1 ra heya 10 rast a?

- Yo, Di, Hîryê, Çar, Panc, Şêş, Hot, Heşt, New, Des
- Zû, Di, Hîrê Çar, Panc, Ses, Hewt, Hest, New, Des
- Jo, Di, Hîrê, Çar, Panc, Şêş, Hewt, Heşt, New, Des
- Yew, Di, Hîrê, Çar, Panc, Şêş, Hewt, Heşt, New, Des

3-Goreyê formanê standardbîyayeyan nameyê mewsiman binuse?

4-“Eskerû her çî ma veşnab, qet tiway ma nimendîb. Pes û diwar ma zî qir kerdîb. Ma yo lehêf û yo sabun kerdî kurney dar, tik-têna ê mênîdîb. Ma tebêr a mênîd, ma kuçûn di mênîd...”

No metn goreyê fekê kam mintîqa nusîyayo?

- Dêrsim
- Sêwregi
- Pali
- Licê

5-Rêzanê cêrênan ra kamcu rêza çekuyan bi formo standard nusîyaya?

- a)ziwan, roj, dewij, rojhelat, linge
- b)rojawa, dewic, didan, fek
- c)vakur, destemal, tanzî, lehçe
- d)başur, kund, piyanz, manga.

6-Lehçeya ma de heme nameyî yan nêrî (n) yan zî makî (m) yê. Tayê îstîsnayî netede, zafane çekuyê nêrî bi herfa bêvenge (b, c, d...), çekuyê makî zî bi herfa vengine (a, e, î...) qedênê. Nê qaydeyî gore kamcu rêza çekuyan şaş nusîyaya?

awe (m), zebeşe (m), herdişe (m), name (n), mêrde (n)
 awe (m), zebeşe (m), herdişe (m), name (m), mêrde (m)
 adir (n), asin (n), simer (n), çem (n), ko (n)
 hewr (n), cinî (m), koçike (m), defter (n), qeleme (m)

7-Kirmanckî de eke unwan yan zî rutbe sey nameyê taybetî vajîyo, yanî bibo parçeyê merdimî, bi herfa girde dest pêkeno. Eke winî nêbo û tenya semedê bellîkerdişê meslek yan zî meqamê merdimî vajîyo, bi herfa hurdiye dest pêkeno.

Bi no qayde nameyanê cêrênan ra kamcu xelet (şaş) nusîyayo?

- a)Bedirxan Beg
- b)qeymeqamê Xozatî
- c)şêxê Neqşîbendîyan
- d)Yadîn Axa.

8-Kamcu cumleya cêrêne rast nusîyaya?

- a)Ma sayanê sûran werdî.
- b)Ma sayanê sûrî werdî.
- c)Ma sayê sûrî werdî.
- d)Ma sayê sûran werdî.

9-“Ziwano ke domanî (tutî, qicî, sakulî) qisey nêkerî, îstîqbalê ê ziwani çin o!”

Şîreto ke na cumle de ro ma beno, kamcu cumleya cêrêne de îfade bîyo?

- Domananê xo reyde bi ziwane xo qisey bikerî.
- Domananê xo reyde bi tirkî qisey bikerî.
- Ziwan muhîm nîyo, xo îfadekerdiş muhîm o.
- Domanê ma wa tirkî rind bizanî, bes o.

10-Lehçeya ke ma qisey kenî çend nameyê aye estê? Binuse.

11-Serredaktorê kovara Vateyî kam o?

- Mûnzûr Çem
- Seydayê Xasî

Malmîsanij
Celadet Bedirxan

12-Alfabeya kurdî de çend herfî estê? Binuse.

13-Ziwanê kurdî mîyanê kamcu aleya ziwanan de yo?

14-“Emşo şama mi pincar bî. Eta Fatma dewe ra karî û vizdirok şawitê. Kurmancê ma vanê ‘Xwişk ber bi bira, bira ber bi çîya!’ Ney welle. Ez zî eynî Eta Fatma ser o ruh dana.”

Nuştox bi cumleya “Ez zî eynî Eta Fatma ser o ruh dana” wazeno se vajo?

Eta Fatma zaf rind a.

Eta Fatma mi ra qet hes nêkena.

Ez zî Eta Fatma ra zaf hes kena.

Ez Eta Fatma ra hes nêkena.

15-Goreyê fekê Dêrsimî, cumleyanê cêrênan ra kamcu rast a?

Ma nan biwerîme hema ma çay bişimîme.

Nan biwerîme hema çay bişimîme.

Ma nan biwerî dima ma çay bişimîme

Nan biwerîme dima ma çay bişimîme.

16-Kamcu îbareya cêrêne xelet nusîyaya?

îmkanêde newe

îmkanêdo newe

yew îmkano newe

îmkanêko newe

17-Nê cumleyanê cêrênan ra kamcu xelet nusîyaya?

Mi Kajîn û Hesenî ra va.

Ma ganî qedr û qîymet bidî ziwane xo.

Ma ganî qedr û qîymetê ziwane xo bizanî.

Mi Kajînî û Hesenî ra va.

18-“Kalem kitabın üzerindedir.” Na cumleya tirkî senî açarnîyêna kirmanckî ser?

Qeleme kîtabî sero ya.
Qeleme kitabî ser o ya.
Qeleme ser kitabî da.
Ser o kitabî de ya qeleme.

19-“Qelemêda sîyaye” tirkî de senî nusîyêna?
bir siyah kalem
siyah bir kalem
bir kalem siyah
siyah kalem

20-Kirmanckîya cumleya “Bunlar köylüdür” senî yena nuştîş?
En dewij î.
Nê dewij ê.
Nê dew ra yê.
Enî dewe ra yî.

21-Mi serê banî rito
To binê banî rito
Mi çim to ra ...
To xo mi ra nimito.

Herinda nuqtayan de ganî (gerek) kamcu çekuya cêrêne binusîyo?
a)şimito
b)girewto
c)şikito
d)tirawito

22-“Piyê mi yew lapate day ma her yewînî ...” Cayo veng (tal) de kamcu edato cêrên nusîyêno?

rê
ra
r'
ro

Ūate _____

23-“Emser seranserê welatî ... şahî virazîyayî.” Cayê nuqtayan bi edatêk rast pîrr bikere.

24-“Keyeyê ma ... şo. Ez to tîya nêwazena.” Cayê nuqtayan bi edatêk rast pîrr bikere.

25-“Dûn Uzun Hasan’ın mavi gözlü oğlunu gördüm.” Na cumla bîaçarne zîwanê ma.

26-Gama ke ti ameyî nê kursî, çîyo ke to pawitêne (hêvî kerdinî) ame ca yan ney? Kemaneyî çi bîy? Meşte ti wazenî derheqê zîwanê ma de xebatêda senîne bikerî? Keremê xo ra bi çend rêzan cêr ra binuse.

09.07.2004, Dîyarbekir

Amadekerdoxî: **Roşan LEZGÎN û Serdar BEDIRXAN**

ADIRÊ NEWROZÎ BIVEŞO KOYANÊ MA DE

Wusênê GESTEMERDE

Aştî û azadîye rê rakere keyberan
Dest bide destî, vinde verba herbî
Kezeba mayan lete mebo
Bes o endî, meberbê mayî, meberbê
Adirê aştiye, adirê azadîye,
Adirê Newrozî biveşo koyanê ma de
Ebi surra vayî gur bibo adirê Newrozî
Roşt û şewleyê xo bido welatan, bido deşt û koyan
Zê aşma newîye, zê astaranê şewe
Boya tarrûturî, boya gul û sosinan bêro
Boya barutî nêrone koyanê ma ra
Vengê selxî û malî, vengê teyr û turî,
Vengê pepûkê wisarî, vengê xort û azeban,
Vengê aşti û azadîye berz bibo koyanê ma ra
Zê çemî bizingo, welat bi welat bigêro
Vengê qerqesunan û bomban nêrone koyanê ma ra
Vengê vayê başûrî, vengê awa çeman
Vengê bulura şuyanî berz bo nê koyanê ma ra
Vengê merdene, vengê berbîşe mayan
Nêro nê koyanê ma ra
Linga dişmenî ra koyanê ma nêkewo.

Berlîn, 02.01.2004

DÎYARBEKIR DE KURSÊ KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ) Û KURMANCKÎ ABÎ

H. GIRAN

2 2.08.2004 de Dîyarbekir de, Kursê Ziwanê Kurdkî îhtîşamî reyra abi. Bînya Kursê Ziwanê Kurdkî ya Dîyarbekir, Taxa (Mehlaya) Huzurevlerî de ya. Roja abîyayîşî, na bîna bi lewha, balon û dovîzan (nuşteyan) xemilîyaybî. Dêsanê bîna de dovîzê kurmanckî (kirdaskî), kirmanckî (zazakî) û tirkî nusîyaybî. Sey nînan:

Bi kirmanckî:

-Ziwan rûmetê ma wo. Rûmetê xo rê wayîr vejî!

-Ziwanê xo bander be, biwane û binuse!

-Kursê ma pîroz bo!

Kursîyeranê Kursê Ziwanê Kurdkî yê Dîyarbekirî ra grûba kirmanckî (zazakî)

Bi kurmanckî:

-Tu kes nikare xwestekên xwezayî qedexe bike!

-Ziman dewlemendiya mirov e!

Kursîyerê sinifa Kursê Kirmanckî (Zazakî)

- Ziman çanda me ye!
- Ziman nasnameya me ye!
- Êdî di kolanên Amedê de bi kurdî biaxifin!
- Kurs bê xwendekar nameşe!
- Li kursa xwe xwedî derkeve!

Cayê kursî sixlet (qelebalix) bi, şarê Dîyarbekirî pêser bibi: cinî, camêrdî, pîrî, ciwanî, gedeyî, keynekî, lajekî. Goreyê texmînê mi, hîrê hezarî merdim uca pêser bibi. Hetê ra zî polîsî, bi tankan û çekanê xo dorûverê bîna kursî de vindertîbî.

Başûrê bîna de sehne virazîyabi. Di spîkeran uca qalî (qisey) kerdinî. Spîkeran ra yewî mudirê kursî Mehemed Wahît Guneş dawet kerd, verê ey qalî kerd. O qalîkerdişê xo de ehemîyetê zîwanî û nê kursî ser o vindert, va:

“Şarê ma rê kurs bes nîyo. Ma wazenê ke zîwanê ma mekteban de bibo zîwano resmî; biwanîyo û binusîyo.”

Goreyê vatişê ey, hetanî ewro şaristananê Wan, Riha, Batman û Edena de kursê zîwanê kurdkî abîyê.

Qalîkerdişê Mehemed Wahît Guneşî ra pey Serekê Beledîyeya

Şaristanê Girdî ya Dîyarbekir Osman Baydemîrî kurdelaya akertişê kursî birnay û kurmanckî û tirkî qalî kerd.

Baydemîrî dima Serekê Enstîtuyê Kurdî yê Dîyarbekir Nesîp Gultekînî qalî kerd. Gultekînî qalanê xo mîyan de va: “Ma wazenê ke sîyasetmedar, nuştox û roşnvîrî nê kursî de wezîfe bigîrî, hetanî ke ziwane kurdkî mekteban de bibo ziwano resmî.”

Kursê Kirmanckî (Zazakî) ra yew vîstike

Qalikerdoxan ra yew zî Sekreterê Şubeyê Eğıtîm-Senî yê Dîyarbekir Medenî Alpkaya bi. Ey zî va “Ganî ziwane kurdkî bibo ziwane perwerdeyî (egîtîmî)”.

Şayîya akertişê kursê kurdkî saete hewtês ra hetanî newês dewam kerd. Sehne de ekîba folklorî govende girewte, Koma Azadî deyîrî vatî.

Çend rey lehê Abdullah Ocalanî de sloganî vajîyay, seba naye ra polîsan organîzekerdoxî îqaz kerdî.

Nê kesî zî cayê kursî de bî: Serekê Beledîyeya Taxa Yenîşehîrî Fîrat Anlı, Serekê Beledîyeya Taxa Rezan (Baxler) Yurdusev Ozsokmenler, Serekê Beledîyeya Taxa Peyasî Zulkîf Karatekîn, Serekê Beledîyeya Şaristanê Batmanî Huseyîn Kalkan, Serekê Verênê Beledîyeya Dîyarbekir Ferîdun Çelik, Cabbar Laygara, M. Can Tekîn, Cezayîr Serîn, Remzî Azîzoxlu. Serekê Pêroyî yê Verênê DEHAPî M. Abbasoglu,

Serekê DEHAPya Wîlayetê Dîyarbekir Celalettîn Bîrtane, Serekê Şûbeyê Partîya Azadî ya Wîlayetê Dîyarbekir Hayrettîn Altun, Sekreterê Şûbeyê AKPyê Dîyarbekir Îbrahîm Ozçelik. Nuştox Orhan Mîroglu û Edîp Polat.

Apartmananê dorûverî ra şar vejîyabi şûmşinan (balkonan), seba abîyayîşê kursî çepikî kutînî. Cinîyan tililî veng daynî. Şaro ke uca bi, zaf keyfweş bi.

SINIFÊ KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ)

Abîyayîşê kursî ra pey, no di termînî yo ke kurs de hem kurmanckî hem zî kirmanckî (zazakî) ders yeno dayîş. Termînê payîzî (2004) de, seba kurmanckî des sinifî, seba kirmanckî tenya yew sinife abîy. Mudirê newe yê kursî Suleyman Yilmaz o. Goreyê vatişê Yilmazî, înan waşt o yewna sinife seba kirmanckî akî lebelê muracaatî tay (kêmî) bîy.

Aşma teşrîne (kasim) de redaksîyanê kovara Vateyî ra Haydar Diljen û Malmîsanij ameyê cayê kursî, kursîyeran û mamostayanê kursî de xoşbere (sohbet) kerde. Malmîsanijî hîrê rojî (28-30 teşrîne de) uca kursê kirmanckî da. Verê da-des kesî ameynê kurs, nê hîrê rojan de kesê ke amey vêşî (zîyade) bîy, hîris tenî bîy.

Termînê wisarî (2005) de, hûmara (sayî) kursîyeran hîna vêşî bîy. Nê termînî de heşt sinifê kurmanckî û di sinifê kirmanckî abîy. No kurs nika ha dewam keno.

DÎYARBEKIR DE KONFERANSÊ ZIWANÊ KURDKÎ

Belediyeya Dîyarbekir, konferansê ziwane kurdkî organize kerd. Konferansi di rojê (02-03.12.2004 de) ramit. Nê di rojan miyan de, memane ke welatane cîya-cîyayan ra ameybi, salona Belediyeya Rezan (Baxler) de meseleyane ziwane kurdkî ser o fikre xo vati û munaqese kerd. Qiseykerdoxan (qalikerdoxan) miyan de ne kesî zi biy:

Prof. Dr. İraida Anatolievna Smirnova (Rûsya ra), Prof. Dr. Joyce Blau (Fransa ra), Prof. Dr. Zera Ali Yûsupova (Rûsya ra), Malmisaniy, Doç. Dr. Salih Akin (Fransa ra), Dr. Behruz Şucaî (Swêd ra), Mistefa Reşid (Almanya ra), Deham Evdilfettah, Prof. Dr. Karina Cihanî (Swêd ra), Dr. Emir Hesepur (Kanada ra).

Peyniya konferansi de, seba çapemeni (basin) yew encamname (sonuç bildirgesi) bi kurmancki û kirmancki (zazaki) waniya.

Encamnameye Konferanse Ziwanê Kurdkî ra çend paragrafi wina bi:

“Tirkîya de herçiqas ke hetê qanûnî ra tayê çiyî vuriyayî (bediliyayî) zî siyasetê inkarkerdişê ziwane kurdkî hîna (hema) nevuriyayo, beno ke şeklêko bin girewto. Na politikaya newa (newîye), heqê merdişî dana ziwane kurdkî. Roşnvîr û zanayanê ke iştirakê nê konferansi kerd, kurdkî rê azadî û seyyewbinaniye (eşitlik) wazenê. Ê wazenê ke ziwane kurdkî seraserê Tirkîya de bibo ziwano resmî, wendegehan (mekteban) de dibistane (ilkokul) ra hetanî peyniya univêrsîte bibo ziwane perwerdeyî (eğitim), radyo û televîzyonî bişiyê (bieskê) vîst û çar saetî bi kurdkî weşan (yayın) bikî. Seba naye zî ganî estbiyayişê (varlık) kurdan û ziwane kurdkî qanûnê bingeyî (anayasa) de qebûl bibo.”

“İştirakkerdoxê Konferanse Ziwanê Kurdkî, bi taybetî vengê heme sazgeh û organîzasyonanê kurdan û bi umûmî zî vengê milletê kurdi heme danê ke ziwane kurdkî bikin ziwane her warê heyatê xo.”

BIRAWO DELAL

Abdulmuttalîp KOÇ

Birawo, birawo, Enwero (1) delal
Wexto ki ti yin kewn mi xeyal
Adir kewn cigîr mi, tu rî benû zelal
Dost û neyarî zî tu rî bîbîy delal

Hezar û new sey û çewres û hîrê ya
Ti Ardurêk di ameyî dinya
Yewserre ra pey ti bîy sêkur
Babî tu şî ina dinya ra

Ti ge mird bîy, ge veyşûn bîy
Ti ge zit bîy, lingwarwey bîy
Bê deyk û bê babî mendbîy
Ti şefqet ra hesret mendbîy

Meklebûn di zî ti bîbîy bellî
Ardurêk, Wexi (2), Genc û Palî
Inîn pîyerin ra ti fetilî
Heta ti şî resey Malatî

1. Enver Koç: 1943 de dewanî Palî ra Ardurêk (Gökdere) de ameyo dinya. Fabrikaya Tekelî ya Malatya de xebitênî. Serranî 1975-1980 de seba heqanê kurdan sey yew şoreşgêr û welatperwerî aktîf mucadele kerd. 18.03.1980 de, Malatya de, destê faşîstanî turkeşçîyan ra ame şhîdkerdiş.

2. Wexi: Depe (Karakoçan)

Neyarûn rî ti sey şêr bîy
Feqîrûn rî ti sey vil bîy
Qij û pîlûn rî ti hurmetkar bîy
Qey muhtacûn rî ti serfiraz bîy

Neyarî tu, vergî harî bîy
Tehemul nikerd, ti yin ser bîy
Pê xayînê tu rî pusî girotbîy
Şewa tarî di, ti şehîd kerdbîy

Birawo, birawo, Enwero delal
Wexto ki ti yin kewn mi xeyal
Adir kewn cigîr mi, tu rî benû zelal
Dost û neyarî zî tu rî bîbîy delal.

Almanya, 18.11.2004

PALI RA NAMEYÎ ÇEND VAŞAN Û VILANÎ YABANÎYAN

XECÊ

Bencira: Mîyanî terkeyan (tirkî de “ekinler”), bostanan û rezan de yena, zirar dana nînan. Seba ke zirar nêdo nînan, hol o ke merdim bencira mîyanî hêgayî ra bianco û weçînû.

Dilkok (delkok): Pelî aye sey pelanî argud ê. Dilkok sey sûsî bena dergi, yew vila zerde kena a. Dilkok semedê tayê heywanan zaf telukeyin a. Mavajî (mesela) eger gay û mêşnayî borî pê merinî.

Gelzûn: Gelzûni, di cinsî ya: Aya ke “gelzûnê herûn” a, niwirêna (nêwerîyêna), la aya ke wirêna (werîyêna) aye rî ma vûnî “gelzûn”. Merdim gelzûn awk de şelexnenû û badê (bacî) rûn de kenû sûr, hakan dûn purye (piro) û qilênenû. Gelzûn, mîyanî xeydan û baxçeyan de yena.

Kînger: Di cinsî yo: Kîngero talik û kîngero şîrin. Têna kîngero şîrin wirênû. Tirkî tira vûnî “kenger”.

Kuezvîlik: Çiçegê wisarî verênî ya. Reng-reng kena a. Sipî (sipye), zerd û mor a. Tirkî de ci rî “nevruz çiçegî” zî vajîyeno.

Melşag: Yew çiçeg a ke zaf weş boye (buy) dûna, mi bi xo çirey (çerey) nidîya, têna eşnawita.

Mêşna: Çiçegê wisarî verênî ya, mîyanî vewr ra vicêna, sipî ya.

Sênz: Sênz zî sey bencira yew vaşo bêfayde yo, merdim ganî mîyanî terkeyan ra weçînû.

Sûs: Reyayî ey wirînî, pelî ey merdim dûnû dewarî. Reyanî sûsî ganî kes (kî) hêverî bikurî (bikuwî). Awkê xo dayîşî ra pey, merdim ey mîyanî awk de şelexnenû, şeker erzenû mîyanî awkê ey, şerbetî ey viraZenû. Tirkî tira vûnî “meyan” yan zî “meyankökü”. Şerbetî ey zaf weş û. Kurdîstan de, bilhesa Dîyarbekir de, şerbetî ey bajar de rueşenî.

Yelig: Badê wesarî ya zîl dûna. Wirêna, merdim xursê aye virazenû, yanî kenû mîyanî berxulî. Pelî aye sey pelanî “pirasa” yê.

Zul herûn: Yew cins vaş û, ez nêzûn wirîyenû yan niwirîyenû.

01.03.2003

KELAMA MADRAGI

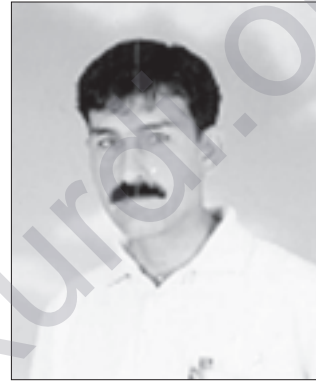
Wahdet Qadirê XARPÊTÎ

Seba qicanê ke lerza Çewlîgê de merdî.

Bad, yanî hewa
Rag, yanî damar
Qurbanî şima wa heştay û hîrê teyrekê cenetî
Destê ke qabê dua benê ra berz
Destê ke qabê qehrkerdişî,
xerkkerdişî, perîşankerdişî, helakkerdişî,
tofan, bela û afat,
lenettelebkerdişî benê ra berz.
Qurbanî şima wa heştay û hîrê teyrekê cenetî.
Ey neyar!
Ma qadir ê
Û ma dirazdest ê
Û ma ba qudret ê
Û ma xafil nîst ê;
Quling nîşaneyê hêvî û umîdê pîlî
Ma fenê qefleyê qulingan
Heştay û hîrê teyrekê cenetî, bi cenet kerdî ra ray
Feqet ma sahibê tarîx, tarîxê domdar ê
Qurbanê gonîya şimaya teze wa
Ey qefleyê qulingan!
Qurbanê ê çimanê şima ke merdim ci ra xewg ginawo.
Madrage, Xiraba, Hecî Çayir û Çan,
Qurbanê çeng bi çeng axda to wa, ey axa Ademdemîn,
Ey telîyê çimê neyaran, Solaxan, Dara Hênî û Çewlîgê min!

GALÎLEOYÎ RAŞT VATO KE “DINYA CILOR A!”

Hamnanê 2004î de, Dîyarbekir de kursê zîwanê kurdkî abeno. Cayanê cîya-cîyan ra malimê kurdî yenê ke qaydeyanê gramerê kurdkî bimusî, seba ke dima ra derse bidê telebkaranê kurdkî. Înan mîyan de kurdê kirmancî zî estê. Da-des tenî kursîyerê kirmancî yew sinife de derse gênê. Serdar Bedirxan, Roşan Lezgîn û Îhsan Espar zî derse danê înan. Nînan ra malim Wuşên, Erzingan ra û malim Celal zî dewêka kirmancan (zazayan) Gundik a Ardahanî ra yo.

Roşan LEZGÎN

Cayê kursî Enstîtuya Zimanê Kurdî ya Diyarbekirî, Huzurevlerî de yo la cayê rakewtişê maliman semtê Hepisxaneyî de yo. Roja verêna kursî de Wuşên, Celal û çend embazê ke Dîyarbekirî hol şînasnenê pîya şonê Ofise de gêrenê. Ofise, zaf ro weşa înan şona.

Çend rojan dima ra Wuşên û Celal yewbînî gênê û wazenê ke tenya şorê Ofise. Seba ke cuwa ver şîyê Ofise, ro xo nênanê ke kesî ra bipersî vajî “Merdîm kam rayîr ra şono Ofise?” Xo bi xo vanî “Ma kirmanc îme, se nêzanenîme şîyîme Ofîş!” Û Caddeyê Emekî ro verê xo şanenê hetê Ofise. Şonê, resenê heta goşeyê Parqê Koşuyoluyî ke Ofise êdî di lingî ca manena, la yeno vîrê Celalî ke cuwa ver wexto ke şîyê Ofise, çend rey destê raştî ser de fetilîyayê (rayîrê Seyrantepeyî ro bi mînîbuse şîyê). Hema serê Pirdê Ofise ra destê raştî ser de fetilîyênê û hetê Rezan (Baxleran) wa şonê. Kuçeyê Şeytanbazarî ra şonê, hetanî ke resenê Pirdê Elîparî. Hêna milê raştî ser fetilîyênê, şonê Hawaalanî. Uca ra zî polê raştî ser de fetilîyênê û raşt yenê, resenê Kuruçşmeyî. Reyna

polê raştî ser de fetilîyênê. Xulasa sirf polê raştî ser fetilîyênê, fetilîyênê, dorûverê Dîyarbekirî ra gêrenê û peynî de yenê semtê Hepisxaneyî.

Êdî çokan ra kewtê. Labelê, şansê înan weş werê ameyo, tesadufen ameyê verê apartman ê ke tede manenê. Nişka ra çimê Celalî ginenê ro a pencera şîşkerdaya ke qatê binênê apartmanî de ya. Celalî verê cû xo rê a pencera nişan kerda ke apartmanî bişinasno. Celal vano:

- Wuşên, Galileoyî rast qeşê kerdo ke “Dinya cilor (gilover) a!”

Wuşên vano:

- Bira, ti kotî ra zonena?

Celal vano:

- Ti nêvînena? Ma perroz ra nat cêrayîme, cêrayîme, hêna ameyîme verê çeyê xo!...

ŞEHÎD KERD ŞAHÎ EWLÎYA

Mela Huseyn AMEDÎ

Huseyn warîşt Medîne ra
Verey xu da Kufe ver a
Cadi ra raşt kerd Kerbela
Şehîd kerd Şahî Ewlîya.

Hewtay sehabe kerdî tamam
Kerbela di vindert meqam:
"Metersîn mevacîn eman!"
Şehîd kerd Şahî Ewlîya.

Wexta ki şî Kerbela dî
Ewnîya îmdadi weyra dî
Keye w kulfet teyšan bibî
Şehîd kerd Şahî Ewlîya.

Jehr dawo biray Hesenî
Aya dela Esmâ (?) tenî
Ya bi xu ceney Hesenî
Şehîd kerd Şahî Ewlîya.

Aw nîmenda Kerbela di
'Erz û 'eyal teyšan bî war di
Deştay Kerbelay zuway mendi
Şehîd kerd Şahî Ewlîya.

Ke'be nişno tewaf biko
Herb nişno kêmbiko
Rica w minet çewî nîko
Şehîd kerd Şahî Ewlîya.

'Elîyo Şenik ⁽¹⁾, ti wardi
Herbêk bike bi kul û derdi
'Elîyo Şenik şehîd kerd
Şehîd kerd Şahî Ewliya.

Zeynulabidîn û keynê m' Zeyneb
Teyşan bîy ay hur di weledî
Eno yew derd o, ma dî 'eceb
Şehîd kerd Şahî Ewliya.

Yezîd ordî ardî sero
Yî teyşaney 'ecîb ser o
Dat ⁽²⁾ 'Ebas çin o qiling bîyaro
Şehîd kerd Şahî Ewliya.

Çolî Kerbelay çolî bela wo
Yezîd xenzîr yew bela wo
Herb keno bê da û bawo
Şehîd kerd Şahî Ewliya.

Transkrîbekerdox: **Mehmet UZUN**

1. Elîyo Şenik: Erebkî de "Elîyu'l-Esxa", bi tirkî "Ali Asgar", yanî Elîyo Qij. Lajî Hezretî Huseynî yo. Goreyê tayê çimeyan (kaynaklar), wexto ke Kerbela de kişîya hema şeşaşme, goreyê tayê çimeyan zî diserre bi. (Na babete de biewnî: Vate, hûmare: 19, Zimistan-Wesar 2003, r. 45-64.)

2. dat: ded, ap

PALI RA DI DEYÎRÎ

Arêkerdoxe: XECÊ

HEVAL

Hevalê mi ha bermena
Hesrûn wurdîyûn gurgurnena
Dismal gena esterena
Terkî dayk û bayk nikena.

Astuar' hevalê leng o
Odê hevalê teng o
Dalpûn kerd rengo-rengo
Heval meberm, zûma xuert o.

Heval hanî ya cuar di yena
Nar û wer' xwi niewnîyena
Por û biskûn' xwi tadena
Cîgerê xortûn helnena (*).

EMÊ

Em Emê mîrûn a
Dost-yarê wezîrûn a
Em pocena nûnî tîrûn
Vecena şûmê mîrûn

Em xwi no berî ver o
Por' sur ho çimûn ser o
Ez şîrî kûm tu bero
Sûnd wûnen, ez ha ver o (*).

(*) Na deyîr dewanî Palîyî de vajîyena.

RÎPELÊ FIQRAYAN:

QIJIKE Û LUYE

Arêkerdax: **Murad CANŞAD**

Qijike onca leteyê penîr doz kerdbî (dîbî), şîbî serê dare. Luye uca ra derbas bîyênê; sereyê xo dard we, serê dare de qijike bi penîr dîye, vat:

-Waya mina lileke, vengê to çiqas weş û delal o.

Qilancike bi pencikanê xo penîr gird (girewt) û cewab da:

-Hadê hadê, min ra bivîyare (derbas bibe), min zî La Fontaine wendo!

YA XIZIR, YA MIHEMED, YA ALÎ!

Arêkerdax: **Murad CANŞAD**

Payîz amebî (hemabî). Xezalî û vaş verê vayî de, rîyê erdî ra vila bîyênê. Zerdîya payîzî pel bi pel keskîya daran girdênê (girewtênê) bin bandura xo. Dewijan amadekarîya zimistanî kerdênê.

Dewijê herê xo gird (girewt) şî birr. Lêlê sipêdeyî ra heta vereşan xebitîya, xeyle îzimî (kolî) kom kerdî. Îzimê xo bar kerdî, kewt rayîr. Cayê de rayîr bîyênê teng. Wexto ke har ame uca, bar verdîya kemeran; sewesîya ra, rayîr ra vejîya, ever ro xij (xiz) bî. Dewij tîl bî, hefsar pê gird, feqet hetê cêrî tîr bî, her vera-vera xij bîyênê. Dewijî duayî kerdî:

-Ya Xizir, ya Mihemed, ya Alî!

La çare çin bî. Qewet û taqetê dewijî hêdî-hêdî qedîyayênê. Fam kerd ke nêşkeno, vengê xo kerd berz.

-Xizir, Mihemed, Alî! Lawo biremê (biremênê), her ame!

TIRKÎYA MIN KE MEBÎYÊNÊ

Arêkerdax: **Murad CANŞAD**

Tertele newe qedîyabî. Ordî her ca girdbî (girewtbî) binê bandura xo. Dewî, mezreyî hemû rijnabî; hêgayî, birrî veşnabî; heywanî telef kerdibî. Vêşanîye, feqîrîye her ca de peyda bîbî. Ne çiyê ameyênê ramitiş û çînitîş ne zî heywanê ameyênê weyîkerdiş. Şar mecbur mendbî ke şêro şaristan ra ardan, nan û qatix (pêwer) biherîno feqet (labelê) tirkî

ra ber (teber) ziwanî qedexe bî. Eskeran ca-ca rayîrî kontrol kerdênê, înanê ke tirkî nêzanenê rê heqaret kerdênê, dayênê piro, ge-gane jî tewqîf kerdênê.

Rojê hîrê camêrdan (ciwanmerdan) qerar da ke şêrê şaristan, tenê (biney) çî bîyarê. Yewbînî ra pers kerd ke kam tirkî zaneno kam nêzaneno.

Yê verênî vat “Ez zaneno, ‘ît oxlî ît’ tirkî yo”.

Yê dîyine vat “Ez jî zaneno, ‘vur’ tirkî yo”.

Yê hîrêyine vat “Yê min jî ‘dur’ o, ‘dur’ tirkî yo”.

Kewtî rayîr (raye). Xeylê koyî, tepeyî, tumî xo pey de ca de verday. Wexto ke amey (hemay) nêzdîyê şaristanî, dî ke eskerî rayîr birnayo. Eskerî heme hîrê camêrdî hemverê xo de rêz kerdî, hemîne ra pers kerd:

-Nereye gidiyorsunuz?

-Ît oxlî ît, vat yê verênî.

Esker mat mend. Hîna qerar nêdayo çî vajero, çî bikero, yê dîyine vengê xo kerd berz:

-Vur!

Eskerî oyo verên gird, bi sîlle û mist û pînan (paşkılan) da piro. Fek û pîrnîkê mêrikî gonî bîy. Bibî per û perîşan. A game yê hîrêyine vengê xo kerd berz:

-Dur!

Esker vindet. Her cayê ey ra ereq ameyênê. Ser û seketê xo kerd rast, bi hêrs:

-Haydî defolun! vat.

Heme hîrê peyser agêray. Yê hîrêyine şî leyê yê verênî:

-Lawo lawo, tirkîya min ke mebîyênê (nêbîyênê), eskerî adirê to dardênê we; qedayî to rê ardênê, hemû astîkê (kateyê) to kerdênê wele.

PÎR Û TALIBA BIAQILE

Arêkerdox: **Murad CANŞAD**

Pîr her serre defayê di defayî şîyênê dîyarê (zîyaretê) talibanê xo, halê înan pers kerdênê, goşdarîya qisawatan kerdênê. Êyê ke yewbînî de heredîyayî (cigirîyaye) yê aşî kerdênê, gulbang dayênê, duayî

wendênê; çiralixê xo girdênê (girewtênê).

Wext bî ke pîr talibanê xo zîyaret bikero. Şî, dewe bi dewe fetilîya, xeylê keyeyî zîyaret kerdî. Kenarê dewe de yew keye estbî, waşt ke şêro uca, înan zî bivîno. Gama ke şî verê keyberî, kutikê keyeyî ver bi pîrî şî. Kênekêda azebe zere ra vejîyaye, kutik hoş kerd û destê pîrî maç kerd, pîr berd zere.

Kêneke keye de tena bî. Xeylê xizmet û hurmetî ra dime, ameye (hemaye) kaleka pîrî de nîşte ro, di-hîrê persî pers kerdî:

-Pîrê min, mabênê kerwayan de zewaj caîz o yan nîyo?

-Caîz nîyo taliba min. Baro giran o, gunekarî ya, vat pîrî.

-Pîrê min, yewbînî de zewicîyayîş misayîban rê helal o?

-Haşa taliba min, haşa! Helalîya misayîban yewbînî rê qet nêbena. Cehenem ra ber raya xo çin a, a dîna de merdim adir de veşeno, vat pîrî.

-Ma pîrê min, nika min û to hebê nêzdîyê yewbînî bibê, tenê pîya kay bikerê, çitur beno?

-Tew tew tew!... Çiqas bîaqil a delika min. Raya cenetî çitur rind zanena! vat pîrî.

ROJYÊ ÎMAMAN

Arêkerdax: **Murad CANŞAD**

Hamnan o. Rojî derg ê, hewa germ o; adir vareno.

Mêrdekî (merdumekî) hêgayê xo çînitbî, sap cuwen de lod kerdbî. Mecbur bî ke rew karê cuwenî (cunî) biqedêno feqet rojeyê (rocê) îmaman girdbî, nêşkayênê bixebitîyo. Hebê zor da xo, nêma saetî şuxulîya; tîja perojî (teştareyî) girane bî. Mêrdek bêtaqet kewt, çimê xo bîy tarî, xo ra şî.

Domananê ey mêrik kaş kerd sîye, dest û rîyê ey şutî, mêrik ame xo ser. Tenê fesil kerd, onca şî cuwenî ser. La onca xo ra şî, erd de bî derg. Domananê ey reyna o kaş kerd sîye, mêrik reyna ame xo ser.

Mêrdekî seyr kerd ke çare çin o; eke bişuxulîyo, seba ke roje girdo vêşan û têşan o, nêşkeno. Eke meşuxulîyo, kar maneno. Nîyet û fekê xo kerd xirabin, vat:

-Ero Yezîd! Ez di ... Ti şîya çend teneyî arabî (erebî) kiştî, bela û gî jî ardo kerdo keyberê ma.

XORTO DILAWER

Arêkerdox: Murad CANŞAD

Zimistan o. Vewre (vare) varaya, serd o. Awe cemed girê dayo. Kes cesaret nêkeno ke linga xo şêmûga (suxberê) keyberî ra bierzto teber. Di rojan ra dima hewa hebê bî paka. Mîyanê pulanê hewrî ra tîje eştênê. Vewre ca-ca sey camî beriqîyayênê. Va ameyênê, tozike pijiqnayênê nohet û ohet ra.

Dewe ra yew xort kewt rayîr ke şêro şaristan. Pî û maya ey qayîl nêbî, ey ra minete kerde ke no serdo sext de meşêro. Xortî goş ci nêda. Xo xemilna, bazîyê xo semernay, yaxeyê îşliga sipîye vekerd, kewt rayîr. Verê xo çarna (tada) bi vayî û vat:

-Ey vayê ko û deştan! Tozik û tofana xo kom bike, bîya sêne û pista-na (pistinê) nê dilawerî (egîtî) de max bike.

Saetê rayîr ra şî, ame yew dewe. Şarê dewe hal û wezîyetê ey dî, şaş mendî. Înan zî ey ra minete kerde ke peyser agêro. Seba ke vereşanan va û serd bîyênê zîyade. Xortî dewam kerd. Onca verê xo çarna bi vayî, vat:

-Ey vayê ko û deştan! Tozik û tofana xo kom bike, bîya sêne û pista-na nê dilawerî (egîtî) de max bike.

Tenêna (bineyna) şî. Lêl hêdî-hêdî kewtênê. Êdî qefilîyabî (rincan bîbî). Va vera-vera bîyênê zîyade. Çene, destî, bazîyî, lingî serdî ver lertzayênê. Rayîrê şaristanî hîna (hona) xeylê mendbî. Xort bêçare mendbî. Verê xo da bi vayî, vat:

-Bê (bihê) ero bê! To yewêdo feqîr û neçar dîyo, çira mêrî (meher).

NAN Û DO

Arêkerdox: Velî ŞAHÎN

Alîyo Verg lajekêde destderg o. Çi dizdîya ke bibo her kes zaneno ke karê ey o. Dizdîya ey fek bi fek qîsey bena. Zimistanan verê lojinan de qalê ey beno.

Alîyo Verg çitur yew lajek o?

Qijkekîye de maya ey merda, sêwî mendo. Pîyê xo yew cinîke dîya û zevicîyayo. Damêrrî xeyr bi Alî nêkena. Eke rojê mird o, hîrê-çar rojî zî vêşan o. Dizdîye museno. Firsend ke vînenno, çî bêro (bihero) verê çiman

tireno. Keye ra, cîranan ra, êle û qewmî ra; çi ke bivîno... Alîyo Verg nameyê xo na xuya xo ra gêno. Dizdîya ey bîya verg, ey rê bîya name.

Alî şîwaneyê dewe yo. Mî û bizanê dewe rê şîwanîye keno. Lêlê şodirî ra keye ra vejîyêno, lêlê şanî de heno (yeno). Damêrrî nanê oncîlî ra ber (teber) teba nêdana ey. Wexto ke cayê ra çîyê tirit, nanê oncîlî rê keno qatix (pêwer), vêşanîya xo dev keno, bi keyf û eşq roje qedêno.

Timûtim nanê oncîlî, êdî Alîyê Vergî eciz keno. O zî şodir rew ra hîşyar beno, çi ke vînenno tireno, qatixê xo temîn keno. Damêrrî dizdîya ey zanena. A zî her çî darena we.

Rojê, pîyê Alî yew hostayî ano ke kenarê banî de înan rê çend metreyî dês bivirazero. Adet o; lazim o ke çîyo rindtirîn bêro sifreyê hostayî. Şan ra seba hostayî tenê goşt pojnenê, tenê serşîr (xavik) darenê we. Hosta heta peroj xebitîno, wextê perojîye de karî paydos keno. Pîyê Alîyê Vergî veng dano:

-Erê cinîke, sifreyî amade bike, ma yo henê.

Cinîke şona sifrî vekena; raver nan ana, badê zî şona ke goşt û serşîrî bîyaro. Şona ke ne goşt o ne zî serşîr o. Mêrdeyê xo ra vana:

-Ero mêro, Alî hemû çî tiritî; ma yo desttal ê.

Pîyê Alîyê Vergî hende qahrîno ke çimê ey benê sûr û tarî. "Nê ero Alî, ti şan de hena keye, o wext ez zaneno ez çi qeda û bela to rê ano", vano xo bi xo. Cinîya xo ra zî pers keno:

-Erê cinîke, ma hostayî rê çi bîyarê?

-Mêro, ma dest de teba çin o. Ez şerm kena ke şêra cîranan ra çîyê biwazer. Teba nêbeno, ma hostayî rê nan û do bîyarê, vana cinîke.

Hosta heno sifreyî ser ke tenya nan û do yê, rîyê xo keno tîrş, çareyê xo qermiçneno. Pîyê Alî nê wezîyetî vînenno, nêzano ke çi vajero feqet lazim o ke di-hîrê kelîmeyî bêrê vatiş. Zor dano xo û vano:

-Ero bira, ma to rê goşt pojnabî, serşîr girdbî (girewtbi) feqet Alîyê Vergî her di zî tiritê. Destê ma de nan û do yî ra ber teba çin o, qusur de memane qedayê to bigêr.

Seyr kenê ke mirûzê hostayî tîrş o, çareyê ey onca qermiçîyayî yo. Pîyê Alîyê Vergî hebê mujil keno, çîyêde bîn vano:

-Bira, Alîyê Vergî goşt û serşîr tiritê feqet nan û do her dîyan ra weştir ê. Winî (hina) nîyo?

Hosta na defa zaftir qahrîno, vano:

-Nê ero ez di ... Alîyê Vergî ... Madem ke nan û do weştir o, Alîyo Verg çira şîyo goşt û nan tiritto?

HERF HERFTIR, URF URFTIR

Arêkerdox: Alî KIZILGEDİK

Serre 1966 a. Almanya Tirkîya ra paleyan (xebatkaran) wazena. Tabî kerdo kifş ke kamo ke êno Almanya ganî (gereke) herfan nas bikero; hem biwano hem binivisno, nêweşîya ey kî (zî) mebone. Yanî peyayanê (pîyayanê) saxleman wazena.

Dewijane Gimgimî (Vartoyî) ra peyayê seba Almanya xo dano nusnayîne (nivisnayîne). Eke dora xo êna veng ci danê, şono kuno îmtihan. Doktor muayene keno, vano “Ti saxlem a”, ruşneno cayêde bîn. Uca ganî hem herfan nas bikero hem kî biwano. Tayê beno heyecanlı, sira xo êna, kuno zere.

Tabî memurê devlete estê, ê îmtihan kenê. Ci ra pers kenê.

-Adın ne?

-Silêman

-Harfleri tanıyor musun?

-Evet.

Yew (ju) herfe musnenê ci, vanê:

-Bu hangi harftir?

-A herfi.

Herfêda bîne musnenê ci, vanê:

-Bu hangi harftir?

Nas nikeno, name kî nivano. Defêna pers kenê:

-Okuyabiliyor musun?

Qayît keno ke bin ra nivejîno, gêreno (cêreno) re memuran ser, vano:

-Memur Beg, ben de dedi ki hele nedir! Herf herftir, urf urftir. Sankê zor bir iştır?

Tabî naye ser ra memurî huyenê (hunê), qayît kenê ke Ap Silêman xitimîyo, vanê ke:

-Amca seni gönderirdik ama Ankara’da bir imtihan daha yapacaklar, boşuna paramı yollarda harcamanı istemiyoruz.

Yanî qesa Ap Silêmanî “Herf herftir, urf urftir” ey nixelesnena ra.

TANSÎYON

Arêkerdox: **Serdar BEDIRXAN**

Yew mebusê Dîyarbekirî yew roje teyara de yo, şono Anqara. Ey het de şîrînî (tatli) bena, vejeno îkramê mêrdekê ke kişta ey de yo zî keno.

Mêrdek vano:

-Sax bî, ê mi tansîyonê mi esto.

Mebus vano:

-Çîyê nêbeno, ma verê şîrînî borî; dima ma ey zî wenî.

MÊMANANÊ KE MEYWEYÊ XO WERDÎ

Arêkerdox: **Serdar BEDIRXAN**

Mêmandar ewnîyêno ke dem gelek vîyarto la qet nîyetê mêmanan ê wariştîşî çin o. Warzeno pencera ra teber ra ewnîyêno û vano:

-Mêmanê cîrananê (embiryananê) ma wariştî ha şînî keyeyanê xo.

Mêmanan ra yew zî vano:

-La înan meyweyê xo werdî coka wariştî.

ÇAY!

Arêkerdox: **Murad CANŞAD**

Bihar bû. Dema Newrozê bû. Me amadekarîya şahîya Newrozê dikir. Her kes bi awayekî di nava tevgerekê de bû. Em jî di nav koma skeçê de bûn. Me bi rojan amadekarîya xwe kiribû. Dema lîstina me ya skeçê hat. Me li sehnê cihê xwe girt. Li gora skeçê em komek di çayxaneyê de rûniştin, em bi dengêkî nizm di nava xwe de diaxivin.

Diviya wê gavê çaycî bihata û bigota “Çay!.. Xwîna kewroşk e”.

Çaycî ket hundir. Di destekî wî de tepsîya çay, ê din de jî pêşgîr hebû. Her kes bêdeng bû. Çaycîyê me dengê xwe bilind kir -lê ji heyecanê xwe şaş kiribû-, got:

-Çay!... Qûna kewroşk e.

ZERENC

Arêkerdox: Seyîdxan KURIJ

Na deyîr hetî Çewlîg, Pali û Pîranî de vajîyena. Mi no varyant feki Xêt Aşikûn (Xetê Aşikan) ra girewt. Xêt Aşikûn, band de verê ke dest bi vatişî bikerû, derheqî na deyîr de wina vanû:

“Zerenc, zemonî verî di, texmînî mi gore, in cîwaronî Palî yow ca di bîya. Yanî Sîwon di nêbîya, Qerebegon di nêbîya, Licê di nêbîya, ez zona. Texmînî mi gore, dewonî Palî [ra] yow dew di bîya. Nomey keyneki Zerenc a. Tu dî kurmoncî di vonî “Kewê”. Kewi zî esta, Zerenci zî esta. Nomey înonon o. Yanî nomey keyneki Zerenc a. Zerra yay kowta yew merdimî. Dêmek nîgirota, weyaxut merda. Ma hinî nêzonî, zemoninde bîyo. Ma tarîxçiyon ra nîpersay. Ma kelom (kelam) teyna bûnder bîy. Enay ser o, Zerenc bîy yew deyîri, kewti mîn mexluqatî. Herkes vono, ma zî vonî.”

Wey la heywax, heywax, zerenc honîk a, de heywax, ha cêr o yena
Wey la çimsîyay mi honîk a, wax, cêr o yena
Wey la zerencîna mî, wilay vonî “çem û çaxil pêşonena”.
Wey la bê qeder gure nêkena.
Wey la Ellaw serîn vaco, wax, ez tu bena
De heywax, heywax, zerencîna
Erê, wilay tu sînena, wax, ti neqşîn a.

Wey la wilay mi va: Kû Sipe berzê kûyon o.
Wey la heywax, zerencînay m’ ser Şarik o, wax, bin di mekon o
Ey la vowr varaya, wax, zimiston o
Ez heyronê wir d’ çimono
Erê wilay kulê tu kewto mi gono
Wey la putê, wilay ez tersena, wax, tede mono
De heywax, heywax, ez se kirî?

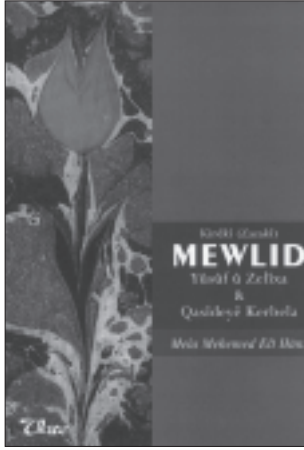
Erê wilay çim tu sîya yî, giley tu sur î
Keynê wilay ti mi ra, wax, kewta durî
Ez tersena pey nî derd û kulê, wax, tu bimirî.
Wey la heywax, heywax, ez se kirî?
De heywax, heywax, tu r' bimirî!

Wey la darê deway ma tarî yo
Keynê, wilay tu ser ra biya bengî yo
Wey la ez bîyo delu, wax, ku ri şîyo
De heywaxo, wilay mi zerencay, wax, xwi nêdîyo.
Wey la heywax, heywax, zerencîna!
Wey la keynê, wilay tu sînena, wax, ti neqşîn a.

Wey la mi va: Ser' bon' bawkê, wax, tu di şiq î.
Keynê, wilay ez û zerencînay xwi aşiq î.
Wey la kewtî bînatê min û tu, wax, minafiqî.
Înşala, Rehmon' kena, yi pay vindî, wax, çilkî bikî!
De heywax, heywax, wax zerencîna!

Wey la keynê, mi va: Ser' bon' bawkê tu leyek î.
Wey la çimsîyay m', mi va: Bin' key' pêrdê tu leyek î.
Erê, wilay ca ma r' çin yo, ma xwi dekî.
Wey la çimsîyay mi, ez qirbonê, wax, tu ay fekî.
De heywax, heywax, wax zerencîna!
Putê, wilay tu sînena, wax, ti neqşîn a.

KITABÊ KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ)-XII

62-Mela Mehemed Elî Hunî,
Mewlîd & Yusuf û Zelîxa &
Qesîdeyê Kerbelayê,
Weşanxaneyê Vateyî,
Îstanbul, 2004, 119 r.

63-W. K. Merdimîn, Dîwan,
Weşanxaneyê Vateyî,
Îstanbul, 2004, 99 r.

64-J. Îhsan Espar, Beyi Se Bena,
Weşanxaneyê Vateyî, Îstanbul,
2004, 60 r.

65-Akman Gedik, Gimgim Zerreyê
Ma de, Weşanxaneyê Vateyî,
Îstanbul, 2004, 55 r.

69-Fuat Dogan, Hesret, Weşanên Pêrî, Îstanbul, 2004, 64 r.

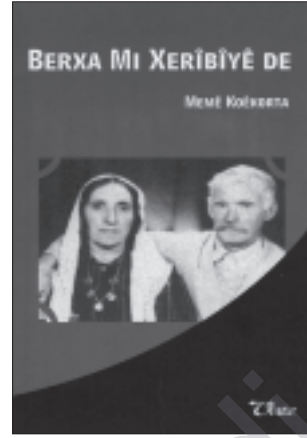
66-Deniz Gunduz, Hikayeyê Koyê Bîngolî, Weşanxaneyê Vateyî, Îstanbul, 2004, 138 r.

68-Grûba Xebate ya Vateyî, Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî) û Kirmanckî (Zazakî)-Tirkî, Weşanxaneyê Vateyî, Îstanbul, 2004, 400 r.

Arêkerdox: J. Îhsan Espar, Tanî Estanîkî û Deyîrê Ma, Weşanxaneyê Vateyî, Îstanbul, 2004, 198 r.

67-Memê Koekorta, Berxa Mi Xerîbiye de, Weşanxaneyê Vateyî, Îstanbul, 2004, 54 r.